

อนุสรณ์
งานพระราชทานเพลิงศพ
นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ

ณ ฌาปนสถานกองทัพอากาศ

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ

วันอังคารที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๒

หมายรับสั่งที่ ๑๒๗๑๖

(แบบ ค.)
สำนักพระราชวัง

๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๒

พระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ต.ม. ข้าราชการสังกัดกระทรวงกลาโหม ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

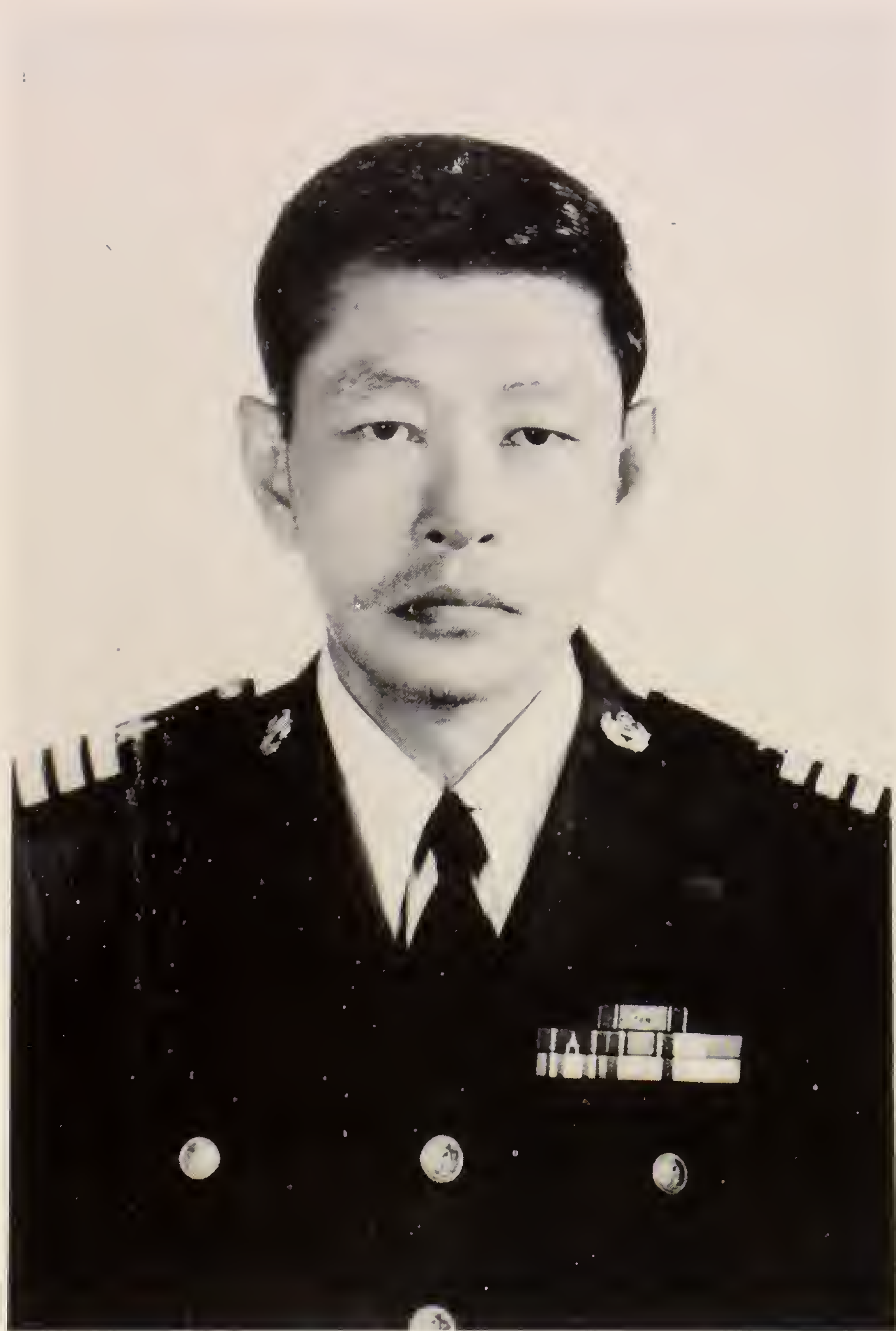
วันอังคาร ที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง

วิชัย/พิมพ์/ [illegible] /หาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ

ชาตะ 1 สิงหาคม 2479

มรณะ 22 กรกฎาคม 2522

ประวัติ
นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ

นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ทอ. ๒๔๙๗ ธบ. ๒๕๑ เกิดเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ณ บ้านเลขที่ ๙๔๔ ถนนตากสิน ตำบลบุคคโล เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรคนที่ ๒ ของ ร.ต. ใช้ ประยูรศิริ และนางสุนทร ประยูรศิริ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๕ คน คือ

๑. ร.ต.ท. สมชาย ประยูรศิริ วทบ., ทบ. (นอกราชการ)
๒. น.ท. พัฒนะ ประยูรศิริ วทบ., ทอ.
๓. พ.ต.ท. พิเชษฐ ประยูรศิริ ประกาศนียบัตรโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
๔. นางอรสา ปราชญ์นคร คบ. คม., M.A. (Michigan)
๕. นางสุมนา เศรษฐนันท์ บชบ. (จุฬา)

การศึกษาก่อนเข้ารับราชการ

โรงเรียนวัฒนะศึกษา	สอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๔
โรงเรียนวัดนวลนรดิศ	จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘
โรงเรียนนายเรืออากาศ (รุ่น ๒)	สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร

ออกรับราชการเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓

การศึกษาเมื่อเข้ารับราชการแล้ว

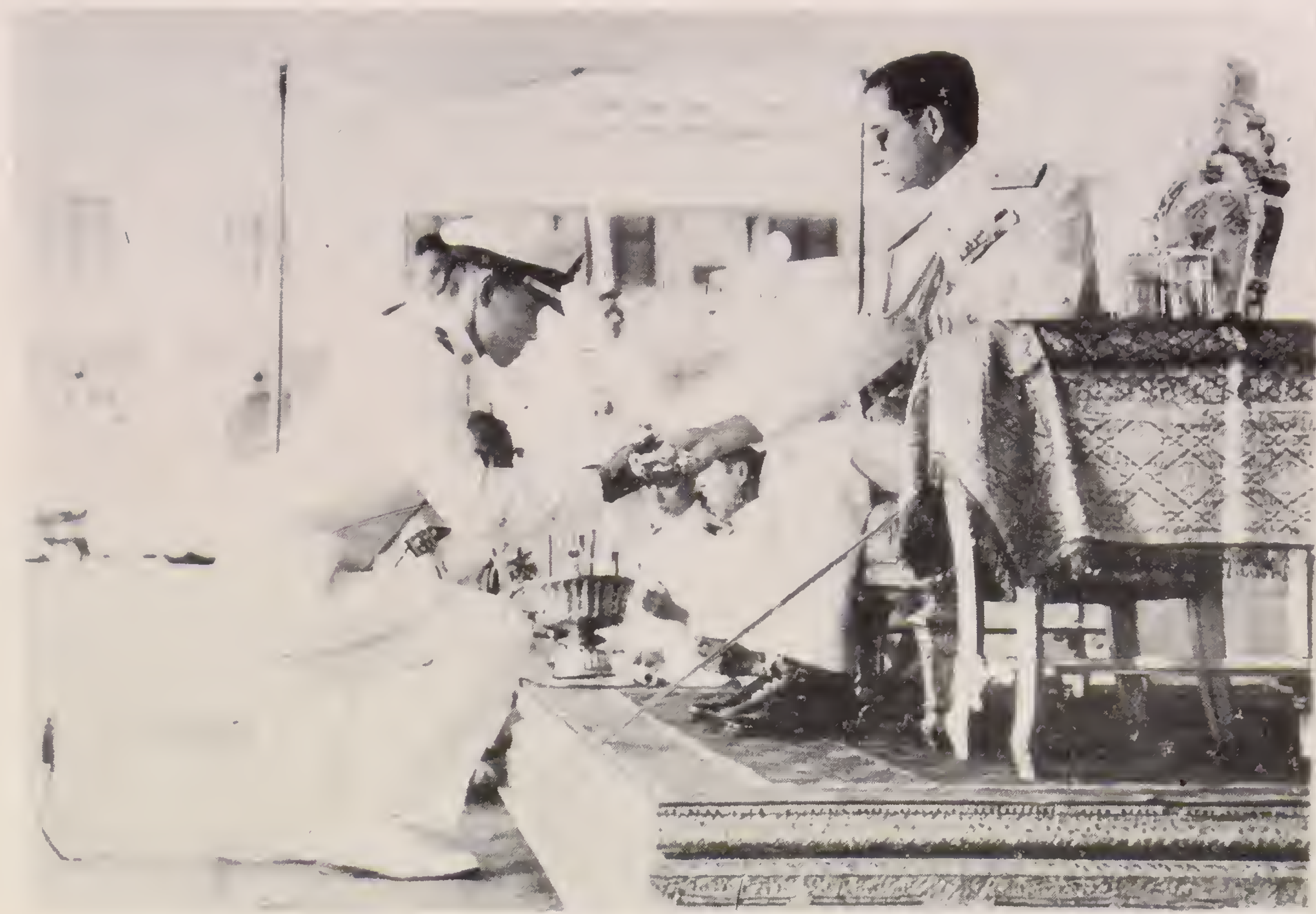
พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้รับทุน MAP ไปศึกษาวิชา WEAPONS CONTROLLER AFSC 1741. ณ SYNDALL., AFB., FLORIDA, USA.

พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับทุน MAP ไปศึกษาวิชา WEAPONS CONTROLLER, AFSC 1744. ณ OKINAWA.

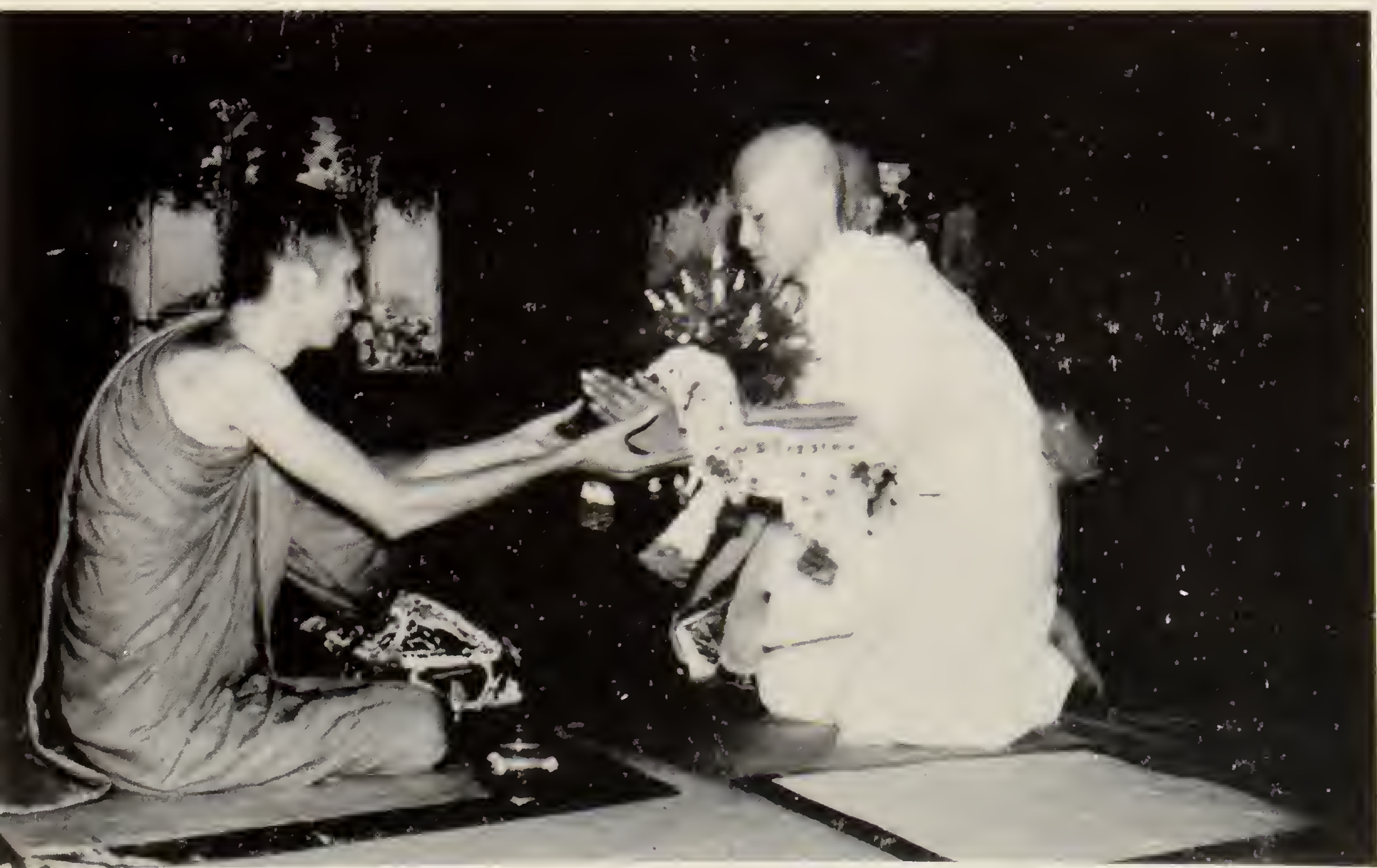
พ.ศ. ๒๕๑๕ เข้าศึกษาในโรงเรียนนายทหารชั้นผู้บังคับฝูง รุ่นที่ ๒๕

นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่เคยเจ็บป่วย นอกจากปวดศรีษะหรือเป็นไข้เล็กน้อยในบางครั้ง เป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งอดทนสมกับเป็นทหาร ตลอดชีวิตการทำงาน นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ เป็นบุคคลที่เอาจริงต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ยอมท้อถอย และอ่อนข้อให้แก่ผู้กระทำผิด มีความตั้งใจในการทำงาน ซื่อตรง เสียสละ เป็นผู้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ช่างพูดคุย มีความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นที่ยิ่ง เอื้อเฟื้อและเอื้ออารีต่อพี่น้อง ตลอดจนผู้ใต้บังคับบัญชา ก่อนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตนาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ ดำรงตำแหน่งผู้บังคับศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว ได้รับเงินเดือนอัตรา นาวาอากาศโท อันดับ ๑ ชั้น ๒๒ (๕๕๖๐. บาท) ภาระกิจที่นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ ปฏิบัติและรับผิดชอบนับว่าเป็นกำลังสำคัญหน่วยหนึ่งของกองทัพอากาศในด้านการป้องกันภัยทางอากาศ แต่แล้วเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้น เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒ นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ ถูกนายทหารใต้บังคับบัญชายิงถึง ๒ นัดซ้อน บาดเจ็บสาหัส และบังเอิญไม่อาจติดต่อนำ ฮ. ไปรับเพื่อนำมารักษาได้ทันท่วงที นายทหารผู้ใต้บังคับบัญชาได้ช่วยกันนำมาส่ง ร.พ. สระบุรี โดยรถแลนด์ และได้รับการผ่าตัด ณ ที่นั้น รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒ เวลาประมาณ ๑๕.๑๕ น. นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ ทนพิษบาดแผลจากกระสุนปืนไม่ไหว จึงถึงแก่กรรม และได้จากเราไปด้วยอาการอันสงบ ท่ามกลางพี่น้อง ท่านรองเจ้ากรมควบคุมการปฏิบัติการทางอากาศและคณะนายทหารที่ไปเยี่ยม ณ ร.พ. สระบุรี พิธีอาบน้ำศพได้กระทำที่ศาลาวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร ในวันจันทร์ที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒ เวลา ๑๗.๐๐ น. โดยที่ท่านเจ้ากรมควบคุมการปฏิบัติการทางอากาศเป็นประธานในพิธี นอกจากนี้ยังได้รับความกรุณาจากท่านที่ให้เกียรติมาเป็นเจ้าภาพในพิธีสวดพระอภิธรรม ๕ คืน คือ

วันจันทร์ที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒	กรมควบคุมการปฏิบัติการทางอากาศ
วันอังคารที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๒	นักเรียนนายเรืออากาศ รุ่น ๒
วันพุธที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๒	ชุมนุมนักเรียนนายเรืออากาศ
วันพฤหัสที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๒	ท่านผู้บัญชาการทหารอากาศ
วันศุกร์ที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๒	คณะข้าราชการศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว
	บิดา มารดา พี่น้อง และญาติ

รับพระราชทานปริญญาบัตร และกระบี่ เมื่อ พ.ศ. 2503

สมเด็จพระญาณสังวร ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์

ไปศึกษาวิชา WEAPONS CONTROLLER ณ สหรัฐอเมริกา

ไปศึกษาวิชา WEAPONS CONTROLLER ณ OKINAWA

พลอากาศเอกพะเนี่ยง กานตรัตน์ ท่านผู้บัญชาการทหารอากาศ
กำลังเคารพศพ

ท่านผู้บัญชาการทหารอากาศ พร้อมด้วยแขกผู้มีเกียรติ
ร่วมฟังสวดพระอภิธรรม

พลอากาศเอก ประจักษ์ สุทธิมัย รองผู้บัญชาการทหารอากาศ
กำลังถวายจตุปัจจัยแก่พระสงฆ์

พลอากาศตรี ประภา เวชปาน เจ้ากรม ค.ป.อ.
พลอากาศตรี ชลอ สุระพิช ประจำกองบัญชาการ ท.อ.
พลอากาศตรีจำลอง ปุณณะกิตติ ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรืออากาศ
และ พลอากาศโทสง่า ภัทรฉวี ที่ปรึกษา ท.อ.
พร้อมด้วยแขกผู้มีเกียรติร่วมฟังสวดพระอภิธรรม

บิดา–มารดา ญาติ และแขกผู้มีเกียรติร่วมฟังสวดพระอภิธรรม

เชิญศพบรรจุเมื่อ 27 กรกฎาคม 2522 เวลาประมาณ 20.30 น.

ขอขอบพระคุณ

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอย่างสูง แด่ทุกท่านที่ได้กรุณาสละเวลาให้เกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโทพัฒนะ ประยูรศิริ ในวันนี้ ตลอดจนท่านที่ได้กรุณาช่วยเหลือและร่วมบำเพ็ญกุศลนับตั้งแต่ นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ ถูกยิงจนถึงแก่กรรม รวมทั้งท่านผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาทุกท่าน เพื่อนร่วมรุ่น ที่ได้กรุณาเขียนคำไว้อาลัยไว้เป็นอนุสรณ์ให้แก่ นาวาอากาศโทพัฒนะ ประยูรศิริ

ขอเดชะแห่งกุศลบุญราศรี ซึ่งท่านได้ร่วมกันบำเพ็ญให้ นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ ในครั้งนี้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของ นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ ได้ประสบสุขในสัมปรายภพต่อไป และขอเดชแห่งกุศลบุญราศรีนั้นจงเป็นกุศลผลบุญดลบันดาลให้ท่านทั้งหลายเจริญด้วยจตุรพิธพรยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดกาลนาน อนึ่งหากปรากฏข้อบกพร่องประการใด ขอได้โปรดประทานอภัย

บิดา มารดา พี่และน้อง

เจ้าภาพ

๖ พ.ย. ๒๒

คำไว้อาลัย

นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ได้เสียชีวิตในหน้าที่ราชการ ขณะปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้บังคับศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒ และเจ้าภาพกำหนดพระราชทานเพลิงศพ ในวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ณ ฌาปนสถาน กองทัพอากาศ วัดพระศรีมหาธาตุวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ สำเร็จจากโรงเรียนนายเรืออากาศ ออกรับราชการประมาณปี ๒๕๐๓ และตามประวัติรับราชการที่ปรากฏโดยทั่วไปได้ยอมรับว่าเป็นนายทหารที่มีความรู้ความสามารถดีเด่นผู้หนึ่งของกองทัพอากาศ มีความปรารถนาอันแรงกล้าและห่วงใยในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ มีอุปนิสัยใจคอซื่อสัตย์ สุจริต รักษาผลประโยชน์ของทางราชการเป็นที่สุด ทั้งเป็นที่ชอบพอของผู้บังคับบัญชา เพื่อนฝูง ตลอดจนผู้ใกล้ชิดเป็นอันมาก การที่ต้องมาสูญเสียชีวิตในเวลาที่ยังไม่สมควร และในขณะที่กำลังทำประโยชน์ให้แก่ทางราชการได้อีกมากมายในลักษณะบุคคลที่เป็นมาเช่นนี้ นับว่าเป็นการสูญเสียของกองทัพอากศาที่น่าเสียดายยิ่ง

ในนามของกองทัพอากาศ และในฐานะส่วนตัว ข้าพเจ้าเสียดาย และขอแสดงความเศร้าสลดใจ และอาลัยในการจากไปของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ไว้ ณ โอกาสนี้ ขอให้ดวงวิญญาณของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ อันบริสุทธิ์จงไปสู่สุคติสถานในสัมปรายภพด้วยเทอญ

พลอากาศเอก พะเนียง กานตรัตน์

(พะเนียง กานตรัตน์)
ผู้บัญชาการทหารอากาศ

ดอนเมือง
๑๖ ตุลาคม ๒๕๒๒

คำไว้อาลัยจากผู้บังคับบัญชา

เนื่องจากกรมควบคุมการปฏิบัติทางอากาศ มีหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง ในการควบคุมการปฏิบัติการป้องกันทางอากาศ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้กับความสามารถดี แต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับบัญชาของสถานีเรดาร์ต่างๆ นาวาอากาศโทพัฒนะ ประยูรศิริ ได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับศูนย์สถานีเรดาร์ที่เขาเขียว ซึ่งเราเรียกกันว่าศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ เป็นนายทหารตัวอย่างที่มีความสามารถ มีความเป็นผู้นำ ทั้งมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดีในปี๒๕๑๘–๒๕๑๙ เคยได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บังคับบัญชาสถานีเรดาร์แห่งนี้มาแล้วครั้งหนึ่ง และในปี ๒๕๒๑–๒๕๒๒ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับบัญชาสถานีเรดาร์แห่งนี้เป็นครั้งที่สอง

ข้าพเจ้ารู้จัก นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ดี ทั้งในฐานะที่เคยเป็นลูกศิษย์ ซึ่งข้าพเจ้าเคยสอนในโรงเรียนนายเรืออากาศ และในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชาที่ไว้วางใจได้ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ เป็นคนที่ตรงไปตรงมา มีความยุติธรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และมีระเบียบวินัยอย่างดีเยี่ยม

การที่เกิดเหตุร้ายถึงขั้นผู้ใต้บังคับบัญชาใช้อาวุธปืนยิงเอาถึงแก่กรรมนั้นเป็นเพราะการเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงานอย่างเข้มงวดกวดขัน โดยไม่ยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาบกพร่องต่อหน้าที่การงาน จึงเกิดการโต้เถียง และเกิดความไม่เข้าใจกัน ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งเป็นคนใจร้อนใช้อาวุธปืนยิงเอาจนถึงแก่กรรมต่อมา และผู้ยิงก็ได้ใช้ปืนยิงขมับตัวเองให้ตายไปตามกัน แต่วิถีกระสุนพลาดไปถูกเบ้าตาทั้งสองข้าง ทำให้ตาบอดทันที ซึ่งนับว่าเป็นการรับกรรมตามสนองโดยทันที

ข้าพเจ้าในฐานะผู้บังคับบัญชารู้สึกเสียดาย นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ เป็นอย่างยิ่ง ทั้งในฐานะที่เป็นลูกศิษย์ และในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชา ข้าพเจ้าคิดว่าถ้า นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ยังไม่ถึงแก่กรรม เขาจะมีอนาคตที่จะก้าวหน้าไปได้อีกไกล และคิดว่าผู้บังคับบัญชาทุกคนซึ่งรู้จัก นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ดี จะยินดีส่งเสริมให้ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ได้

ก้าวหน้าในหน้าที่ราชการยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่เขามาด่วนเสียชีวิตก่อน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเสียชีวิตในหน้าที่ราชการ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกสลดใจและเสียดายเขาเป็นอย่างยิ่ง และขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนกุศลทั้งมวลที่พวกเราได้ประกอบแล้ว จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ จงไปสู่สุคติยังสัมปรายภพเทอญ

พลอากาศตรี (ลายมือชื่อ)

(ประภา เวชปาน)

เจ้ากรมควบคุมการปฏิบัติทางอากาศ

คำไว้อาลัยจากผู้บังคับบัญชา

เมื่อ ๒๒ ก.ค. ๒๒, ๐๘.๐๐ ข้าพเจ้าในฐานะรองเจ้ากรมควบคุมการปฏิบัติทางอากาศได้รับความสะเทือนใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเจ้ากรมควบคุมการปฏิบัติทางอากาศได้มาพบข้าพเจ้าที่บ้านและแจ้งให้ทราบว่า นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ผู้บังคับศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว ถูกอาวุธปืนได้รับบาดเจ็บสาหัสเข้ารับการพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลสระบุรี เมื่อ ๒๑ ก.ค. ๒๒ ขอให้ติดต่อเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องไปเยี่ยมและสอบหาสาเหตุขั้นต้นและดำเนินการเท่าที่จำเป็นด่วน ด้วยความห่วงใยผู้ใต้บังคับบัญชา ข้าพเจ้าจึงรีบติดต่อขอรถและโทร. ฯ ถึงนาวาอากาศเอก วัฒนา พงษ์สวัสดิ์ รองผู้อำนวยการศูนย์ยุทธการทางอากาศ (ตำแหน่งในขณะนั้น) ให้ร่วมเดินทางไปด้วย เมื่อไปถึงโรงพยาบาลสระบุรีประมาณ ๑๐.๐๐ น. ได้รับเข้าไปในห้อง ICU. พบ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ นอนรับการรักษาพยาบาลด้วยอาการที่น่าวิตก หายใจหอบและทุรนทุรายบ่งถึงอาการเจ็บปวดภายในจากพิษบาดแผล ข้าพเจ้าได้แจ้งว่าข้าพเจ้าและ นาวาอากาศเอก วัฒนา พงษ์สวัสดิ์ มาเยี่ยมและมีความห่วงใยมาก นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ได้ยกมือไหว้ข้าพเจ้าและบอกว่าผมเจ็บมากและซวยจริง ๆ ถ้าผมรอดไปได้อาจจะเป็นอัมพาตเพราะกระสุนได้เฉียดไขสันหลัง ทำให้เท้าข้างขวาชาไม่มีความรู้สึก ข้าพเจ้าได้ลูบฝ่าเท้าดูก็เป็นจริงอย่างที่ นาวาอากาศโทพัฒนะ ฯ บอกเพราะไม่มีความรู้สึกจริง ๆ ข้าพเจ้าเพียงแต่พูดปลอบใจไปว่าคงจะไม่เป็นอะไรมากนักหรอก เพราะเพิ่งได้รับบาดเจ็บใหม่ ๆ เมื่อได้รับการรักษาพยาบาลต่อไปคงจะดีขึ้นเรื่อย ๆ และหายเป็นปกติ ภายหลังข้าพเจ้าได้ไปพบนายแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาล และได้สอบถามอาการของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ อีกครั้ง ได้รับการยืนยันว่าอาการทั่ว ๆ ไปไม่น่าเป็นห่วง เพราะทางโรงพยาบาลได้ให้การผ่าตัดเรียบร้อยแล้ว แต่เป็นห่วงว่าเมื่อหายเป็นปกติแล้วจะเป็นอัมพาตเท่านั้น ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเบาใจขึ้นบ้าง ข้าพเจ้าได้เฝ้าดูอาการอยู่จนถึง ๑๒.๐๐ น. เห็นว่าอาการดีขึ้นบ้างเล็กน้อยจึงชวน ร้อยตำรวจโทสมชาย ประยูรศิริ พี่ชายของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ซึ่งไปเฝ้าน้องชายอยู่ตั้งแต่คืนวันที่ ๒๑ ก.ค. ๒๒ ออกไปรับประทานอาหารข้างนอกจนถึงประมาณ ๑๓.๐๐เศษ จึงได้กลับมาที่โรงพยาบาลอีกครั้ง และเห็นว่าอาการของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ คงไม่

เปลี่ยนแปลงไปในทางลบมากนักจึงขออนุญาตญาติของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ เดินทางกลับดอนเมืองและจะมาเยี่ยมใหม่ในวันรุ่งขึ้น เมื่อเดินทางมาถึงสนามบินบ้านแพะได้มีรถของผู้ใต้บังคับบัญชาของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ไล่ตามไปและบอกให้ข้าพเจ้ารีบกลับโรงพยาบาล ฯ เพราะอาการของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ น่าวิตกมาก หมอต้องให้อ๊อกซิเจนและปั๊มหัวใจช่วย เมื่อข้าพเจ้าไปถึงก็เห็นว่าเป็นจริงและนายแพทย์ผู้อำนวยการและพยาบาลได้ให้การช่วยเหลืออย่างเต็มที่และเต็มใจทุกคน ซึ่งข้าพเจ้ายังคงซาบซึ้งอยู่จนขณะนี้ แต่จะด้วยเหตุผลกลใดข้าพเจ้าก็ไม่อาจจะทราบได้ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ ก็ต้องจากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับเมื่อ ๒๒ก.ค. ๒๒ ประมาณ ๑๕.๑๐ น. ข้าพเจ้าได้นำศพ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ มาฝากเก็บไว้ที่โรงพยาบาลภูมิพล เมื่อเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. เพื่อรอรับการบำเพ็ญกุศลตามประเพณีต่อไป

โดยอุปนิสสัยส่วนตัวของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ แล้ว นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ที่รับผิดชอบด้วยความจริงใจ มีความยุติธรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างแท้จริง ไม่เคยฝ่าฝืนระเบียบหรือทำให้ผู้บังคับบัญชาต้องได้รับความเดือดร้อน ซึ่งเป็นตัวอย่างอันดีแก่ข้าราชการทั่วไปพึงยึดถือปฏิบัติ และจะเป็นผู้ที่มีอนาคตก้าวหน้าไปได้อีกไกล การที่ต้องมาสูญเสียชีวิตเสียแต่เนิ่น ๆ นี้ทำให้กองทัพอากาศต้องสูญเสียบุคคลที่จะทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติไปอีกคนหนึ่ง นับเป็นการสูญเสียที่ไม่น่าจะเกิดขึ้น การที่ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ต้องเสียชีวิตลงในขณะปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่นี้ จึงยังความสลดใจแก่ข้าพเจ้า, ผู้บังคับบัญชา, ผู้ใต้บังคับบัญชา และเพื่อนฝูงทุกคนเป็นอย่างยิ่ง

ขอให้กุศลผลบุญที่ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ได้บำเพ็ญมาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และบรรดาญาติมิตรตลอดจนตัวข้าพเจ้าได้กระทำมาแล้ว จงเป็นพลังส่งผลให้ดวงวิญญาณของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพจงทุกประการ

นาวาอากาศเอก

(ประทีป เกิดนาวี)

รองเจ้ากรมควบคุมการปฏิบัติทางอากาศ

๒๘ กันยายน ๒๕๒๒

แด่ดวงวิญญาณ
น.ท. พัฒนะ ประยูรศิริ

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒ เวลาประมาณ ๑๕.๒๐ น. เป็นวันที่ข้าราชการศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว จะลืมเสียมิได้เลย เมื่อผู้บังคับศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว คือ น.ท. พัฒนะ ประยูรศิริ ได้เสียชีวิตที่โรงพยาบาลสระบุรี

ในจิตใจของผู้ใต้บังคับบัญชา น.ท. พัฒนะ ประยูรศิริ เป็นคนโอบอ้อมอารี เห็นอกเห็นใจผู้ใต้บังคับบัญชา และคอยให้ความช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนครอบครัวของผู้ใต้บังคับบัญชาที่ตกทุกข์ แม้กระทั่งสัตว์ที่ไม่มีทางต่อสู้ ท่านก็มีความเมตตาไม่ให้ทำอันตราย นิสัยของท่านนี้เป็นที่ประทับใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคน

น.ท. พัฒนะ ประยูรศิริ เป็นคนขยันขันแข็ง ตั้งใจทำงานให้แก่กองทัพอากาศอย่างดีเยี่ยม ไม่เคยเอาเปรียบกองทัพอากาศ คอยสอดส่องดูแลและรักษาผลประโยชน์ให้แก่กองทัพอากาศหาผู้เสมอเหมือนมิได้ นับว่ากองทัพอากาศได้สูญเสียบุคคลที่ทำประโยชน์ให้แก่กองทัพอากาศไปอีกผู้หนึ่งซึ่งไม่น่าจะเกิดขึ้น

บุญกุศลที่ท่านได้บำเพ็ญมา ผลบุญนั้นจงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านจงประสพสุขคติตามกาลวิสัยในสัมปรายภพ

ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้ใต้บังคับบัญชาของท่านทุกคน เชื่อว่าวิญญาณของท่านยังอยู่และรับรู้เห็นเรื่องราวต่าง ๆ ขอให้ท่านรับทราบว่า ผู้ใต้บังคับบัญชาของท่านทุกคนภูมิใจที่สุดที่มีท่านเป็นผู้บังคับบัญชา ถ้าชาติหน้ามีจริงขอให้ได้พบกับท่านทุกชาติไป.

ข้าราชการศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว

อาลัยเพื่อน

ผมได้ทราบข่าวมรณกรรมของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ด้วยความรู้สึกเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง โดยมิได้คาดหมายมาก่อน และมิได้คิดว่าเพื่อนจะประสพอุบัติเหตุในลักษณะเช่นนั้น ตามธรรมดาแล้ว นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ เป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงเอาจริงเอาจังกับหน้าที่ที่ได้รับมอบอยู่ตลอดเวลา เมื่อได้รับข่าวเช่นนี้ จึงทำให้เพื่อน ๆ สลดใจเป็นอย่างมาก นนอ. รุ่น 2 ขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งต่อ มรณะกรรมของเพื่อนในครั้งนี้

โดยส่วนรวมแล้ว เพื่อนกำลังปฏิบัติภารกิจอันสำคัญยิ่งของกองทัพอากาศ ซึ่งมีส่วนในการป้องกันประเทศ ขณะที่กำลังเผชิญกับวิกฤติการณ์ ซึ่งเป็นภัยคุกคามอย่างหนัก

นาวาอากาศโท พัฒนะ ฯ เป็นผู้ที่มีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อทุก ๆ คน โดยเฉพาะผู้ใต้บังคับบัญชา หากมีเรื่องเดือดร้อนไม่ว่าเรื่องใดต้องช่วยเสมอ จึงทำให้เป็นที่รักใคร่ของผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดจนเพื่อน ๆ และผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอมา

ขอให้เกียรติคุณและความดีที่เพื่อนได้กระทำมาเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ตลอดจนกุศลผลบุญใด ๆ ที่ญาติมิตรและ นนอ. รุ่นที่ 2 ได้กระทำมาแล้ว ได้เป็นปัจจัยหนุนนำให้ดวงวิญญาณของเพื่อนไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

นนอ. รุ่น ๒ "๑๑๕"

อาลัยลูกพัฒนะ

อันความตายไม่มีผู้ใดจะหลีกเลี่ยงพ้น แต่มนุษย์ทุกคนก็ไม่วายจะเสียใจ และมีความอาลัยคิดถึงผู้ที่ล่วงลับไป ความเสียใจและอาลัยถึงนั้นจะมากน้อยยาวนานเท่าใดก็สุดแต่ความดีที่ผู้ล่วงลับได้ประกอบไว้ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นสำคัญ

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒ สมชายบุตรชายคนโตมาเอารถไป แม่ได้ถามว่าเอารถไปไหน สมชายตอบว่าเอาไปธุระ พ่อและแม่ก็ไม่ได้สนใจอะไร ต่อมาตอนหลังจึงทราบว่า ลูกพัฒนะ ถูกลูกน้องยิงส่งตัวไป ร.พ. สระบุรี พวกพี่และน้อง ๆ ก็พากันไปเยี่ยมที่สระบุรี

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒ ตอน ๑๖.๐๐ น. พ่อและแม่ก็ได้รับข่าวทางโทรศัพท์ว่าลูก พัฒนะ ได้สิ้นใจไปเสียแล้ว พ่อและแม่แทบเป็นลม รู้สึกเสียใจอย่างสุดซึ้ง ซึ่งตั้งแต่แม่จำความได้จนอายุได้ ๖๕ ปีแล้ว ไม่เคยเสียใจเท่านี้เลย พ่อและแม่ไม่เคยนึกเลยว่าจะเป็นเช่นนี้ ลูกพัฒนะเป็นคนซื่อตรงมาตั้งแต่เด็ก ๆ เมื่อเป็นเด็กก็ว่านอนสอนง่าย ซื่อตรงไม่ชอบคนโกง รักพ่อและรักแม่มาก ไปรับราชการอยู่ต่างจังหวัดก็เป็นห่วงพ่อแม่มาก คอยดูแลถามทุกข์สุขอยู่เสมอ ไม่ยอมแต่งงานเพราะกลัวว่าจะแบ่งความรักไปให้ครอบครัวตัวเอง ความรักพ่อและแม่จะน้อยไป ตามปกติแล้ว ลูกพัฒนะจะพูดคุยเสียงดังสมกับที่เป็นนายทหาร แต่พ่อแม่เรียกหรือพูดด้วยลูกพัฒนะจะพูดเสียงอ่อนหวานลงทันที พ่อและแม่รักมากและเป็นห่วง เพราะยังไม่มีครอบครัว ลูกพัฒนะเคยปรารภกับแม่บ่อย ๆ ว่าจะรับราชการเพียงอายุ ๕๐ ปีเท่านั้นแล้วจะลาออกมาบวชตลอดชีพ ในบั้นปลายชีวิต พ่อและแม่รักมาก และไม่เคยคิดเลยว่าลูกพัฒนะ จะมาเสียชีวิตก่อนพ่อและแม่ แต่แล้วอนิจจังไม่เที่ยง ลูกพัฒนะมาด่วนทิ้งแม่ไปเสียก่อน ผู้ที่ไม่เคยประสบเหตุการณ์อย่างนี้ก็คงไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร ถ้าผู้ที่ประสบมาแล้วคงจะเห็นใจข้าพเจ้ามาก ลูกพัฒนะเป็นคนรักและนับถือคนที่มีพระคุณอื่น ๆ ทั่วไป โดยเฉพาะผู้บังคับบัญชานั้นลูกพัฒนะยิ่งเคารพมาก ลูกพัฒนะได้ทำความดีไว้มาก เพราะฉนั้นลูกพัฒนะมาด่วนเสียชีวิตไปซึ่งอายุยังน้อย ความดีของลูกพัฒนะมีมากมาย พ่อและแม่จึงเสียใจอย่างสุดซึ้ง

ด้วยกุศลผลบุญและคุณความดีของลูกพัฒนะที่ได้สร้างไว้ระหว่างยังมีชีวิตอยู่ จึงเชื่อว่าดวงวิญญาณของลูกพัฒนะคงจะไปสู่สุคติในสัมปรายภพอย่างแน่แท้ ถ้าชาติหน้ามีจริงขอให้ลูกพัฒนะได้กลับมาเป็นลูกของพ่อและแม่ทุก ๆ ชาติเถิด

จาก

พ่อและแม่

ไว้อาลัยแด่
น.ท. พัฒนะ ประยูรศิริ น้องสุดที่รัก

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒ ตอนเย็นได้รับข่าวทางโทรศัพท์จากนายทหารอากาศที่ชอบพอกันว่า น.ท. พัฒนะ ประยูรศิริ ถูกนายทหารอากาศใต้บังคับบัญชายิงบนที่ทำงานเขาเขียวอาการสาหัส กำลังส่งตัวไปที่ ร.พ สระบุรี เมื่อพี่ได้ทราบข่าวแล้วก็รีบไปยัง ร.พ. สระบุรี ด้วยความกังวลใจยิ่ง เมื่อไปถึงปรากฏว่าน้องอยู่ในห้องผ่าตัด แพทย์แจ้งให้พี่ทราบว่า อาการหนักถูกยิงถึงสองนัดที่ท้องถูกอวัยวะสำคัญหลายแห่ง พี่รออยู่ด้วยความกระวนกระวายใจจนถึงตอนดึก น้องก็ออกจากห้องผ่าตัดมาอยู่ห้องคนไข้หนัก มีอาการน่าวิตกมากพูดได้เป็นครั้งคราว ส่วนใหญ่จะบ่นว่าเจ็บมาก พี่ได้เฝ้าดูอาการอยู่ตลอดคืน เวลาน้องบ่นเจ็บพี่รู้สึกตัวเองว่าเจ็บด้วย จนกระทั่งวันรุ่งขึ้นอาการของน้องก็ไม่ดีขึ้นเลย พอถึงเวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. เศษ สิ่งที่ไม่คาดคิดมาก่อนก็เกิดขึ้นคือน้องได้หัวใจวาย จากพี่และน้องคนอื่น ๆ ที่ไปนั่งเฝ้ากัน สร้างความเสียใจอันใหญ่หลวงต่อพี่และน้องที่เฝ้าอยู่ พี่รู้สึกเสียใจอย่างที่สุดยังไม่เคยเสียใจอะไรมากเท่านี้ ทำไมจึงต้องเป็นน้องด้วย คนที่เขายิงน้องกลับปลอดภัย น้องทำไมจึงด่วนจากไปเสียก่อน อายุยังน้อย อนาคตกำลังสดใส ปีนี้พี่ทราบว่าได้รับความดีความชอบประจำปี ๒ ขั้น พี่นึกหมดอาลัยในชีวิตแล้ว มีน้องที่แสนดีก็ด่วนจากไป.

พัฒนะน้องรัก น้องเป็นน้องที่พี่รักที่สุด ในทำนองเดียวกันจากการสังเกตุของพี่ก็รู้ว่า น้องก็รักพี่อย่างที่สุดเช่นเดียวกัน เราทั้งสองรักกันจนเพื่อน ๆ ผู้ใกล้ชิดสรรเสริญว่าหาพี่น้องที่รักกันอย่างนี้ยากมาก เรามีพี่น้องรวมกัน ๕ คน รักกันอย่างที่สุดเคยลำบากยากเข็ญมาด้วยกันบ้าง สุขสบายมาด้วยกันบ้างตามประสาพี่น้อง เคยเล่นด้วยกันเคยเที่ยวด้วยกัน ไปไหนมาไหนด้วยกัน จนคนที่เขาพบเห็นไม่เชื่อว่าเป็นพี่น้องกัน คิดว่าเป็นเพื่อนกัน ต่อมาเมื่อเราพ้นอกพ่อแม่ออกไปรับราชการ ก็ไปมาหาสู่เป็นประจำ ความรักเหมือนเดิมทุกประการ ถึงแม้พี่จะมีครอบครัวไปแล้วน้องก็ยังดีต่อครอบครัวพี่อีกด้วย เป็นอาที่แสนดีของหลาน ๆ คือลูกของพี่ เป็นน้องที่แสนดีของภรรยาพี่ น้องเป็นห่วงเป็นใยลูกของพี่อย่างมาก คอยเกื้อกูลอุด

หนุนชี้ทางดำเนินชีวิตให้กับหลานยังกับเป็นลูกของตัวเอง จนหลานทุกคนซึ่งเป็นลูกของพี่รักอาคือตัวน้องมากเช่นเดียวกันสังเกตุได้จากวันที่ทางบ้านพี่ได้ทราบข่าวการจากไปไม่มีวันกลับของน้อง หลานทุกคนของน้องร้องไห้กันกระจองอแงอยู่หลายวัน จนพี่นึกอยากตายตามน้องไปด้วย แม้กระทั่งเวลานี้เวลาพี่พูดถึงน้องทีไรพวกลูกพี่เป็นต้องร้องไห้กันทุกครั้ง จนพี่ไม่กล้าพูดถึงน้อง ต้องเก็บความเสียใจไว้คนเดียว

พัฒนะน้องรัก ระหว่างที่น้องยังมีชีวิตอยู่พี่ได้คอยสอบถามเพื่อน ๆ พี่ที่เป็นนายทหารอากาศหลายคน ได้ความว่าน้องเป็นคนทำงานในหน้าที่ราชการดีเยี่ยม ขยันขันแข็ง โดยเฉพาะจุดเด่นในการทำงานของน้องก็คือความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคนเถรตรง เป็นที่รู้กันทั่วไปในกองทัพอากาศ พี่ก็รู้สึกภูมิใจมาก เชื่อได้แน่ว่าอนาคตของน้องต้องสดใสมีความเจริญก้าวหน้าเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างมาก ก่อนที่น้องจะจากไปไม่มีวันกลับ พี่ยังเคยเตือนน้องว่า น้องอย่าเป็นคนเถรตรงนัก ให้รู้จักผ่อนผันในเรื่องงานบ้าง น้องยังยืนยันกับพี่ว่าเราต้องทำงานให้สมกับที่ผู้ใหญ่เขาไว้ใจเรา คนทำชั่วเลี้ยงไว้ไม่ได้ พี่ไม่นึกเลยว่าการเป็นคนเถรตรงอย่างน้องเป็นเหตุทำให้น้องต้องจากพี่ไปโดยไม่มีวันกลับ ตอนที่พี่เฝ้าน้องอยู่ที่ ร.พ. สระบุรี แพทย์แอบบอกพี่ว่ากระสุนปืนถูกไขสันหลัง น้องจะต้องเป็นอัมพาตตลอดชีวิต พี่ยังนึกอยู่ว่า ไม่เป็นไรขอให้น้องมีชีวิตอยู่ก็แล้วกัน พี่จะขอรับภาระดูแลเลี้ยงดูให้เอง ขอให้ได้เห็นหน้ากันต่อไปนาน ๆ เป็นใช้ได้ แต่ในที่สุดความหวังของพี่ก็หมดไป พัฒนะน้องรักนอกจากน้องเป็นน้องที่แสนดีต่อพี่แล้ว น้องยังเป็นลูกที่แสนดีต่อพ่อแม่ มีความกตัญญูกตเวทียอดเยี่ยมมากมายสุดที่จะกล่าวได้ เป็นพี่ที่แสนดีต่อน้อง ๆ เราทุกคน ซึ่งเป็นที่ทราบกันทั่วไป ถ้าชาติหน้ามีจริงพี่จะขอไปเกิดเป็นพี่น้องร่วมกันอีก พี่และครอบครัวของพี่ทุกคนเชื่อมั่นว่าคุณงามความดีที่น้องพัฒนะได้ทำไว้มากมาย ต้องเกื้อหนุนให้วิญญาณของน้องไปสู่สุคติได้อย่างแน่นอน.

ร.ต.ท. สมชาย ประยูรศิริ

๑๐ ต.ค. ๒๒

อาลัยพี่พัฒนะที่รัก

เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒ เวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น. น้องได้ทราบข่าวว่าพี่ถูกผู้ใต้บังคับบัญชาใช้อาวุธปืนยิงที่ศูนย์ควบคุมและรายงานเขาเขียว อาการสาหัส และรักษาตัวอยู่ที่ ร.พ. สระบุรี ทันทีที่ทราบข่าวน้องได้ขึ้นไปเยี่ยมพี่ ปรากฏว่าอาการของพี่หนักมาก แต่พี่มีความอดทนสมชายชาติทหาร และยังพูดจากับน้องได้ดี น้องคิดว่าพี่คงไม่เป็นอะไรมาก วันรุ่งขึ้นได้ไปเยี่ยมพี่อีกประมาณเวลา ๑๕.๑๕ น. พี่ก็จากน้องไปต่อหน้า ในชีวิตของน้องไม่เคยเศร้าใจและเสียใจเท่าครั้งนี้ เพราะน้องไม่เคยคิดหรือเตรียมใจไว้ก่อนว่า พี่จะจากน้องไปอย่างกระทันหันและนึกไม่ถึงว่าการจากไปของพี่เพราะการปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด มีความซื่อสัตย์สุจริต แต่ได้รับผลสท้อนกลับในลักษณะนี้

สมัยเป็นนักเรียน พี่และน้องได้ดูหนังสือแข่งกันเพื่อสอบคัดเลือกเข้าโรงเรียนนายร้อย ปรากฏว่าพี่สอบเข้าโรงเรียนนายเรืออากาศได้ น้องสอบเข้าโรงเรียนเตรียมนายร้อยได้ เมื่อสำเร็จแล้ว พี่และน้องก็แยกกันไปปฏิบัติหน้าที่ราชการตามที่ต่าง ๆ แต่ก็มีโอกาสพบกันเสมอ พี่เป็นคนโอบอ้อมอารี รักพี่รักน้อง คอยช่วยเหลือพี่น้องตลอดมา พี่ทำตัวเป็นที่รักของพ่อ แม่ พี่น้อง และญาติ ๆ การปฏิบัติหน้าที่การงานของพี่ก็เป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปว่าเป็นคนขยันขันแข็ง เคร่งครัดต่อระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต รักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล และเป็นที่เคารพรักใคร่ของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา

การจากไปของพี่ครั้งนี้ น้องยังไม่มีโอกาสตอบแทนบุญคุณของพี่ที่ให้ความรัก คอยช่วยเหลือน้องตลอดมา ขอให้คุณความดีทั้งมวลที่พี่ได้ปฏิบัติเมื่อยังมีชีวิตอยู่ และด้วยอานิสงค์บุญราศีที่น้องได้บำเพ็ญมาทั้งตนเองและร่วมกับพี่ จงเป็นผลสนองให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของพี่ไปสู่ความสุข ความสงบ ณ เบื้องสัมปรายภพตราบชั่วนิรันดร.

พ.ต.ท. พิเชษฐ ประยูรศิริ

๑๕ ต.ค. ๒๒

จากใจ

จำได้ตลอดกาล

- วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒
- ด้วยความเป็นห่วงอย่างยิ่ง เล็กได้ไปเยี่ยมพี่พัฒนะที่ ร.พ. สระบุรี และยังพูดคุยกัน เล็กติดต่อท่านผู้อำนวยการจะขอย้ายมารักษาที่ ร.พ. เปาโลเมโมเรียล ท่านบอกให้ดูอาการตอนเย็นก่อน แต่เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น.เศษ วันเดียวกัน พี่พัฒนะก็จากเราไปด้วยอาการอันสงบ

แม้พี่พัฒนะจะจากไปทุกสารทิศ แต่เขา ก็ยัง

- ความเป็นโสดของพี่พัฒนะทำให้เกิดความใกล้ชิด ความผูกพันธ์ ความเคารพรัก เล็กถือเสมือนพี่พัฒนะเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวของเล็กเอง
- พี่พัฒนะเป็นผู้มีบุคคลิกดี ช่างพูดคุย ปฏิภานดี มีความยุติธรรม จริงจังต่อการงาน มีความรับผิดชอบสูง สนใจทุกข์สุขสมาชิกในครอบครัวของเล็กทุกคน บ่อยครั้งมักจะมีของเล็ก ๆ น้อย ๆ ฝากเสมอ
- เป็นผู้มีอนาคตไกลในการงาน

เล็กตะลึง สลดใจ เสียใจอย่างสุดประมาณ เมื่อพี่พัฒนะสิ้นชีวิต

- พี่พัฒนะอายุยังน้อยเกินกว่าที่จะคาดคิด
- เล็กหมดโอกาสที่จะช่วยเหลือและตอบแทนความดีที่พี่พัฒนะเคยมีต่อเล็กมากมาย
- ความเข้มแข็ง อดทนสมชาติทหาร แม้บาดแผลจะฉกรรจ์และสาหัส แต่มิได้แสดงอาการเจ็บปวด จนสิ้นชีวิต

เป็นการสิ้นชีพที่

- เป็นการตายในหน้าที่ ที่ไม่น่าภาคภูมิใจ แต่เหตุการณ์ยังอยู่ในความทรงจำชั่วนิรันดร
- ทิ้งความ เศร้าโศรก เสียใจ สลดใจ และเสียดายอย่างสุดบรรยาย
- เหลือแต่เอกลักษณ์ ความซื่อตรง เสียสละ จริงจังต่อการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ย่อท้อและอ่อนข้อให้ผู้กระทำผิด

ณ โอกาสนี้ เล็กขอตั้งจิตอธิษฐาน ให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพี่พัฒนะ แม้จะสถิตอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ได้โปรดรับทราบว่า เล็กมีความอาลัย เสียดาย และเสียใจอย่างสุดซึ้ง แต่ยังมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของพี่พัฒนะ ด้วยกฎแห่งกรรมจึงเชื่อว่า ความดีที่พี่พัฒนะได้เคยกระทำไว้ทั้งมวล จะเป็นผลบุญกุศลช่วยส่งให้ดวงวิญญาณของพี่พัฒนะไปสู่ความสุข ความสงบ ณ เบื้องสัมปรายภพนิรันดรชั่วนิรันดร และถ้าชาติหน้ามีจริง บุญกุศลใดที่เล็กเคยทำร่วมกับพี่พัฒนะ และที่เล็กจะกระทำต่อไป จงเป็นผลนำให้เราทั้งสองได้เกิดมาร่วมเป็นพี่น้องกันอีกทุก ๆ ชาติด้วยเถิด

ด้วยความอาลัยรักยิ่ง
อรสา ปราชญ์นคร
๑๖ ก.ย. ๒๒

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ทางเจ้าภาพประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้วายชนม์ ซึ่งเห็นว่าพระราชนิพนธ์เรื่อง "หลักราชการ" ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องที่มีประโยชน์ แม้ว่าจะได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นเวลานานแล้ว ก็สามารถนำมาปรับใช้เป็นหลักปฏิบัติราชการในปัจจุบันได้อย่างดี ส่วนเรื่องอื่น ๆ เช่น "อาหารใจ" "สร้างกรรม" "กรรมหนัก" และ "คิดให้ได้ประโยชน์ในความตาย" นับว่าเป็นเรื่องให้ความรู้ ให้คติเตือนใจ และเป็นประโยชน์สำหรับบุคคลทั่วไป ฉนั้นจึงได้รวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นบรรณาการแด่ท่านผู้มีเกียรติซึ่งมาในงานพระราชทานเพลิงศพนี้

ขอให้ความดีและสารัตถประโยชน์ที่ได้จากหนังสือเล่มนี้ จงสำเร็จเป็นกุศลให้ดวงวิญญาณของนาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ประสบแด่ความสุขตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพเทอญ

เจ้าภาพ

๖ พ.ย. ๒๒

อนุโมทนา

เนื่องในงานพระราชทานเพลิง นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ เจ้าภาพมีความประสงค์จะขอพิมพ์หนังสือในชุด "กฎแห่งกรรม" บางเรื่อง เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานครั้งนี้

ข้าพเจ้าได้อนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์ และขอขอบคุณท่านเจ้าภาพได้ให้ความสนใจในหนังสือชุดนี้ หากบุญใดกุศลใดเกิดขึ้นทางจิตใจของท่านผู้อ่าน ขอให้กุศลบุญนั้นจงดลบันดาลให้วิญญาณของ นาวาอากาศโท พัฒนะ ประยูรศิริ ไปสู่สุคติตามความปรารถนาของท่านเจ้าภาพทุกประการเทอญ.

(ท. เลียงพิบูลย์)

๕๕๒ ถนนเพชรบุรี
กรุงเทพมหานคร

สารบาญ

หน้า

☐ **หลักราชการ** ๑

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

☐ **สร้างกรรม** ๑๗

โดย....ท. เลียงพิบูลย์

☐ **อาหารใจ** ๒๓

โดย....ท่านพุทธทาสภิกขุ

☐ **กรรมหนัก** ๓๔

โดย....ท. เลียงพิบูลย์

☐ **ประโยชน์จากความตาย** ๕๒

โดย....ท่านปัญญานันทภิกขุ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

และพิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการ

ในการพระราชทานพิธีตรุษสงกรานต์

พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

ในสมัยปัจจุบันนี้ ใคร ๆ ก็ย่อมทราบกันอยู่แล้วว่า การศึกษาจำเริญขึ้นมากกว่าในเวลาก่อน ๆ นี้เป็นอันมาก และมีตำรับตำราสำหรับสอนศิลปะและวิทยาแทบทุกอย่าง เหตุฉะนี้จึงทำให้คนบางจำพวกหลงไปว่า "รู้อะไรก็ไม่สู้รู้วิชา" และด้วยความหลงอันนี้จึงเลยทำให้หลงเลยนึกต่อไปว่า ไม่ว่าจะทำการในหน้าที่ใด ๆ ข้อสำคัญมีอยู่อย่างเดียวแต่เพียงจะพยายามให้ได้คะแนนมาก ๆ ทุกคราวที่สอบไล่ในโรงเรียน และให้ได้ประกาศนียบัตรหลาย ๆ ใบ แล้วพอออกจากโรงเรียนก็เป็นอันจะไม่ต้องพยายามทำอะไรอีกต่อไป ทั้งลาภ ทั้งยศ ทั้งทรัพย์ จำจะต้องหลั่งมาไหลมาทีเดียว

บุคคลจำพวกที่คิดเห็นว่าวิชาเป็นแก้วสารพัดนึกเช่นนี้ เมื่อเข้าทำการแล้ว ถ้าแม้นไม่ได้รับตำแหน่งอันสูงเพียงพอแก่ที่ตนตีราคาของตนไว้ และลาภยศทรัพย์หลั่งไหลมาไม่ทันใจก็ปังเกิดความหลากใจ ก็บังเกิดความไม่พอใจ เมื่อไม่พอใจแล้วก็บังเกิดความริษยา เมื่อเกิดความริษยาขึ้นแล้วก็หมดความสุข

แท้จริงบุคคลจำพวกนี้ลืมนึก หรือไม่เคยนึกทีเดียวว่ามีสุภาษิตโบราณท่านได้กล่าวไว้แล้วว่า "วิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" คำที่กล่าวไว้เช่นนี้ควรที่จะหวนคำนึงดูบ้างว่าท่านมุ่งหมายว่ากระไร ? ท่านย่อมมุ่งความว่า วิชานั้นเปรียบเหมือนเครื่องแต่งตัว ซึ่งใครมีทุนแล้วก็อาจจะหาแต่งได้เท่ากัน แต่ถึงแม้ว่าจะนุ่งหางหงส์ผัดหน้าใส่ชฎาทองถ้าแม้ว่ารำไม่งามเขาก็ไม่เลือกเอาเป็นตัวอิเหนาเป็นแน่ละ ถ้าคนเราต้องการแต่วิชาอย่างเดียวเป็นเครื่องนำไปสู่ความเป็นใหญ่ ป่านนี้พวกครูบาอาจารย์ทุกคน คงต้องเป็นคนใหญ่คนโตไปด้วยกันหมดแล้ว แต่แท้จริงศิษย์ที่ดีกว่าครูมีถมไป ซึ่งถ้าจะว่าไปแล้วไม่ควรที่จะเป็นไปได้ เพราะครูเป็นผู้

สอนวิชาให้แก่ศิษย์ เหตุใดศิษย์จึงจะวิ่งไปดีกว่าครูเล่า ถ้าลองไตร่ตรองดูข้อนี้ให้ดีหน่อยจะเห็นได้ว่า ไม่ใช่เพราะวิชาอย่างเดียวเสียแล้ว ต้องมีคุณวิเศษอื่นประกอบด้วยอีก คุณวิเศษเหล่านี้จะขอพรรณนาแต่พอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

๑. ความสามารถ

คำว่า ความสามารถ นั้น มีบางคนก็เข้าใจกว้าง ๆ บางคนก็เข้าใจแต่แคบ ๆ อย่างแคบคือใครทำการได้ดีเต็มตามวิชาที่ได้เรียนรู้มาแล้ว ก็เรียกว่า เป็นคนที่มีความสามารถเสียแล้ว แต่แท้จริงควรใช้คำว่าชำนาญจะเหมาะกว่า เปรียบเหมือนช่างไม้ ช่างเหล็ก หรือช่างอะไร ๆ ที่ทำงานดี ๆ ก็หากล่าวไม่ว่าเขาสามารถ มักกล่าวแต่ว่าฝีมือดี และผู้ที่ขี่ม้าขับรถเก่ง ๆ ก็หากล่าวไม่ว่าเขาสามารถ กล่าวแต่ว่าเขาชำนาญ แต่ผู้ที่ได้รอบรู้วิทยาการอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว และใช้ความรู้นั้นโดยอาการอันช่ำชอง มักกล่าวกันว่าเขาสามารถซึ่งเป็นการส่งเสริมเกินกว่าที่ควรไปโดยแท้ อันที่จริงผู้ที่ได้เรียนช่างไม้จนทำการในหน้าที่ของเขาได้ดีทุกสถานแล้ว ไม่เลวไปกว่าผู้ที่ได้เรียนกฎหมายจนว่าความได้นั้นเลย เป็นแต่ชำนาญการคนละอย่างเท่านั้น แต่ถ้าจะแปลคำสามารถให้กว้างออกไปต้องแปลว่า สิ่งซึ่งกระทำให้ความเป็นใหญ่มีมาแต่ผู้ที่มีอยู่ และจะแปลให้ดีกว่านี้ก็ยากเพราะความสามารถเป็นสิ่งซึ่งมิได้อยู่ในตำรับตำราอันใดและจะสอนให้แก่กันก็หาได้ไม่ ย่อมเป็นสิ่งซึ่งบังเกิดขึ้นในตัวบุคคลเองหาใช่เพราะขึ้นโดยคะแนนมาก ๆ ในเวลาสอบไล่ในโรงเรียน หรือโดยได้ประกาศนียบัตรหลาย ๆ ใบก็หามิได้ การแปลคำว่าสามารถแคบไปนั้นแหละ จะทำให้เป็นเครื่องบำรุงความโทมนัสแห่งบุคคลบางจำพวกเป็นอันมาก คำว่าสามารถ ควรจะแปลเสียให้กว้างทีเดียวว่า "อาจจะทำการงานให้เป็นผลสำเร็จได้ยิ่งกว่าผู้ที่มีโอกาสเท่า ๆ กัน" เช่นต่างว่าคน ๒ คน ได้เรียนหนังสือโรงเรียนเดียวกัน สอบไล่ได้ปาน ๆ กัน ได้ไปยุโรปด้วยกัน เรียนเท่า ๆ กันอีก และกลับพร้อมกันเข้ารับราชการพร้อมกันในหน้าที่คล้าย ๆ กัน แต่ครั้นเมื่อทำงานแล้วคนหนึ่งรู้จักใช้วิชาของตนให้เหมาะแก่กาลเทศะและสมเหตุสมผล อีกคนหนึ่งต้องคอยให้นายชี้หนทางให้ทำก่อนจึงทำ เช่นนี้นับว่าคนที่ ๑ เป็นผู้มีความสามารถมากกว่าคนที่ ๒

ความสามารถนั้นแหละ เป็นสิ่งซึ่งต้องการสำหรับคนที่จะใช้เป็นผู้บังคับบัญชาคน ไม่ว่าในหน้าที่ฝ่ายทหารหรือพลเรือน และเมื่อผู้ใหญ่เขาจะเลือกหาผู้บังคับบัญชาคน เขาย่อม

จะเพ่งเล็งดูความสามารถมากกว่าภูมิวิชา (ถ้าเขาคิดถูก) แต่ผู้ใหญ่ที่หลงไปเพ่งเล็งแต่ภูมิวิชาเท่านั้นก็มี ซึ่งในไม่ช้าก็ต้องรู้สึกว่าคิดผิด เพราะผู้ที่มีวิชาแต่ไม่รู้จักใช้วิชานั้นให้ประโยชน์จริง ๆ แล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกับวานรซึ่งถือแก้วไว้ในมือ แต่จะรู้ราคาแห่งแก้วนั้นก็หามิได้

ดังนี้ก็เป็นอันสรุปความได้แล้วว่า ความสามารถเป็นลักษณะอันหนึ่งแห่งผู้บังคับบัญชาคน

๒. ความเพียร

ความเพียรเป็นคุณวิเศษ ซึ่งนักปราชญ์โบราณท่านสรรเสริญกันนัก จึงมีพุทธภาษิตปรากฏอยู่ว่า "ความเพียรเป็นเครื่องพาตนข้ามพ้นความทุกข์" แต่ผู้มีวิชาสมัยใหม่นี้ก็ไม่รู้สึกคุณวิเศษแห่งความเพียรอีกเหมือนกัน เพราะเหตุที่มีความเชื่อมั่นเสียแล้วว่า วิชาอาจพาตนไปถึงไหน ๆ ก็ได้ จึงไม่รู้สึกความจำเป็นที่จะต้องใช้ความเพียร โดยมากก็มักจะกล่าวว่า "ความเพียรเราได้ใช้แล้ว เราจึงได้มีวิชาความรู้ได้ถึงปานนี้ ถ้าเราไม่ได้มีความเพียรมาแล้ว เรามิยังคงเป็นคนโง่อยู่อย่างเดิมหรือ ?" คำกล่าวเช่นนี้ เมื่อฟังดูเผิน ๆ และไม่ไตร่ตรองดูให้ดี บางทีก็หลงเห็นตามไปด้วย แต่แท้จริงที่กล่าวเช่นนั้นหาถูกไม่ การที่เรียนรู้วิชานั้นเพราะอุตสาหะพยายามโดยเฉพาะชั่วแล่นหนึ่งต่างหาก คือสู้กัดฟันทนลำบากเอาพักหนึ่งพอให้สอบไล่ได้คะแนนสูง ๆ เพื่อหวังจะได้หาความสุขในทางเกียจคร้านเท่านั้น ซึ่งจะเรียกว่าเพียรจริงไม่ได้ การวิ่งทางไกลเพียง ๑๐๐ เมตรกับการวิ่งทางไกลตั้งกิโลเมตรขึ้นไป นักเลงกีฬาเขาถือว่าผิดกันอย่างไร ความอุตสาหะเรียนจนเพียงพอได้สอบไล่ได้กับการเพียรต่อไปแม้เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วก็ผิดกันฉันนั้น

คำว่าเพียร แปลว่า "กล้าหาญไม่ย่อท้อต่อความยากและบากบั่นเพื่อจะข้ามความขัดข้องให้จงได้ โดยใช้ความอุตสาหวิริยภาพมิได้ลดหย่อน"

เมื่อแปลคำว่าเพียรเช่นนี้แล้ว ก็จะแลเห็นได้เสียแล้วว่า การเพียรไม่ได้เกี่ยวแก่การมีวิชามากหรือน้อย และคนที่ไม่มีวิชาเลยก็อาจที่จะเป็นคนเพียรได้ และถ้าเป็นคนเพียรแล้วบางทีก็อาจที่จะได้เปรียบผู้ที่มีวิชาแต่ขาดความเพียรนั้นได้เป็นแน่แท้

ความจริงมีอยู่เช่นนี้ แต่ผู้ที่ตีราคาตนว่าเป็นคนมีวิชามักจะลืมคำนึงถึงข้อนี้ จึงไม่เข้าใจว่าเหตุใดผู้ที่มีวิชาน้อยกว่าตนจึงกลับได้ดีมากกว่า และลืมนึกไปว่าวิชานั้นจะเป็นสมบัติ

โดยเฉพาะบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดหรือหมู่หนึ่งหมู่ใดเท่านั้นก็หามิได้ วิชาความรู้ย่อมเป็นของกลางสำหรับโลกเป็นทรัพย์อันไม่มีเวลาสิ้นสุด และไม่มีผู้ใดในโลกนี้จะกล่าวได้เลยว่าเรียนวิชาจบหมดแล้ว ผู้ที่เป็นนักปราชญ์แท้จริงไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด ย่อมจะรู้สึกอยู่ว่าคนเรายิ่งเรียนรู้มากขึ้นก็ยิ่งจะแลเห็นแจ่มแจ้งขึ้นทุกทีว่าความรู้ของตนเองนั้นมีน้อยปานใด แต่ตรงกันข้าม ผู้ที่โฆษณาภูมิความรู้ของตนอยู่เสมอโดยเข้าใจว่าตนเป็นผู้มีความรู้สูงนั้นแหละ เป็นคนโง่โดยแท้ จึงไม่เข้าใจความจริงอย่างเช่นที่นักปราชญ์เขาเข้าใจกัน และอาศัยความเข้าใจผิดอันนั้นเองจึงมิได้ขวนขวายสืบไป และด้วยเหตุนี้เองผู้ที่เขาสิได้อวดรู้เป็นแต่ตั้งความเพียรให้สม่ำเสมอไป จึงมักเดินทันและแข่งขึ้นหน้าผู้มีวิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด

อนึ่ง ผู้ที่แสดงตนเป็นคนเพียรแล้ว ก็เหมือนแสดงให้ปรากฏว่า ถ้าแม้ได้รับมอบให้กระทำการในหน้าที่ใด ก็คงจะใช้อุตสาหวิริยภาพโดยสม่ำเสมอ เพื่อทำกิจการนั้น ๆ ให้บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จด้วยดีจงได้ ดังนี้ เมื่อผู้ใหญ่จะเลือกหาคนใช้ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาคน จึงเพ่งเล็งหาคนเพียรมากกว่าคนที่มีแต่วิชา แต่เกียจคร้านหาความบากบั่นอดทนมิได้

๓. ความไหวพริบ

ความไหวพริบเป็นลักษณะอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องการสำหรับบุคคลที่จะใช้ในหน้าที่บังคับบัญชา

ความไหวพริบเป็นสิ่งซึ่งบังเกิดมีขึ้นในนิสัยแห่งบุคคลเอง จะหาตำรับตำราใดสำหรับเรียนรู้ก็หามิได้ และยากที่จะสอนกันได้ จะได้ก็แต่เพียงแนะนำหนทางให้ฝึกฝนตนเองขึ้นเท่านั้น แต่ถ้าไม่มีพื้นเดิมอยู่แล้ว จึงจะแนะนำก็หาเป็นผลดีจริงไม่

ความไหวพริบ แปลว่า "รู้จักสังเกตุเห็นโดยไม่ต้องมีใครเตือน ว่าเมื่อมีเหตุเช่นนั้น ๆ จะต้องปฏิบัติการอย่างนั้น ๆ เพื่อให้บังเกิดผลดีที่สุดแก่กิจการทั่วไป และรีบทำการอันเห็นควรนั้น โดยฉับพลันทันท่วงที"

ความไหวพริบนั้น จะเป็นเพราะมีวิชามากน้อยก็หามิได้ เหตุฉะนี้ ผู้มีวิชามากแต่บกพร่องในความไหวพริบ บางทีก็สู้คนที่มีวิชาน้อยกว่า แต่มีความไหวพริบมากกว่าหาได้ไม่ คือถ้ามีเหตุซึ่งจำเป็นจะต้องทำการโดยทันทีทันควัน จะมีเวลามัวค้นตำรับตำราอะไรที่ไหน ต้องรีบปฏิบัติการไปให้ทันท่วงทีจึงจะไม่เสียการ

ผู้ที่จะใช้เป็นผู้บังคับบัญชาคน เหมือนเป็นผู้ต้องคิดแทนคนมาก ๆ คือจะเอาตัวรอดแต่โดยลำพังหาได้ไม่ ต้องพาคนในบังคับบัญชาของตนรอดพ้นไปได้ด้วย และอาจจะต้องใช้ความคิดเช่นนี้โดยปัจจุบันทันด่วนด้วยบ่อย ๆ เหตุฉะนี้ในการเลือกผู้บังคับบัญชาคน จึงต้องเพ่งเล็งดูความไหวพริบของบุคคลนั้นด้วย

๔. ความรู้เท่าถึงการ

คำว่า "รู้เท่าไม่ถึงการ" เขามักใช้เป็นคำติเตียนกันว่าเป็นความบกพร่อง เพราะฉะนั้น ควรจะพิจารณาดูว่า ความรู้เท่าถึงการนั้นแปลว่ากระไร ?

แปลว่า "รู้จักปฏิบัติกิจการให้เหมาะด้วยประการทั้งปวง" ที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต้องเป็นผู้ที่จักเลือกว่า จะปฏิบัติการอย่างไรจึงจะเหมาะแก่เวลาและที่ให้สมเหตุสมผลจึงจะเป็นประโยชน์ดีที่สุด อันความคิดในทางการใด ๆ ถึงแม้ว่าจะดีฉานใดก็ตาม แต่ถ้าใช้ไม่เหมาะแน่เวลา คือทำก่อนถึงเวลาอันควรหรือภายหลัง เวลาอันควรก็อาจที่จะไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควรได้รับหรือกลับกลายเป็นผลร้ายไปก็ได้ เช่น ต่างว่าเราคิดจะนำพลเดินไปทางหาดทรายอันหนึ่งซึ่งเป็นทางลัดตัดไปถึงที่ซึ่งจะเอาชัยแก่ข้าศึกได้ ดังนี้นับว่าเป็นความคิดอันดีโดยแท้แต่ถ้าต่างว่าทางหาดนั้นเผอิญมีเวลาที่เดินได้สะดวกแต่ในขณะที่น้ำลงแห้งที่เดียวเท่านั้นฉะนี้แม้เราเดินไปในขณะเมื่อน้ำยังมิทันลงมากพอ หรือรั้งรอไปจนน้ำกลับขึ้นเสียใหม่อีกแล้วก็คงจะไปไม่ได้ หรือได้ก็แต่โดยต้องเสียสัมภาระบ้างดังนี้ นับว่าเลือกเวลาไม่เหมาะเลยทำการซึ่งแท้จริง เป็นความคิดดีนั้นไม่ตลอดไปได้ ส่วนการเลือกที่ให้เหมาะก็คล้าย ๆ กัน เช่นจะคิดสร้างป้อมอย่างแน่นหนาและเต็มไปด้วยปืนหนัก ๆ ลงในที่ชายเลน ป้อมซึ่งแม้จริงเป็นของดี ก็จะกลายเป็นของใช้ไม่ได้ไป ดังนี้เป็นต้น

ความรู้เท่าถึงการนี้ จะมีตำรับตำราหรือครูบาอาจารย์สั่งสอนได้ก็หาไม่ อย่างดีที่สุดที่พอจะศึกษาได้ก็โดยอาศัยความอุตสาหะพากเพียรจดจำแบบอย่างของผู้อื่น ซึ่งเขาได้ปฏิบัติมาแล้ว ในเวลาและที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น แต่ที่จะวางใจยึดถืออยู่แต่แบบแผนเท่านั้นก็ไม่ได้ เพราะถ้าหากว่าไปประสบเหตุการณ์ซึ่งมิได้มีอยู่ในแบบแผนแล้ว ก็จะจนใจไม่รู้ที่จะทำอย่างไรเสียอีก จึงเป็นอันต้องอาศัยความไหวพริบในตัวเองประกอบด้วย จึงจะเป็นผู้รู้เท่าถึงการอย่างบริบูรณ์

๕. ความซื่อตรงต่อหน้าที่

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญสำหรับคนทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยและจะเป็นผู้สั่งหรือผู้รับคำสั่งก็เหมือนกัน เมื่อเป็นสิ่งสำคัญเช่นนี้แล้ว ก็เป็นที่น่าประหลาดใจที่สุดที่ดูคนโดยมากเข้าใจข้อนี้น้อยเต็มที

ถ้าจะถามว่า ความซื่อตรงต่อหน้าที่ แปลว่ากระไร บางทีจะได้รับคำตอบต่าง ๆ นั้นอย่างน่าอัศจรรย์ทีเดียว บางคนก็น่าจะตอบว่า "ไปออฟฟีซทุกวัน ตรงตามเวลา ไม่ขาดและไม่ช้า" ซึ่งก็ต้องยอมว่าเป็นอันใช้ได้ส่วนหนึ่ง แต่จะต้องขอถามต่อไปว่า เมื่อไปถึงออฟฟีซแล้วนั้นไปทำอะไร? ถ้าเพียงแต่ไปนั่งสูบบุหรี่คุยกับเกลอถึงเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มีนินทานายของตัวเอง หรือนินทาคนอื่น เป็นต้น หรืออ่านหนังสือพิมพ์ หรือเขียน "คอร์เรสปอนเดนซ์" ส่งไปลงหนังสือพิมพ์ด่าคนเล่น ดังนี้นับว่าไม่ใช่ซื่อตรงต่อหน้าที่เพราะที่ออฟฟีซไม่ใช่ที่สำหรับไปนั่งคุยกับเพื่อน หรือสำหรับด่าคนเล่น ที่ออฟฟีซเป็นที่สำหรับทำงานการ และถ้าไปออฟฟีซไม่ได้ทำงานแล้วก็เท่ากับไม่ได้ไป เพราะฉะนั้น ถ้าจะยกเอาการไปออฟฟีซทุกวันเป็นพยานแห่งความซื่อตรงต่อหน้าที่เพียงพอแล้วหาได้ไม่ ต้องประกอบกับไปทำการงานเป็นประโยชน์โดยตรงตามหน้าที่ด้วยจึงจะใช้ได้

บางคนก็อาจจะตอบว่า "ซื่อตรงต่อหน้าที่ แปลว่า ไม่โกงเงินหลวง" ซึ่งนับว่าเป็นคำตอบที่ใช้ได้เหมือนกัน แต่จะรับรองว่าถูกต้องบริบูรณ์ก็ยังไม่ได้อีก เพราะเป็นแต่เว้นจากการฉ้อโกงเท่านั้น จะถือเป็นว่าได้ทำการอะไรให้เป็นชิ้นเป็นอันไม่ได้ และถ้าจะถือเอาการเว้นจากโกงเป็นความชอบแล้ว ก็จะมิต้องถือต่อไปด้วยหรือว่าการโกงนั้นเป็นของปกติ? จำจะต้องถือเช่นนั้นจึงจะยกความไม่โกงขึ้นเป็นความชอบได้ เพราะการทำความชอบต้องแปลว่าทำดีผิดปกติ ก็อันที่จริงการที่ไม่โกงนั้นเพราะความละอายแก่บาปหรือกลัวบาปหรืออย่างต่ำลงไปอีกหน่อย ก็เพราะกลัวติดคุกต่างหาก เพราะฉะนั้นการที่รักษาตัวของตัวจะเรียกว่าทำความชอบอย่างไร ต้องเรียกแต่ว่าประพฤติเสมอตัวอยู่เท่านั้น

ถ้าจะตอบให้ดีที่สุด ควรตอบว่า "ความซื่อตรงต่อหน้าที่ คือตั้งใจกระทำกิจการซึ่งได้รับมอบให้เป็นหน้าที่ของตนนั้นโดยซื่อสัตย์สุจริต ใช้ความอุตสาหวิริยภาพเต็มสติกำลังของตน ด้วยความมุ่งหมายให้กิจการนั้น ๆ บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จโดยอาการอันงดงามที่สุดที่จะพึงมีหนทางจัดไปได้"

นามที่กล่าวมานี้ ดูก็จะไม่สู้จะเป็นการยากเย็นอันใด แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีคนอยู่บางคน ซึ่งไม่สามารถจะปฏิบัติเช่นนี้ได้ โดยมากมักเป็นเพราะเหตุที่ตีราคาตนแพงกว่าที่ผู้อื่นเขาตีเช่นเขามอบให้กวาดเฉลียง ถ้าจะตั้งใจกวาดไปให้ดีจริง ๆ ก็จะได้ดี แต่นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ กลับเห็นไปเสียว่า ถ้าแม้ได้เลี้ยงชมดก็จะดี แล้วก็เลยไปคิดฟุ้งซ่านแต่ในการเลี้ยงชมดซึ่งมิใช่หน้าที่ ละทิ้งการกวาดเฉลียง ซึ่งเป็นหน้าที่ของตนแท้ ๆ นั้นเสีย คราวนี้ต่างว่าย้ายให้ไปทำหน้าที่เลี้ยงชมดตามปรารถนา พอใจหรือ ? เปล่าเลย ไพล่ไปคิดถึงการรดต้นไม้ ถ้าเปลี่ยนให้ไปทำการรดต้นไม้ก็ไพล่ไปคิดถึงการกวาดกระได ไขรูท่ออะไรต่ออะไรไปอีก บุคคลที่เป็นเช่นนี้เป็นตัวอย่างอันแท้แห่งผู้ไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่เปลืองสมอง ซึ่งเอาไว้ใช้ในสิ่งซึ่งไม่ใช่กิจของตนเลย ผู้ที่ซื่อตรงต่อหน้าที่แท้จริงแล้ว เมื่อรับมอบให้ทำการอะไร ก็ต้องตั้งใจตั้งหน้าทำการอันนั้นไปอย่างดีที่สุด ปล่อยให้เป็นหน้าที่ผู้ใหญ่เขาวินิจฉัยว่าความสามารถจะเหมาะเพียงเท่านั้น หรือจะพอขยับเขยื้อนเลื่อนขึ้นทำงานในตำแหน่งที่สูงกว่านั้นขึ้นไป ถ้าผู้ใดประพฤติให้ซื่อตรงต่อหน้าที่เช่นกล่าวมาแล้วนี้นับว่า เป็นผู้ควรวางใจให้ทำการในหน้าที่สำคัญได้ เพราะเชื่อได้ว่าหน้าที่อะไรที่มอบให้ทำคงไม่ละทิ้ง

เสียสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู้ประสงค์ สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้ ชีพม้วยมรณา

"สุภาษิตโลกนิติคำโคลง"

๖. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป

ข้อนี้เป็นคุณวิเศษสำคัญอัน ๑ ซึ่งทำให้เป็นที่นิยมแห่งชนทั่วไป เว้นเสียแต่คนโง่จึงจะเห็นเป็นความโง่ คนโกงเห็นเป็นโอกาสสำหรับโกง

คนเราไม่ว่าจะเป็นคนสำคัญปานใด ย่อมต้องอาศัยกำลังผู้อื่นในกิจการบางอย่าง จึงมีสุภาษิตโบราณกล่าวไว้ว่า "ป่าพึ่งเสือ เรือพึ่งพาย นายพึ่งบ่าว เจ้าพึ่งข้า"

เมื่อความจำเป็นมีอยู่เช่นนี้แล้ว จึงต้องคำนึงดูว่า จะทำอย่างไรจึงจะได้ใช้กำลังของผู้อื่นนั้นโดยความเต็มใจของเขา ?

วิธีที่บุคคลเลือกใช้นั้นย่อมมีต่าง ๆ กัน แล้วแต่สถิติของตนและผู้ที่ต้องการจะอาศัยกำลัง

ถ้าเป็นผู้มีทรัพย์ ก็จำหน่ายทรัพย์เป็นสินจ้าง หรือเป็นสินบน หรือเป็นเครื่องล่อใจ หรือเป็นของกำนัล สุดแท้แต่ลักษณะแห่งบุคคลที่ต้องการกำลัง

ถ้าเป็นผู้มีอำนาจและเป็นคนที่โง่หน่อย ก็ใช้แต่อำนาจและอาญาบังคับผู้น้อยให้ตามใจตน แต่ถ้าฉลาดหน่อยก็ใช้ยอ หรือล่อด้วยเปิดหนทางให้ได้รับผลประโยชน์พิเศษ

ถ้าเป็นผู้ที่ถือตนว่ามีสติปัญญาหลอกลวง ก็ใช้สติปัญญาโดยอาการต่าง ๆ นี้ คือแบบบุคคลจำพวกที่เรียกว่า "นักการเมือง" (โปลติก) ซึ่งมักใช้วาจาและโวหารลวงให้ตายใจ แล้วจึงจะใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือหรือลงที่สุดก็ "เต๊ย"

ถ้าเป็นผู้น้อย ไม่มีทรัพย์และอ่อนในความสามารถและต้องการกำลังช่วยเหลือของผู้ใหญ่ ก็มักใช้วิธีสอพลอ ซึ่งตามสมัยใหม่ชอบใช้เรียกกันว่า "ป.จ." แต่ซึ่งแท้จริงไม่ตรงศัพท์เลย เพราะการประจบอาจจะกระทำได้ โดยความตั้งใจซื่อตรง คือตั้งใจเพียงแสดงอ่อนน้อมอยู่ในถ้อยคำหรือให้ใช้สอยเพราะความภักดีฉันข้ากับเจ้า บ่าวกับนาย บุตรกับบิดามารดา หรือศิษย์กับครู ดังนี้ จะปรับเอาเป็นความชั่วร้ายอย่างไรเป็นของธรรมดาต่างหาก แต่ส่วนการสอพลอนั้น มีความมุ่งหมายชั่วเป็นพื้นอยู่ คือรู้แล้วว่าความสามารถของตนย่อมเยาว์จึงเอาปากหวานเข้าแทน เพื่อช่วยพาตนไปสู่ที่ซึ่งตนมิอาจจะถึงได้ โดยอาศัยความสามารถของตนโดยลำพัง เมื่อความจริงเป็นอยู่เช่นนี้แล้ว ผู้ที่ได้ดีเพราะสอพลอนั้น จะได้ดียั่งยืนอยู่ก็หามิได้ เพราะเมื่อความสามารถไม่พอแก่หน้าที่แล้ว ก็คงจะทำการไปไม่ตลอดเป็นแน่แท้ ส่วนผู้ที่มักบ่นติเตียนคนสอพลอนั้น บางคนก็บ่นเพราะเกลียดชังคนที่ไม่ซื่อตรงจริง ๆ แต่ถ้าคำบ่นนั้นมีอยู่ว่า "เราเองมันสู้เขาไม่ได้เพราะเราไม่รู้จัก ป.จ." เช่นนี้ไซร้ต้องเข้าใจได้ดีทีเดียวว่า บ่นเพราะความริษยาแล้ว ก็แปลว่าขาดความเชื่อถือในความสามารถของตนเสียแล้ว จึงรู้สึกตนว่าแพ้เปรียบคนสอพลอ ซึ่งดีแต่พูดเท่านั้น ก็เป็นอันว่าตนเองก็ดีแต่พูดเท่านั้นเหมือนกันและที่แค้นเคืองก็เพราะตนเองไม่มีโอกาสที่จะสอพลอได้บ้างเท่านั้น ผู้

ที่มีความสามารถจริงเป็นคนดีจริงอย่างบริบูรณ์อยู่แล้ว ไม่ต้องวิตกอย่างไร ๆ ก็คงต้องมีผู้แล เห็นความดี เพราะฉะนั้น การบ่นอิจฉาริษยาพวกสอพลอก็ไม่เป็นการจำเป็นอะไรเลย

ที่จริงหนทางที่ดีที่สุดที่จะดำเนินไปเพื่อให้เป็นที่นิยมแห่งคนทั้งหลายมีอยู่ คือความประพฤติซื่อตรงต่อคนทั่วไป รักษาตนให้เป็นคนควรเขาทั้งหลายจะเชื่อถือได้ โดยรักษาวาจาสัตย์ พูดอะไรเป็นนั่น ไม่เหียนหันเปลี่ยนแปลงคำพูดไปเพื่อความสะดวกเฉพาะครั้ง ๑ คราว ๑ ไม่คิดเอาเปรียบใคร โดยอาการอันเขาจะขันแข่งไม่ได้ ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่หาดีใส่ตัวหาชั่วใส่เขา เมื่อผู้ใดมีไมตรีต่อก็ตอบแทนด้วยไมตรีโดยสม่ำเสมอ ไม่ใช่ความรักใคร่ไมตรีซึ่งผู้อื่นมีแก่เรานั้น เพื่อเป็นเครื่องประหารเขาเองหรือ ๆ ทั้งสิ้น

ความประพฤติซื่อตรงต่อคนทั่วไปเช่นนี้ ปราชญ์ทุกชาติทุกภาษาย่อมยกย่องว่าเป็นคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งเป็นลักษณะแห่งผู้ใหญ่แท้จริง และถึงผู้ที่ยังอยู่ในตำแหน่งผู้น้อย ถ้าประพฤติได้เช่นนี้ก็ย่อมจะเป็นศรีแก่ตน ทำให้คนนิยมรักใคร่ และให้ผู้ใหญ่เมตตากรุณาเป็นอันมากเหมือนกัน

๗. ความรู้จักนิสัย

ข้อนี้เป็นของสำคัญ สำหรับผู้มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติกิจการติดต่อกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย

ถ้าเป็นผู้น้อย เป็นหน้าที่จะต้องศึกษาและสังเกตให้รู้นิสัยของผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาของตน ต้องรู้ว่าความคิดความเห็นเป็นอย่างไร ชอบทำการงานอย่างไร ชอบหรือชังอะไร เมื่อทราบแล้ว ก็อาจที่จะวางความประพฤติ และทางการงานของตนเองให้ต้องตามอัธยาศัยของผู้ใหญ่นั้นได้ ที่แนะนำเช่นนี้มิใช่แปลว่าให้สอพลอ เป็นแต่ให้ผ่อนผันให้เป็นการสะดวกที่สุดแก่การเท่านั้น การที่สอพลอนั้นไม่จำเป็นเลย แต่การที่จะอวดดีกระด้างกระเดื่องเพื่อแสดงความฉลาดหรือความสามารถของตนเองก็ไม่จำเป็นเหมือนกัน และหาใช่หนทางที่ปราชญ์สรรเสริญไม่ ตรงกันข้ามปราชญ์ย่อมสรรเสริญผู้ที่รู้จักเจียมตัว จึงได้จัดเอา "มัทวํ" เข้าไว้เป็นธรรมอัน ๑ ในธรรมทั้ง ๑๐ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินจะต้องปฏิบัติเป็นนิตย์ผู้ที่รู้จักอ่อนน้อมย่อมเป็นที่รักใคร่เมตตาแห่งผู้ใหญ่ และถ้าประพฤติตนเป็นคนอ่อนน้อมอยู่โดยปกติแล้ว ถึงว่าจะพูดจาทัดทานทักท้วงผู้ใหญ่บ้างในทางที่ถูก ผู้ใหญ่ก็โกรธไม่ได้เลย

ถ้าตนเป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาคนมาก ๆ การรู้จักนิสัยคนก็ยิ่งก็เป็นการจำเป็นยิ่งขึ้นเพราะคนเราไม่ใช่ฝูงแพะฝูงแกะซึ่งจะต้อนไปได้โดยใช้ร้อง "ฮุ้ย ๆ" หรือเอาไม้ไล่ตี บางคนก็ชอบขู่ บางคนก็ชอบปลอบ เพราะฉะนั้นจะใช้แต่ขู่อย่างเดียวหรือยออย่างเดียวหาได้ไม่

นิสัยของคนต่างชาติก็มีต่างกัน เพราะฉะนั้น จะใช้บังคับบัญชาด้วยแบบแผนอย่างเดียวทั้งหมดหาเหมาะไม่ คนสมัยใหม่มักหลงในข้อนี้อยู่เป็นอันมาก และมักพอใจเอาแบบอย่างของต่างประเทศมาใช้ในการบังคับบัญชาคนไทยตามที่เป็นมาแล้ว และยังเป็นอยู่เป็นอันมาก ข้างฝ่ายทหารมักเอียงไปข้างแบบเยอรมัน คือคิดแต่จะเอาแต่อำนาจบังคับตะบมไปเพราะครูทหารบกเป็นเยอรมัน แต่คนไทยเรามีนิสัยผิดกับคนเยอรมันจึงไม่ชอบการถูกบังคับอย่างนั้น ชอบให้เอาใจบ้าง พูดกันดี ๆ บ้าง ไม่ต้องดูอื่นไกล ดูแต่บ่าวในบ้านก็พอแล้วบ่าวไทย ๆ เรารู้สึกตนว่าเป็นเพื่อนกับนายมากกว่าบ่าวฝรั่งเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจึงหาคนไทยยอมเป็นลูกจ้างฝรั่งได้ยาก ก็แต่บ่าวในบ้านยังเห็นตัวเกือบเท่ากับนายเสียแล้วฉะนี้ พลทหารหรือจะยอมเห็นตัวเลวกว่านายทหาร ถ้าจะว่าไปด้วยชาติกำเนิด นายทหารหลายคนก็มิได้มีตระกูลสูงกว่าพลทหารเลย ที่ดีกว่าก็แต่ในส่วนวิชาซึ่งได้เรียนรู้มากกว่ากันเท่านั้น ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมมีอยู่เป็นแน่นอนในใจแห่งคนไทยโดยมาก สมด้วยพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงไว้เป็นคำโคลงว่า

ฝูงคนกำเนิดคล้าย คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ แผกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน กันหมด
ยกแต่ชั่วดีกระด้าง อ่อนแก้ฤๅไหว ฯ

เมื่อความจริงเป็นอยู่เช่นนี้ ทางที่ดีที่สุดที่ผู้บังคับบัญชาทหารจะทำได้ คือต้องแสดงตนเป็น เพื่อนทหารและเป็นข้าราชการด้วยกันกับพลทหาร มีหน้าที่จะต้องทำราชการอาศัยซึ่งกันและกัน ต่างกันแต่ด้วยตำแหน่งหน้าที่ คือหน้าที่นายทหารจะต้องใช้วิชาความรู้เพื่อนำพลไปสู่ที่ชัยชำนะ หน้าที่พลเรือนจะต้องตามไปและตั้งใจต่อสู้ราชศัตรูจนสุดกำลังเพื่อ

หวังเอาชัยชำนะ เมื่อต้องอาศัยซึ่งกันและกันอยู่เช่นนี้ การที่จะให้มีข้อบาดหมางหรือเกลียดชังซึ่งกันและกันหาควรไม่

แต่การที่จะใช้ความอะลุ้มจนเกินไป ตามใจผู้น้อยทุกประการไปก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน ผู้ที่ใช้ความอะลุ้มมักเข้าใจว่าถ้าทำเช่นนั้นคนจะรักใคร่มาก แท้จริงกลับกลายเป็นทำให้คนดูถูกและไม่ยำเกรง และเมื่อถึงเวลาที่จะบังคับจริง ๆ จัง ๆ บ้างก็เลยบังคับไม่ได้

การอะลุ้มมีอยู่ในหมู่พลเรือนมากกว่าทหาร เพราะในทางการพลเรือนได้อังกฤษเป็นครูเป็นพื้น และวิธีบังคับบัญชาพลเรือนของอังกฤษเขาใช้วิธีตามใจผู้น้อยมากอยู่ แต่ที่จริงของเราออกจะตามใจเกินครูไปเสียอีก จนการงานอะไร ๆ แทบจะสำเร็จเด็ดขาดอยู่ที่ผู้น้อยทั้งสิ้น ผู้ใหญ่อยู่ข้างจะเกรงใจผู้น้อยมาก คอยแต่เงี่ยหูฟังผู้น้อยอยู่เสมอ ข้อนี้เองทำให้ผู้น้อยได้ใจ เมื่อผู้ใหญ่สั่งหรือวางการอะไร ที่ไม่พอใจแล้ว ก็ชอบนินทาว่าให้ หรือร้ายกว่านั้น เขียนหนังสือ "คอร์เรสปอนเดนซ์" ส่งไปลงพิมพ์ด่าให้ในหนังสือพิมพ์หรืออย่างเลวที่สุดทิ้งบัตรสนเท่ห์ว่าให้ดื้อ ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นข้อที่เสียวินัยและแบบแผนในราชการทั้งสิ้น และเสื่อมเสียอำนาจและเกียรติยศของราชการ เปิดช่องให้ผู้อื่นเย้ยหยันหรือดูถูกได้ ทั้งทำให้เขาติเตียนได้ว่าไทยเราช่างไม่มีความปรองดองในหมู่กันเองเสียเลย

การที่ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้น้อยละเริงใจ เข้าใจหน้าที่ของตนผิดได้ถึงปานนี้ก็เพราะผู้ใหญ่ได้ใช้วิธีอะลุ้มเกินไปนั้นมาเสียช้านานแล้ว ถ้าได้ใช้การรักษาวินัยเสียบ้างตั้งแต่แรกก็จะไม่เป็นไปได้ถึงเพียงนี้ นี่ได้ไปถือเอาธรรมเนียมอังกฤษ ซึ่งเหมาะแก่นิสัยอังกฤษมาใช้กับคนไทยซึ่งไม่เหมาะกับนิสัยไทยจึงได้ไม่เรียบร้อย การยอมให้คนต่างคนมีความเห็นส่วนตัวนั้นได้เหมาะสำหรับนิสัยอังกฤษ เพราะเขาเป็นผู้ที่รู้จักกาลเทศะดังจะแสดงให้เห็นปรากฏได้ คือในขณะเมื่อบ้านเมืองเขาสงบศึก เขาแบ่งเป็น ๔ คณะ ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษและว่ากันต่าง ๆ แต่พอเมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้วสิเขาทิ้งความแก่งแย่งกันได้หมดราวกับปลิดทิ้ง ในเวลานี้ไม่มีก๊กไม่มีคณะ มีแต่ชาติอังกฤษซึ่งคิดตรงกันหมด ส่วนไทยเรามีนิสัยผิดกับอังกฤษคิดเห็นไม่ได้อย่างเดียวกันและเข้าใจไม่ได้ว่าการที่ทุ่มเถียงกันนั้น เขากระทำแต่เมื่อเป็นเวลาว่างเข้าใจว่าเมื่อยอมให้แบ่งกันเป็นก๊กเป็นพวกแล้วก็แปลว่าเป็นอันแบ่งกันอยู่เช่นนั้นตลอดเวลาและถึงแม้ชาติไทยเราจะถึงที่คับแค้นปานใด ก็คงจะยังอนุญาตให้ไทยต่อไทยเชือดคอ

กันได้ตามอำเภอใจบุคคลทั้งสิ้น เมื่อความเข้าใจผิดมีได้เช่นนี้แล้ว ก็เป็นเครื่องแสดงให้แลเห็นชัดอยู่ว่าการคะเนนิสัยคนผิดอาจที่จะให้ผลร้ายได้เป็นอันมาก

เหตุฉะนี้หวังใจว่า ต่อไปเบื้องหน้าผู้ที่มีหน้าที่บังคับบัญชา ทั้งฝ่ายทหารพลเรือนจะเอาใจใส่ในทางสังเกตและรู้จักนิสัยคนให้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว เพราะเวลานี้ถึงเวลาแล้วที่จะรู้สึกโดยทั่วกันว่า เมืองเราตกอยู่ในที่ลำบากอย่างยิ่งกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก จะปล่อยตามบุญตามกรรมไปเช่นก่อนหาได้ไม่

๘. ความรู้จักผ่อนผัน

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอัน ๑ ซึ่งปฏิบัติให้เหมาะได้ยากกว่าที่คาดหมาย เพราะฉะนั้นจึงมีผู้ที่ปฏิบัติได้ดีจริง ๆ ได้น้อย

คนโดยมากที่มีหน้าที่บังคับบัญชาคน ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนมักเข้าใจคำว่าผ่อนผันนี้ผิดกันอยู่เป็น ๒ จำพวก คือ จำพวก ๑ เห็นว่าการผ่อนผันเป็นสิ่งซึ่งจะทำให้เสียระเบียบทางการไปจึงไม่ยอมผ่อนผันเลย และแปลคำว่าผ่อนผันว่า "เหลวไหล" เสียทีเดียว อีกจำพวก ๑ เห็นว่าการใด ๆ ทั้งปวง ควรจะคิดถึงความสะดวกแก่ตัวเองและบุคคลในบังคับบัญชาของตนเป็นที่ตั้ง จึงยอมผ่อนผันไปเสียทุกอย่าง จนเสียทั้งวินัยทั้งแบบแผนและหลักของทีเดียวก็มีทั้งสองจำพวกนี้เข้าใจผิดทั้ง ๒ จำพวก

จำพวกที่ ๑ ซึ่งอ้างตนว่าเป็นคนเคร่งในทางรักษาระเบียบแบบแผนนั้น แท้จริงถ้าไตร่ตรองดูสักหน่อยคงจะต้องแลเห็นได้ว่า การที่จะไม่ผ่อนผันเสียเลยนั้น บางคราวอาจจะทำให้ตนได้ผลหย่อนไป หรือถึงแก่เสียการทีเดียวก็ได้ดูแต่เถรตรงสิ การที่แกตั้งสัตย์ปฏิญญาไว้ว่าจะเดินให้ตรงเสมอไม่เลี้ยวเลยนั้น ที่จริงความตั้งใจของแกก็ดี แต่เพราะแกไม่ยอมผ่อนผันเลย พอแกเดินไปเจอะต้นตาลขวางอยู่กลางทาง และต้นตาลมันก็ไม่หลีกทางให้แก แกก็ปีนขึ้นไปจนต้องไปโหนโตงเตงเป็นลิงอยู่ และในที่สุดกว่าจะลงได้ก็เป็นเหตุให้ควาญช้างต้องเสียช้างไปตัว ๑ และคนหัวล้านต้องตายถึง ๔ คน เพราะตาเถรตรงแกดื้อไม่ยอมหลีกต้นตาลต้นเดียวไม่ใช่ฤๅ ? การที่แกจะเดินหลีกต้นตาลไปต้นเดียวเท่านั้น ไม่เห็นจะเป็นการเสียหายมากมายอะไรเลย เพราะถ้ายังคงปรารถนาจะเดินตรงไปอีกก็ยังไปได้ การที่แกไม่ยอมหลีกจึงต้องตัดสินว่าแกดื้อไม่เข้าเรื่องเลย เรื่องนี้ทานเถรตรงนี้เป็นตัวอย่างอันดีแห่งผู้ที่ไม่

ยอมผ่อนผันและควร คนที่อวดตนอยู่ว่าเป็นคนถือระเบียบเคร่งนั้น จะกำหนดจดดำใส่ใจไว้บ้างจะดีกระมัง

หรือว่าจะเห็นเรื่องนิทานเถรตรง เป็นเรื่องเขาแต่งเล่นจะไม่พอใจถือเอาเป็นตัวอย่าง ก็ขอให้ลองนึกดูถึงทางการงานจริง ๆ เช่นในตำรายุทธวิธีกำหนดไว้ว่า ในเวลาที่ยกเข้าโจมตีข้าศึกให้แนวรบขยายแถวระยะห่างจากกันเท่านั้น ๆ ก็ถ้าต่างว่าที่มันไม่มีพอจะขยาย หรือถ้าขยายแล้วจะไม่มีที่กำบังตัวทหาร จะไม่ผ่อนผันบ้างทหารมิถูกปืนตายเปล่าหมดฤๅ ?

ข้างฝ่ายจำพวกที่ ๒ ซึ่งความผ่อนผันเป็นของสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นนั้น ก็เหมือนคนซื้อลาในเรื่องนิทานเอสปปกรณัม ซึ่งเล่าเรื่องไว้ว่า ชายผู้ ๑ ไปซื้อลามาได้แล้วให้ลูกชายขึ้นขี่ลาเดินไปบ้าน พบคนเดินสวนทางไปเขาพูดกันว่า "ดูแน่ เด็กออกโตแล้วขึ้นไปขี่ลาปล่อยให้พ่อต้องเดินเหนื่อยอยู่ได้" พ่อก็ไล่ให้ลูกลงแล้วตัวขึ้นขี่ลาเอง พบคนสวนไปอีกเขาพูดกันว่า "ดูแน่ ตานั่นใจดำจริง ๆ ปล่อยให้เด็กเดินไปได้ แกขี่ลาคนเดียว" พ่อก็เรียกให้ลูกขึ้นไปขี่ลาด้วย จนไปพบคนเดินสวนไปอีกเขาพูดว่า "ดูแน่คนอะไรมิรู้ช่างไม่รู้จักกรุณาสัตว์เลย ลาตัวเดียวดันขึ้นไปขี่อยู่ได้ถึง ๒ คน" ทั้งพ่อทั้งลูกเลยลงจากหลังลา ช่วยกันหามลาไปบ้าน พอถึงบ้านคนเขาก็หัวเราะกันครืน ร้องว่า "แน่, ดูอ้ายบ้าคู่นี้สิเอาลาเป็นนาย" เรื่องนี้พอจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นได้ว่า การผ่อนผันตะบันไปนั้นไม่มีผลดีอันใด และในที่สุดก็มีแต่จะถูกเขาหัวเราะเยาะให้เท่านั้น

๙. ความมีหลักฐาน

ข้อนี้เป็นข้อซึ่งไม่น่าจะเข้าใจยาก แต่ดูก็มีคนเข้าใจน้อย หรือจะเป็นเพราะไม่ใคร่จะได้สนใจไตร่ตรองนักก็อาจจะเป็นไปได้ แท้จริงความมีหลักฐานเป็นคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยบุคคลให้ได้รับตำแหน่งหน้าที่อันมีความรับผิดชอบ และเมื่อได้รับแล้วจะเป็นเครื่องช่วยให้ได้มั่นคงอยู่ในตำแหน่งนั้นต่อไปอีกด้วย

คำว่ามีหลักฐานนี้คืออะไร ?

บ้างก็แปลกันว่ามีเชื้อชาติสกุลสูง บ้างก็แปลกันว่ามีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ บ้างก็ว่ามีวิชาความรู้พอที่จะเลี้ยงตัวได้

ก็ถ้าเช่นนั้นผู้ใดที่เผอิญบกพร่องในสถานนั้น ๆ มิเป็นอันไม่มีที่หวังได้เลย หรือว่าจะเป็นผู้มีหลักฐาน? ไม่ใช่เช่นนั้นเลย จริงอยู่ ทรัพย์สมบัติและวิชาเป็นแต่เครื่องประกอบเป็นอติเรกลาภและผู้ที่มีชาติสกุลสูง หรือผู้มีทรัพย์สมบัติ หรือมีวิชา แต่ถ้าไม่มีหลักฐานมั่นคงดีจริง ๆ แล้ว ก็อาจที่จะต้องตกต่ำหรือถึงแก่ความพินาศได้ ถ้าเช่นนั้นหลักฐานคืออะไรเล่า? ตอบได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้ :—

(๑) **มีบ้านเป็นสำนักมั่นคง** คือไม่ใช่เที่ยวเกเรเกเสแอบนอนซุก ๆ ซอก ๆ หรือเปลี่ยนย้ายจากที่โน้นไปที่นี่เป็นหลักลอย บ้านที่เป็นสำนักนั้น ถ้าแม้ตนจะมิได้เป็นเจ้าของก็ไม่เป็นข้อเสื่อมเสียเกียรติยศอันใด จะอาศัยอยู่กับบิดามารดา หรือญาติผู้ใหญ่หรือมูลนายอะไรก็ตาม แต่ต้องอยู่ให้เป็นที่เป็นทางพอเมื่อมีความจำเป็นบังเกิดขึ้น ก็ให้เขาตามพบเป็นพอแล้ว ถ้าไปเที่ยวระเหระหนอยู่ แห่งโน้นบ้างแห่งนี้บ้าง ถึงแม้ว่าเป็นโสดแก่ตนไม่มีใครเป็นนายก็จริง แต่ต้องไม่ลืมว่า พวนคนจรจัดที่มันไปเที่ยวนอนอาศัยศาลาวัดมันก็เป็นโสดแก่ตนเหมือนกัน แต่ใครจะเรียกมันว่าเป็นคนมีหลักฐานบ้างหรือ?

(๒) **มีครอบครัวมั่นคง** คือมีภรรยาเป็นเนื้อเป็นตัว ซึ่งจะออกหน้าออกตาไปวัดไปวาได้ ไม่ใช่หาหญิงแพศยามาเลี้ยงไว้สำหรับความพอใจชั่วคราว และไม่ใช่มีเมียแต่ด้วยความมุ่งหมายจะปอกลอกเอาทรัพย์สมบัติของหญิงแล้วและทิ้งไปหาใหม่ การมีเมียไม่ควรที่จะเห็นเป็นของง่าย ๆ หรือของสำหรับความพอใจชั่วครั้งคราว ควรคิดหาผู้ที่จะได้เป็นคู่ชีวิตและฝากเหย้าเฝ้าเรือนเป็นหูเป็นตาแทนผัว ในเมื่อผัวต้องไปทำการงาน ดังนี้จึงจะเรียกว่ามีครอบครัวเป็นหลักฐาน ผู้ที่มีภรรยาเป็นหลักฐานย่อมเป็นศรีแก่ตัว และเป็นที่น่าไว้วางใจ เพราะอย่างไร ๆ ก็จำจะต้องนึกถึงบุตรภรรยา นอกจากตนเองจะประพฤติเหลวไหลไปก็ไม่สู้ถนัด แต่ผู้ที่มีเมียไม่เป็นหลักฐานย่อมมีแต่หนทางที่จะพากันไปสู่ความพินาศฉิบหาย จึงไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ

(๓) **ตั้งตนไว้ในที่ชอบ** คือไม่ประพฤติเป็นสำมะเลเทมา สูบฝิ่นกินเหล้า หรือเป็นนักเลงเล่นเบี้ย และเล่นผู้หญิง ซึ่งล้วนเป็นอบายมุขบ่อเกิดแห่งความพินาศฉิบหายทั้งสิ้น ผู้ที่ประพฤติตนเป็นนักเลงต่าง ๆ มักพอใจอ้างว่าเอาอย่างฝรั่ง แต่จะต้องถามว่าฝรั่งอะไร? เพราะฝรั่งมิใช่จะดีทั้งหมดก็หามิได้ ถ้าฝรั่งเป็นคนดีทั้งหมดแล้ว ที่เมืองฝรั่งคงไม่

ต้องมีคุกมีตะราง แต่นี่คุกตะรางก็มีอยู่บริบูรณ์ทุกแห่ง และไม่ใช่อยู่ว่างเปล่าด้วยมีนักโทษเต็ม ๆ ไปทุกแห่ง ถ้าใครเข้าใจว่าการอ้างว่าเอาอย่างฝรั่งเป็นเครื่องแก้ตัวพอแล้ว สำหรับจะประพฤติสำมาเลเทเมา ก็นับว่าเข้าใจผิด ไม่เชื่อถามฝรั่งดี ๆ เขาดูเถิด

ยกมากล่าวแต่โดยย่อพอเป็นสังเขปเท่านี้ก็เพียงพอแล้ว และถ้าไตร่ตรองต่อไปสักนิดหน่อยก็จะเข้าใจว่าความมีหลักฐานนั้นคืออะไร และจะแลเห็นได้ว่า แท้จริงทุก ๆ คนมีโอกาสเท่า ๆ กันที่จะกระทำตนให้เป็นผู้มีหลักฐาน แต่ถ้าใครไม่ถือเอาโอกาสอันนั้นแล้ว แม้ว่าต้องเสียเปรียบผู้ที่เขาได้พยายามแล้ว จะโทษใครไม่ได้เลย นอกจากตนเอง

๑๐. ความจงรักภักดี

นี่เป็นคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งได้มีผู้อธิบายมามากแล้วเป็นเอนกประการ และด้วยนัยต่าง ๆ นานา เพราะฉะนั้นในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวให้ยืดยาว และถ้าจะกล่าวให้ยืดยาวไปก็คงจะต้องซ้ำข้อความที่ใคร ๆ ได้กล่าวมาแล้วบ้าง แต่ครั้นจะไม่กล่าวถึงเสียทีเดียวก็จะเป็นการบกพร่องไปเพราะความจงรักภักดีย่อมเป็นคุณวิเศษอัน ๑ ซึ่งถึงแสวงในตัวบุคคลที่จะได้รับมอบให้กระทำการในหน้าที่ ไม่ว่าใหญ่หรือน้อย และยิ่งเป็นผู้ที่ต้องกระทำการในหน้าที่ผู้บังคับบัญชาคนแล้วก็ยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งขึ้น

ความจงรักภักดีแปลว่ากระไร ?

แปลว่า "ความยอมสละตนเพื่อประโยชน์แห่งท่าน" คือ ถึงแม้ว่าตนจะต้องได้รับความเดือดร้อนรำคาญตระกำลำบาก หรือจนถึงต้องสิ้นชีวิตเป็นที่สุด ก็ยอมได้ทั้งสิ้นเพื่อมุ่งประโยชน์อันแท้จริงให้มีแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ผู้ที่จะยอมเสียสละเช่นนี้ได้ โดยมิได้รู้สึกเสียดายเลยต้องเป็นผู้ที่ถึงแล้วซึ่งความรุ่งเรืองชั้นสูง จึงจะเข้าใจซึมซาบว่าตนของตนนั้น แท้จริงเปรียบเหมือนปรมาณูผงก้อนเล็กนิดเดียว ซึ่งเป็นส่วน ๑ แห่งภูเขาใหญ่ อันเราสมมตินามเรียกว่าชาติ และถ้าชาติของเราแตกสลายไปเสียแล้ว ตัวเราผู้เป็นผงก้อนเดียวนั้นก็จะต้องล่องลอยตามลมไปสุดแท้แต่ว่าลมจะหอบไปทางไหน เมื่อเข้าใจเช่นนี้ชัดแล้วจึงจะเข้าใจได้ว่า แท้จริงราคาของตนนั้นที่มีอยู่แม้แต่เล็กน้อยปานใด ก็เพราะอาศัยเหตุที่ยังคงเป็นส่วน ๑ แห่งชาติ ซึ่งยังเป็นเอกราชไม่

ต้องเป็นข้าใครอยู่เท่านั้น และเพื่อเหตุฉะนี้ผู้ที่เข้าใจจริงแล้วจึงไม่รู้สึกเลยว่าการเสียสละส่วนตัวใด ๆ จะเป็นข้อควรเป็นห่วงหวงแหนนี่เป็นความจงรักภักดีแท้จริง

และความจงรักภักดีแท้จริงนี้เอง คือความรักชาติ ซึ่งคนไทยสมัยใหม่พอใจพูดอยู่ติดปาก แต่ซึ่งหาผู้เข้าใจซึมซาบจริงได้น้อยนัก

ข้อความแสดงคุณวิเศษ ๑๐ ประการ ซึ่งได้กล่าวมาแล้วนี้ ได้กล่าวมาแต่โดยย่อพอเป็นเครื่องเตือนใจ ผู้ที่ตั้งหน้าจะทำการให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองโดยแท้จริงไม่ใช่รักชาติแต่ปาก

หวังใจว่าข้อความที่แสดงออกมาแล้วนี้ จะพอแสดงให้เห็นว่า แท้จริงผู้ที่จะเป็นใหญ่หรือมีตำแหน่งหน้าที่มั่นคงจริงแล้ว จะอาศัยแต่ความรู้วิชาอย่างเดียวเท่านั้นหาพอไม่ และเพราะเหตุที่มีผู้มักเข้าใจผิดในข้อนี้ จึงมีผู้ที่ต้องรับความไม่พอใจอยู่บ้าง แต่ถ้าแม้ผู้อ่านหนังสือนี้ใช้วิจารณญาณไตร่ตรองให้ดีแล้ว หวังใจว่าจะเห็นจริงด้วยตามความเห็นที่ได้แสดงมาข้างบนนี้ และเมื่อเข้าใจแล้วหวังใจว่าจะช่วยกันเพาะความเห็นในทางที่ถูกที่ควรขึ้นบ้าง เชื่อว่าคงจะเป็นคุณประโยชน์แก่เรา และท่านทั้งหลายผู้ที่มีความมุ่งดีต่อชาติไทยอยู่ด้วยกันทุกคนนั้นเป็นแน่แท้ ๆ

(พระบรมนามาภิไธย) วชิราวุธ ป.ร.

สร้างกรรม

ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ข้าพเจ้าได้โดยสารรถยนต์สองแถวไปยังต่างจังหวัด โชคดีที่นั่งข้างหลังกับคนขับรถ จึงรู้สึกกระเทือนน้อยลง ขณะแล่นอยู่บนถนนที่ไม่สู้จะเรียบร้อย รถวิ่งไปหลายชั่วโมงก็มาหยุดจอดพักที่ตลาดเล็ก ๆ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เพื่อให้ผู้โดยสารลงพักยืดแข้งยืดขา รับประทานอาหารกลางวัน พอพักผ่อนสมควรเวลาแล้วรถก็ออกวิ่งเดินทางต่อไป ข้าพเจ้าถือโอกาสสนทนากับคนขับรถและชมแกว่า เป็นคนอารมณ์ดี คนขับรถอยู่ในความไม่ประมาท มีความระมัดระวังดีสมกับที่ผู้โดยสารฝากชีวิตไว้กับคนขับคนเดียว ข้าพเจ้ารู้สึกพอใจในอัธยาศัยของชายผู้นี้ยิ่งนัก ตลอดเวลาที่ได้สังเกตมาหลายชั่วโมงแล้ว ข้าพเจ้านึกแต่ในใจว่า คนผู้นี้ยังอยู่ในวัยหนุ่ม ต่อไปคงจะต้องมีอนาคตรุ่งเรืองแจ่มใสอย่างแน่นอน เพราะกิริยาท่าทางทุกสิ่งส่อไปในทางที่ดีทั้งสิ้น ฉะนั้น การที่ข้าพเจ้าชมแกนั้นชมด้วยความจริงใจ มิได้เคลือบแฝงแกล้งเยินยอเลย สังเกตดูแกเห็นอกเห็นใจผู้โดยสารตลอดจนคนเดินถนน เมื่อเราหยุดพักแกก็อุตส่าห์ช่วยพยุงคนชราทั้ง ๆ ที่มีผู้ช่วยอยู่แล้ว ใช้คำพูดนิ่มนวลแสดงความเคารพคารวะผู้สูงอายุ มีกิริยาวาจาเรียบร้อยกับผู้โดยสารทั่วไป ข้าพเจ้าพอใจที่แกไม่ยอมขับรถเร็วเป็นพายุและไม่ช้าเกินไป ไม่แซงซ้ายแซงขวาตัดหน้าคนอื่น หรือแสดงท่าโลดโผนอวดผู้โดยสารว่าข้านี้เก่ง และนึกภูมิใจเหมือนคนรถบางคนที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมาแล้ว ทำให้ผู้โดยสารบ่นกันว่า โดยสารครั้งเดียวเข็ดจนตาย แทนที่จะชมว่าขับเก่งกับแอบบ่นแอบด่าคนจัญไรมันรีบขับไปหาพ่อหาแม่มันที่ไหนกัน แต่ชายผู้นี้ไม่มีลักษณะเช่นนั้นเลย มีแต่ความสุภาพเรียบร้อย และข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักเห็นหน้ามาก่อนเมื่อมาพบเห็นก็อดรักนึกเอ็นดูมิได้ คิดว่าความดีของคนผู้นี้ทำให้ข้าพเจ้ารักใคร่เอ็นดูอย่างจริงใจ

รถแล่นออกมาไม่นานนัก ก็มีชายบ้านนอกคนหนึ่งวิ่งผ่านตัดหน้ารถในระยะใกล้ชิด ข้าพเจ้าเองก็อดตกใจไม่ได้ ใช้เท้ายันรถจนสุดแรง ตกใจเผลอตัวนึกว่าตัวเองขับรถ แต่คนขับได้ห้ามล้อหยุดได้ทันท่วงทีด้วยความไม่ประมาทและคอยระวังตัวอยู่เสมอ ผู้วิ่งตัดหน้าผ่านไปด้วยความปลอดภัย คนขับนั้นแทนที่จะใช้คำหยาบยื่นหน้าตะโกนออกไปเพื่อ

ระบายอารมณ์โกรธอย่างที่ข้าพเจ้าเคยพบเห็นบ่อย ๆ แต่ชายผู้นี้กลับยิ้มเศร้า ๆ แสดงกิริยาเห็นอกเห็นใจและสงสาร หันกลับมาพูดกับข้าพเจ้าว่า

"ธรรมดาทุกคนกลัวตายทั้งนั้น การที่แกวิ่งตัดหน้ารถก็เพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่มีใครหลอกครับ ที่วิ่งตัดหน้ารถเพื่อล้อเล่นกับความตายนอกจากประมาท และตื่นตกใจจวนตัวไม่รู้จะวิ่งไปทางไหน คนเช่นนี้ผมสงสารและเห็นอกเห็นใจเมื่อรอดไปได้แกก็ขวัญเสียอยู่แล้ว ถ้าเราใช้คำหยาบตะโกนว่าแกไปก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร มันไม่ทำอะไรให้ดีขึ้น เรื่องมันแล้วไปแล้วจะระบายอารมณ์ใช้คำหยาบ ๆ ทำให้คนอื่นที่มีจิตใจเป็นธรรมฟังแล้วก็เกิดชังน้ำหน้าเราเปล่า ๆ"

ข้าพเจ้าได้ฟังแล้วก็นึกว่าบุคคลนี้ แม้จะเป็นคนขับรถโดยสาร แต่ก็มีจิตใจสูงดีกว่าคนมีอำนาจวาสนา หรือบุคคลที่ร่ำรวยมหาศาล แต่มีจิตใจต่ำ และคิดว่าชายผู้นี้คงจะได้รับการอบรมมาแต่ในทางดี ก่อนที่เขาจะมาขับรถนี้ คงเป็นผู้ดีตกยากหรืออะไรทำนองนั้น จึงพยายามเลียบเคียงถาม ก่อนหน้าที่จะมาขับรถโดยสาร แกบอกกับข้าพเจ้าว่า

"ชีวิตของผมก่อนที่จะมาขับรถคันนี้ มันเป็นเรื่องเศร้ามากครับ" แล้วแกก็หันมาถามข้าพเจ้าว่า

"คุณเชื่อไหมครับ ว่าคนที่สร้างกรรมชั่วนั้น กรรมต้องตามสนอง"

ข้าพเจ้าบอกว่า ข้าพเจ้าเชื่อมานานแล้ว เรื่องสร้างกรรมดี กรรมชั่ว กรรมนั้นย่อมจะตามสนอง เป็นแต่ช้าหรือเร็ว ชาตินี้หรือชาติหน้าเท่านั้น

แกบอกว่า "ผมรู้สึกว่า คุณนี่ถูกนิสัยกับผม จึงอยากจะเล่าเรื่องชีวิตผมที่ได้ผ่านมา และได้รู้เห็นมากับตนเองให้คุณฟัง คนที่ไม่เชื่อผมก็ไม่อยากเล่า"

"เรื่องมีว่า เมื่อก่อนผมเป็นลูกน้องติดตามรถบรรทุกซึ่งมีนาย........ลูกพี่ของผมเป็นผู้รับจ้างบรรทุกของไปส่งจังหวัดต่อจังหวัด ผมเป็นผู้ช่วยผลัดเปลี่ยนขับรถ เพราะบางเวลาเราต้องขับทั้งกลางวันกลางคืน ผมขับรถเป็นเพราะลูกพี่คนนี้ ลูกพี่ของผมคนนี้เป็นคนขับรถที่ชำนาญ แต่ชอบโลดโผนขับรถเร็ว ใคร ๆ จะแย่งขึ้นหน้าเป็นไม่ยอม จะต้องแซงขึ้นหน้าจนได้ การแข่งตัดหน้าเช่นนี้ บางเวลาก็มีวิวาทด้วยคำพูด เกือบจะวางมวยกันหลายครั้ง รถเกือบจะตกถนนก็หลายหน แต่ก็ไม่ตกสักที เวลาขับกลางคืนก็ไม่ยอมหรี่ไฟเมื่อสวน

ทางกัน รถคันที่สวนทางมาต้องหยุดข้างทาง เพราะมองไม่เห็นถนน กลัวจะถูกรถชนหรือตกถนน บางคันก็ตะโกนด่าด้วยอารมณ์โกรธที่ใช้แสงไฟใหญ่เข้าตา บางคันก็เพียงแต่บ่นก่อเรื่องไม่เว้นแต่ละครั้ง แต่ลูกพี่ของผมก็เห็นเป็นสนุกและพอใจ ต่อมาแกมีนิสัยที่กลับมาร้ายไปกว่าเดิม คือถ้ามีรถหลังมาขอทางก็คอยกันแซงขวาไว้ก่อน พอเห็นรถข้างหน้าสวนทางมา แกก็กะระยะพอเฉียดอย่างใจคอหาย แล้วก็ให้สัญญาณโบกมือให้รถหลังขึ้นหน้าแล้วแกก็ชลอรถให้ห่าง ๆ จากรถที่ขึ้นหน้ากับรถที่สวนทางมาข้างหน้าปะทะกัน ซึ่งต่างมาจังหน้าในระยะใกล้จะเบารถหรือห้ามล้อก็ไม่ทัน ต่างก็หักพวงมาลัยหลีกกันอย่างตกใจเกือบ ๆ จะตกถนนลงไปด้วยกัน บางครั้งก็ปะทะกันบังโคลนบู้บี้ด้วยกันทั้งคู่ บางทีก็หมอบไปไม่ได้ด้วยกัน ผมเห็นแกมีความพอใจสนุกสนานในผลการกระทำของแก ผมรู้สึกไม่ชอบและไม่พอใจ และเด็กรุ่น ๆ สองคนที่ประจำรถก็เห็นเป็นของสนุกไปด้วย ส่วนมากแกใช้ให้เด็กเป็นคนโบกมือให้สัญญาณขึ้นหน้าในเมื่อมีรถบีบแตรขอทาง ผมได้เตือนแกว่าอย่าทำอย่างนี้ ถ้าเกิดมีคนตายด้วยการกระทำของแก แม้จะเอาผิดก็ไม่ถนัด แต่กรรมที่แกทำนั้นจะตามสนองแกสักวันหนึ่ง และขอให้แกเห็นแก่ศีลธรรม มนุษย์ธรรม ขอให้แกเลิกเล่นพิศดารอย่างทารุณนี้เสียด้วย แกแก้ตัวว่าไม่ได้ทำอะไรเลย เขาขอทางก็หลีกทางให้ เมื่อไปชนรถข้างหน้าหรือสะพานมันก็ไม่ใช่ความผิดของแก ถ้าใครจะบอกว่าแกผิดเพราะให้สัญญาณโบกมือให้ขึ้นหน้า แกก็จะว่าไม่ได้ให้สัญญาณแย่งขึ้นหน้าไปเองหรือตาฝาดไปเอง รถที่เป็นเหยื่อของลูกพี่ผมนั้นส่วนมากเป็นรถพวงมาลัยขับทางซ้าย เพราะมองไม่เห็นรถสวนมาข้างหน้าเนื่องจากมีรถหน้าบัง ยิ่งถนนเป็นฝุ่นก็ยิ่งไม่มีทางที่จะเห็นรถสวน หรือสะพานแคบ ๆ ได้เลย แม้ผมจะไม่ได้ขับ ผมก็พยายามนั่งข้างหน้าและนั่งติดซ้ายทางลงให้ชิดที่สุด เมื่อเห็นว่าลูกพี่ของผมสั่งให้เด็กทำสัญญาณโบกมือให้รถตามหลังขึ้นหน้าเพื่อจะให้ปะทะกับรถสวนมาหรือสะพานก็ดี ผมก็แอบยื่นมือโบกห้ามเป็นสัญญาณไม่ให้ขึ้นหน้าจนกว่าจะพ้นอันตราย แต่จะได้ผลเพียงใดผมไม่แน่ใจนัก แต่คนขับพวงมาลัยซ้ายนั้นคงเห็นถนัด จึงไม่มีรถคันไหนได้รับอันตรายเลย ทำให้ลูกพี่ของผมด้วยสายตาเริ่มจะไม่เป็นมิตร เหมือนจะรู้ว่าผมเริ่มขัดขวางในความสนุกของแก และผมเองก็ทนดูความบ้าของแกไม่ไหว คิดว่าออกไปตายดาบหน้าดีกว่าที่จะทนเห็นการเล่นอย่างทารุณของแก

ผมยื่นคำขาดขอให้แกเลิกเล่นเกมกีฬาที่เหี้ยมโหดเสียที แกก็ยืนคำว่าแกไม่ได้กระทำผิดอะไร เราก็มีการเถียงกันบ้าง และผมได้ขู่ว่าหากแกยังแสดงกิริยาบ้า ๆ เช่นนี้อีก ถ้าผมรู้จะไปแจ้งความจริงให้เจ้าหน้าที่ทราบ ถึงแม้จะผิดหรือไม่ผิดก็คงรู้กัน เราได้โต้เถียงกันหลายคำ แล้วผมก็จากมา ผมคิดว่าตั้งแต่วันนั้นแกคงไม่คิดเล่นแบบนั้นอีก แกคงจะกลัวตามที่ผมได้ขู่ไว้ แต่ก็ไม่แน่ใจนักที่แกจะทิ้งนิสัยชั่วได้ เพราะผมได้แยกกับแกแล้ว คงไม่มีใครขัดขวางการกระทำของแก จิตใจผมยังเป็นห่วงแกมาก เพราะทุกครั้งที่ผมได้ข่าวว่า มีรถชนกันก็ดี ตกสะพานหรือชนสะพาน หรือตกข้างถนน ตกคูก็ดี เหล่านี้ ผมก็อดที่จะคิดสิ่งไม่เป็นมงคลถึงการกระทำของลูกพี่ทุกครั้งไป แม้แกเองจะไม่รู้และไม่เกี่ยวข้องด้วยก็ดี

ผมได้จากลูกพี่มาประมาณ ๖ เดือน ผมก็ได้งานขับรถประจำ และระหว่างก่อนหน้าผมก็ได้แต่แทนเท่านั้น เมื่อผมได้ขับรถประจำแล้ว วันหนึ่งผมได้ขับรถไปตามทาง ก็มองเห็นข้างหน้ามีคนมุงดูรถบรรทุกคันหนึ่งหลบสะพาน รถเสียหลักตกลงไปตะแคงข้างถนน พอผมเห็นก็ตกใจเพราะจำได้ว่ารถคันนั้นลูกพี่ของผมเป็นผู้ขับ ผมรีบหยุดรถลงข้างทางแล้วลงไปถามชาวบ้าน ซึ่งมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่หญิงและชายกำลังยืนพูดถึงเรื่องรถตกถนนกันอยู่ ก็ได้ความว่ารถคันนี้ได้แย่งขึ้นหน้ารถอีกคันหนึ่ง พอขึ้นหน้าได้ก็เห็นสะพาน กลัวจะชนสะพานคนขับจึงตัดสินใจลงข้างถนน จึงพลิกกลิ้งลงตะแคงอยู่ข้างถนนดังที่ได้เห็นมาแล้ว ผมได้ถามถึงคนขับว่าเป็นอย่างไรบ้าง ก็ทราบว่าคนขับถูกพวงมาลัยกระแทกหน้าอกสลบไป และรถที่ตามหลังมาก็รีบจัดส่งคนป่วยไปโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด ผมได้ทราบก็สลดใจและเศร้าใจมาก เพราะถึงอย่างไรแกก็เคยมีบุญคุณกับผมที่จะลืมเสียมิได้ การโต้เถียงก็มิใช่ว่าจะโกรธกัน เป็นเพราะผมหวังดีแท้ ๆ วันนั้นพอผมนำรถกลับเข้าจังหวัดแล้ว ผมก็รีบไปขออนุญาตเจ้าของรถไปเยี่ยมลูกพี่ของผมที่โรงพยาบาลเท่าที่ผมได้ทราบมา ผมไปถึงโรงพยาบาลถามถึงชื่อและเหตุต้องมาอยู่โรงพยาบาลจากนางพยาบาล แล้วก็รีบไปที่ห้องตามที่นางพยาบาลบอกทันที เมื่อเข้าไปในห้องก็เห็นคนป่วยนอนเรียงรายกันเป็นแถวดูลานตาไปหมด บังเอิญผมได้มองไปเห็นพี่ชายของลูกพี่กำลังยืนหน้าเศร้าอยู่ที่มุมของห้องข้างเตียงคนไข้ ผมก็ทราบได้ดีว่าแกคงนอนป่วยที่นั่น แต่แล้วผมก็มองเห็นมารดาของแกนั่งอยู่ข้างเตียงน้ำตานอง ผมเข้าไปทำความเคารพพี่ชายและมารดาของลูกพี่ แล้วก็มองเห็นแกพันผ้าเลยหน้าอกขึ้นมาก็ใจ

หาย ได้ทราบว่าเขาเพิ่งเอาออกจากห้องปฐมพยาบาลหรือห้องผ่าตัด แกยังสลบอยู่ ผมเลยถือโอกาสถามถึงสาเหตุก็ได้ทราบจากพี่ชายของแกว่า รถที่แกแซงขึ้นหน้านั้น เป็นรถที่พี่ชายแกเป็นคนขับ และพี่ชายแกก็ประหลาดใจ แกตกใจเหมือนกัน เพราะอยู่ ๆ แกก็เร่งขึ้นหน้าทั้ง ๆ ที่ข้างหน้าเป็นสะพาน พี่ชายได้ตะโกนบอกว่าอย่าเพิ่งแซงแกก็ไม่ฟัง พอขึ้นหน้าก็จะชนสะพาน แกเลยตัดสินใจหักลงข้างทาง ผมเองได้ยินก็สลดใจอย่างที่สุด พอดีแกฟื้นจากสลบ ทำหน้านิ่วด้วยความเจ็บปวด เมื่อลืมตามาเห็นผมก็พยักหน้าให้เข้ามาใกล้ ๆ

คนป่วยพูดเสียงแผ่วเบา เพราะความเจ็บปวดทรมาน และขอน้ำทานเป็นคำแรก ผมรีบหยิบกาใส่น้ำที่ตั้งไว้ไปจ่อที่ปาก จิตใจสงสารเป็นที่สุด เมื่อดูดน้ำจากพวยกากระเบื้องพอสมควร แกก็เอ่ยขึ้นว่า

"พี่ขอบใจแกที่มาเยี่ยม พี่รู้สึกตัวแล้วว่า กรรมชั่วได้ตามสนองพี่แล้ว พี่คงจะไม่ได้มีโอกาสที่จะเห็นหน้าแกต่อไป พี่รู้สึกตัวดี มันเจ็บปวดเหลือเกิน เจ็บปวดไปทั้งหน้าอก"

แกพูดพลางน้ำตาไหลรินออกมา ทำให้ผมสงสารอย่างจับใจ น้ำตาก็พลอยร่วงมาด้วย ได้แต่ปลอบโยนแกให้ทำใจให้เข้มแข็งเพื่อจะได้ต่อต้านกับความเจ็บปวด แต่แล้วมารดาแกก็เข้ามาขอร้องอย่าให้พูดมากให้นอนนิ่ง ๆ วันนั้นผมได้จากแกมาด้วยจิตใจที่เศร้ามาก และได้มอบเงินให้กับมารดาของแกไว้ร้อยบาท บอกว่าถ้าหากแกต้องการจะกินอะไรก็ช่วยซื้อให้ด้วย ผมเองเวลานั้นก็ไม่ใช่ว่าจะมั่งมีอะไร แต่เห็นการเจ็บป่วยต้องทรมานแล้วก็สงสาร นึกว่าผมจะอดก็ยินดี เพราะผมก็ตัวคนเดียวคงไม่อดตายแน่ ก่อนกลับก็ไม่ลืมไปเยี่ยมเด็กประจำรถอีกสองคน อีกคนหนึ่งแขนเดาะแต่ยังพูดจาได้ดี ผมจึงได้รู้เรื่องว่า การที่ลูกพี่แซงขึ้นหน้ารถพี่ชายนั้น เพราะแกเห็นว่าคันหน้าให้สัญญาณโบกมือให้ขึ้นหน้าทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครเห็น แต่ลูกพี่ตาฝาดไปเองจึงเกิดเรื่องขึ้น นี่แหละครับคุณทำให้ผมเชื่อแน่เหลือเกินว่า กรรมใดที่สร้างไว้ กรรมนั้นย่อมตามสนอง เพราะต่อมาลูกพี่ผมก็ถึงแก่กรรม เพราะทนพิษบาดแผลไม่ไหว นี่เป็นเรื่องเศร้าเรื่องหนึ่งในชีวิตของผม

ข้าพเจ้าฟังเรื่องราวแล้วพลอยเศร้าไปด้วย แล้วข้าพเจ้าถามว่า

"เมื่อไรจะคิดแต่งงานมีครอบครัวบ้างล่ะ"

แก่ยิ้มอย่างอาย ๆ และพูดว่า

"เดี๋ยวนี้ผมมีภรรยาแล้วครับ" ข้าพเจ้าต้องยิ้มเก้อ ๆ ไปด้วย เลยถามว่า

"แต่งงานนานแล้วหรือ ภรรยาเป็นชาวจังหวัดไหน หรือคนกรุงเทพฯ"

"ภรรยาผมเป็นลูกสาวเจ้าของรถที่ผมขับนี่แหละครับ" แกเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เมื่อมาขับรถประจำได้ประมาณสักปีเศษ เจ้าของรถเห็นแกเป็นคนซื่อ เหล้ายาก็ไม่กิน และพวกคนโดยสารขึ้นลงประจำ เขานิยมนั่งรถที่แกขับมากกว่าคนอื่น ด้วยมารยาทที่ดีและขับรถไม่ประมาท เป็นที่ไว้ใจได้ว่าไม่พาไปตกถนนหรือชนกันแน่ หรือพาไปตายหมู่เหมือนคันอื่น ฉะนั้น ระยะเพียงปีเดียวทำรายได้มากกว่าคนรถเก่าตั้งครึ่ง ต่อมาเจ้าของรถคงเห็นความดีอันนี้จึงได้ยกบุตรสาวให้เป็นภรรยา โดยมิได้รังเกียจว่าแกเป็นลูกจ้างขับรถ ข้าพเจ้าชมแกว่าเล่าได้ละเอียดดีมาก แกบอกว่า

"ผมได้บันทึกไว้ครับ ผมได้พยายามอ่านทวนความจำอยู่เสมอ เพื่อจะได้คอยเตือนสติให้ผมไม่ประมาทในสิ่งที่ผมไม่ควรกระทำ"

ข้าพเจ้าฟังแกเล่าเรื่องอย่างยืดยาว ก็มีความพอใจในความประพฤติของแกที่ล่วงมาแล้ว จึงคิดและพูดว่า

"ผู้ใดประกอบกรรมดี ผู้นั้นย่อมจะได้รับกรรมดีสนอง เหมือนกับความชั่วไม่ช้าก็เร็ว ไม่มีใครจะสามารถยื้อแย่งเอาความดีไปได้ ขอให้ทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด จะได้เป็นมงคลกับตัวเอง"

ข้าพเจ้าเห็นแกยิ้มอย่างภูมิใจและมีความสุข เมื่อพูดถึงความดีที่มีผู้ชม และพูดว่า

"ครับ ผมจะดำรงความดีจนชีวิตหาไม่"

อันตัวข้าพเจ้านั้น แม้มิใช่ญาติพี่น้องของแกก็จริง แต่เมื่อทราบถึงกรรมดีที่แกได้สร้างมาก็อดที่จะพลอยปลื้มปีติยินดีไปด้วยความจริงใจไม่ได้ ☆

อาหารใจ

จากคติธรรม

ของ พุทธทาสภิกขุ

ความอิ่มเอิบด้วยอารมณ์ทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสนั้น เป็นอาหารฝ่ายโลก, ส่วนความอิ่มเอิบด้วยปีติปราโมทย์ อันเกิดจากความที่ใจสงบจากอารมณ์รบกวนนั้น เป็นอาหารฝ่ายธรรม ฯ. (๑)

อุดมคติของชีวิต คือความถึงที่สุดแห่งอารยธรรม ทั้งฝ่ายโลก และฝ่ายธรรม เพราะฉะนั้นชีวิตย่อมต้องการอาหาร ทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม. ถ้ามีเพียงอย่างเดียว ชีวิตนั้นก็มีความเป็นมนุษย์เพียงครึ่งเดียว หรือซีกเดียว ฯ. (๒)

เราหาความสำราญให้แก่กายของเราได้ไม่สู้ยากนัก แต่หาความสำราญให้แก่ใจนั้นยากเหลือเกิน. ความสำราญกายเห็นได้ง่ายรู้จักง่าย; ความสำราญฝ่ายใจนั้นตรงกันข้ามทุกอย่าง แม้อย่างนั้นก็ไม่มีใครเชื่อเช่นนี้กี่คนนัก เพราะเขาเชื่อว่า เมื่อกายสำราญแล้ว ใจก็สำราญเอง, ไม่มีความสำราญที่ไหนอีก ฯ, (๓)

ความสำราญทางกาย หรือฝ่ายโลกนั้น ต้อง "ดื่ม" หรือต้อง "กิน" อยู่เสมอจึงจะสำราญ, แต่ที่แท้มันเป็นเพียงการระงับ หรือกลบเกลื่อนความหิวไว้ทุกคราวที่หิวเท่านั้น. ส่วนความสำราญฝ่ายใจ หรือฝ่ายธรรมนั้นไม่ต้อง "ดื่ม" ไม่ต้อง "กิน" ก็สำราญอยู่เอง เพราะมันไม่มีความหิว, ไม่ต้องดื่มกิน เพื่อแก้หิว ฯ. (๔)

พวกที่นิยมความสำราญกายในทางโลกกล่าวว่า "ใจอยู่ในกาย"; แต่พวกนิยมความสำราญในใจทางธรรมกล่าวว่า "กายอยู่ในใจ". พวกเรารู้จักโลกเพียงซีกเดียว. พวกหลังอยู่ในโลกนานพอ จนรู้จักโลกดีทั้งสองซีก ฯ. (๕)

ขณะเมื่อพวกที่ชอบสำราญกายกำลังบ่นเบ่รอให้เหยื่อแก่ความหิวของเขา อย่างเต็มที่อยู่นั้น พวกที่ชอบสำราญใจ กำลังเอาชนะความหิวของเขาด้วยการบังคับอินทรีย์ จนมันดับสนิท สงบสนิทอยู่ภายใต้อำนาจของเขาเอง ฯ. (๖)

พวกแรกเข้าใจเอาคุณภาพของการให้ "สิ่งสนองความอยาก" แก่ความหิวของตน ว่าเป็นความสำราญ พวกหลังเอาคุณภาพของการที่ยิ่งไม่ต้องให้ "สิ่งสนองความอยาก" เท่าใดยิ่งที ว่าเป็นความสำราญ. พวกหนึ่งยิ่งแพ้ตัณหามากเท่าใดยิ่งดี. อีกพวกหนึ่งยิ่งชนะมากเท่าใดยิ่งดี ฯ. (๗)

พวกที่ชอบสำราญกาย ย่อมยอมแพ้ตัณหาอยู่เองแล้ว โดยไม่รู้สึกตัว, ทำเอง และชักชวนลูกหลานให้หาความสำราญกายอย่างเดียว เพราะไม่รู้จักสิ่งอื่น นอกจากนั้น ฯ. (๘)

พวกที่ตั้งหน้าแต่จะหาอะไรมาให้ได้ตามที่อยากนั้น ครั้นได้เครื่องสำราญกายมา ใจก็ยังไม่สงบสุขเพราะมันอยากได้ของแปลกของใหม่อยู่เสมอไป. คือได้เพียงความสำราญชั่วแล่น เหมือนกินข้าวมื้อหนึ่งก็สงบหิวไปได้ชั่วมื้อหนึ่ง ฯ. (๙)

พวกที่หลงความสำราญกาย เมื่อความหม่นหมองใจเกิดขึ้น ก็มีแต่ซัดเอาว่าตนเป็นคนมีกรรมหรือโชคร้ายไม่เหมือนคนอื่นเขา. เมื่อต้องเจ็บป่วยตามธรรมดาของสังขาร ก็น้อยใจโชคตัวเอง อย่างหาที่เปรียบมิได้. ยิ่งเมื่อแสวงหาโชคโดยทางใดก็ไม่ได้เสียเลยแล้ว ก็เหมาเป็นไปว่า ในโลกนี้ไม่มีความยุติธรรม มีแต่ความดุร้าย ฯ. (๑๐)

คนที่ปล่อยตัวให้ใจหม่นหมองไปเพราะมัวเมาวัตถุ ในที่สุด ก็ต้องมอบตัวให้แก่ธรรมชาติฝ่ายต่ำประกอบกรรมชนิดที่โลกไม่พึงปรารถนา ต่อสิ่งที่ตนเรียกว่าโชคชะตาไปเรื่อย ๆ. อย่างดีที่สุด ที่คนพวกนี้จะทำได้ก็เพียงแต่เป็นผู้ระทมทุกข์อยู่ด้วยการแช่งด่าโชคชะตาของตนเท่านั้น ฯ. (๑๑)

ในสโมสร หรือ สมาคม ของพวกที่แสวงกันแต่ความสำราญทางกาย ซึ่งกำลังร่าเริงกันอยู่นั้น พวกเทพยดาย่อมรู้ดี ว่าเป็นการเล่นละครย้อมสีหน้าก็มี หลงละเมอทำ ๆ ไปทั้งที่ตัวเองให้เห็นว่าเก๋ว่าสุขก็มาก ฯ. (๑๒)

บางคนต้องร้องไห้และหัวเราะสลับกันทุกวัน ๆ ละหลายครั้ง; จิตใจฟูขึ้นและเหี่ยวห่อลง ขึ้น ๆ ลง ๆ ตามที่กระเป๋าพองขึ้นหรือยุบลง หรือตามแต่จะได้เหยื่อที่ถูกใจ และไม่ถูกใจ ฯ. (๑๓)

ใจของพวกนี้ ยังเหลืออยู่นิดเดียวเสมอเท่าที่เขารู้สึก, จึงทำให้เขาเข้าใจว่า "ใจอยู่ในกาย" คือแล้วแต่กาย หรือสำคัญอยู่ที่กาย; เพราะต้องต่อเมื่อเขาได้ความสำราญกายเต็มที่แล้วต่าง ใจของเขาจึงจะเป็นอย่างที่เขาถือว่า "เป็นสุข" ฯ. (๑๔)

แม้บางคราว คนพวกนี้จะเอ่ยถึงความสำราญใจกันบ้าง ก็เพียงการหลงดูเอาความสำราญฝ่ายกายขึ้นมาแทนเท่านั้น. คำว่า "สำราญใจ" ของเขาเป็นคนละอย่างจากความสำราญในฝ่ายใจอันแท้จริง; จะสำราญใจได้อย่างไร ในเมื่อใจถูกทำให้พองขึ้น–ยุบลง อยู่เสมอ. ความพองขึ้นก็ตามยุบลงก็ตามย่อมเป็นสิ่งทรมานใจ ให้เหน็ดเหนื่อยเหมือนกัน, เพียงแต่เป็นรูปร่างที่ต่างกันเท่านั้น ฯ. (๑๕)

สำหรับผู้นิยมทางฝ่ายสำราญกายนั้น ลาภ ยศ สรรเสริญ และความเพลิดเพลินทำให้ใจพองเบ่ง, เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกสบประมาทและหาความเพลินมิได้ ทำให้ใจยุบเหี่ยว, แต่ทั้งสองอย่างนี้ทำความหวั่นไหวโยกโคลง หนักอกหนักใจให้แก่จิตใจเท่ากัน ฯ. (๑๖)

เมื่อเขาได้เสมอยาก เขาก็ได้ความหวั่นไหว! เมื่อไม่ได้ ก็ได้ความหวั่นไหว! เมื่อมืดมนหนักเข้าก็แน่ใจลงเสียว่า ความอร่อย หรือขณะที่อร่อยนั้นแหละเป็น "พระนิพพาน" ของชีวิต. แต่ที่จริง เขาผู้นั้นยังไม่ได้ถอยห่างออกมาจากกองทุกข์แม้แต่นิดเดียว มันเป็นเพียงความสำคัญผิดที่จะมัดตรึงตัวเอง ให้ติดจมอยู่กับบ่อโคลนนั้น ตลอดเวลาเท่านั้น ฯ. (๑๗)

ผู้ที่มีดวงตาแห่งปัญญาจงพิจารณาสืบไปเถิดว่า การสำราญทางฝ่ายโลก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าฝ่ายกายหรือวัตถุนั้น คืออะไร? และเมื่อได้หมกมุ่นมัวแต่แสวงอาหารให้แก่กายท่าเดียวแล้ว จะเป็นอย่างไร ? ถ้ารู้จักความสุขเฉพาะในด้านนี้ด้านเดียว มันเป็นการรู้จักโลก เพียงซีกเดียวอย่างไร ? (๑๘)

ผู้ที่รู้จักโลกดีอยู่แล้ว ย่อมบูชาความสำราญทางธรรม หรือทางฝ่ายใจอันแท้จริงเป็นสิ่งสำคัญ; และถือเอาส่วนกายหรือวัตถุ เป็นเพียงเครื่องอำนวยความสะดวก ในฐานะเป็นคนรับใช้ ในการแสวงหาความสำราญ ในฝ่ายจิตเท่านั้น ฯ. (๑๙)

ผู้ที่รู้จักโลกดีทั้งสองด้านย่อมมีอุดมคติว่า "กายอยู่ในใจ" คือแล้วแต่ใจ, กายเป็นของนิดเดียว และยังจำต้องอาศัยใจ ซึ่งทรงอำนาจสิทธิ์ขาด ทั้งมีคุณภาพที่สูงสุดอยู่ทุก ๆ ประการ และทุก ๆ เวลา. แสวงหาอาหารให้ดวงใจดีกว่า ฯ. (๒๐)

ความเจริญงอกงามทางฝ่ายใจนั้นยังไปได้ไกลอีกมากมายนัก, กว่าจะถึงพระนิพพานเมื่อไร นั่นแหละจึงจะหมดขีดขั้นของทางไป; และเมื่อลุถึงนั่นแล้ว ก็ยังเป็นอุดมสันติสุขอยู่ตลอดอนันตกาลอีกด้วย ฯ. (๒๑)

ความเจริญทางกายนั้น ไม่มีทางไปอีกต่อไป, มันสูงสุดได้ เพียงแค่ความอิ่มหมีพีมันด้วยรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และด้วยอารมณ์ทางใจบางอย่างเช่นความทะนงในยศศักดิ์ เป็นต้น เท่านั้น ฯ. (๒๒)

ไม่มีใครเคยทำให้เกิดความอิ่มความพอในเรื่องทางโลกียวิสัยได้เลย แม้ในอดีต ใน ปัจจุบัน และอนาคต. เพราะว่าทางฝ่ายนี้ต้องการ "ความไม่รู้จักพอ" นั่นเอง เป็นเชื้อเพลิงอันสำคัญแห่งความสำราญ ถ้าพอเสียเมื่อใดก็หมดความสำราญ, ใครจะขวนขวายอย่างไร ก็ไม่อาจได้ผลสูงไปกว่า "การสยบซบซึม อยู่ท่ามกลางกองเพลิง แห่งการถูกปลุกเร้าของตัณหา" ซึ่งเมื่อใดม่อยหรี่ลง ก็จำต้องหาเชื้อเพลิงมาเพิ่มให้ใหม่อีก และไม่มีเวลาที่จะรู้จักอิ่ม รู้จักพอ ฯ. (๒๓)

การแสวงหาอาหารทางฝ่ายใจ เพื่อดวงใจนั้นที่เป็นสิ่งที่มีค่า น่าทำกว่าเป็นศิลปะกว่า เป็นอุดมคติที่สูงกว่า ทำยาก หรือน่าสรรเสริญกว่า หอมหวนกว่า เยือกเย็นกว่าการแสวงหาทางฝ่ายกาย เพื่อกายโดยทุก ๆ ปริยาย ฯ. (๒๔)

การแสวงความสำราญทางฝ่ายกายเป็นต้นเหตุแห่งสงคราม, การแสวงความสำราญทางฝ่ายจิตเป็นเหตุแห่งสันติภาพ. ถ้าโลกยังบูชาลัทธิวัตถุนิยม มัวแสวงแต่ความสำราญทางกายฝ่ายเดียวอยู่เพียงใดก็ไม่มีหวังในสันติภาพ แม้จะเปิดสภาสันนิบาตชาติเพื่อสันติภาพขึ้นอีกสัก ๑๐ สันนิบาตก็ตาม ฯ. (๒๕)

นักวัตถุนิยม เห็นกายเป็นใหญ่ ย่อมเสียสละได้ทุกอย่าง เพื่อให้กายหรือโลกของตนอิ่มหมีพีมัน ส่วนนักจิตนิยมเห็นแก่จิตเป็นใหญ่ ย่อมเสียสละได้ทุกอย่างเหมือนกัน เพื่อแลกเอาความสงบเยือกเย็นของจิต ฯ. (๒๖)

ผู้แสวงความสำราญทางกายนั้น การแสวงของเขาจำเป็นอยู่เอง ที่จะต้องกระทบกับผู้อื่น เพราะความสำราญกายนี้ เป็นของต้องเนื่องด้วยการเสียสละของผู้อื่น หรือการ

สนับสนุนของสิ่งอื่น ที่แวดล้อมอยู่โดยรอบ. เมื่อความเห็นแก่ตัวมีอยู่ ก็ต้องมีการกระทบกันเป็นธรรมดา ฯ. (๒๗)

การสงคราม ก็คือการปะทะของคนหลายคนที่ต่างฝ่ายต่างมีความเห็นแก่ตัว เพื่อความสำราญทางโลกียวิสัยนั่นเอง. สงครามโลกนั้นก็เป็นเพียงความเห็นแก่ตัว ของคนหลายชาติรวมกันเท่านั้น ไม่ต่างอะไรกันเลย ฯ. (๒๘)

การแสวงหาความสุขทางฝ่ายจิตนั้น จะไม่กระทบกระทั่งใครเลยแม้แต่น้อย เพราะเหตุว่ามีอะไร ๆ ให้แสวงอยู่ในตนผู้เดียวเสร็จ ไม่ต้องเนื่องด้วยผู้อื่น และมีแต่จะเสียสละให้ผู้อื่น ฯ. (๒๙)

การกระทบกระทั่งระหว่างบุคคล หรือแม้กระทบกระทั่งระหว่างส่วนรวม ซึ่งเรียกว่าการสงครามก็ตาม ไม่สามารถเกิดจากผู้แสวงสุขทางจิตเช่นเดียวกับที่ไฟไม่สามารถเกิดจากความเย็น ฯ. (๓๐)

การแสวงหาอาหารทางฝ่ายกายง่ายหรือตื้น, และเป็นต้นเหตุแห่งสงคราม. การแสวงหาอาหารทางฝ่ายใจยากหรือลึก, และเป็นต้นเหตุแห่งสันติภาพ แต่กระนั้นมนุษย์ในโลกนี้ ส่วนมากก็ปล่อยตนไปตามสัญชาตญาณ หรือธรรมดาฝ่ายต่ำมากเกินไป จนเหตุมีแต่ผู้ถือลัทธิวัตถุนิยมกันเกลื่อนโลก ฯ. (๓๑)

ยิ่งนานเข้าเพียงใด วิธีแสวงหาอาหารทางใจก็ยิ่งลบเลือนหายไปจากความทรงจำและการเอาใจใส่ของมนุษย์มากขึ้นเพียงนั้น, ในที่สุดก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่ในมันสมองของมนุษย์นอกจากการเป็นทาสกามหรือความเห็นแก่ตัว นั่นแหละคือสมัยที่ไฟประลัยกัลป์จะล้างโลก ฯ. (๓๒)

ผู้แสวงสุขทางใจในโลกนี้ มีอยู่เพียงกี่คนก็ตาม ก็เป็นเหมือนลูกตุ้มที่คอยถ่วงโลกไว้ มิให้หมุนไปถึงยุคมิคสัญญี พินาศไปด้วยไฟประลัยกัลป์เร็วเกินไปเพียงนั้น ฯ. (๓๓)

พวกแสวงสุขทางฝ่ายจิต ควรจะพูดกับผู้อื่นได้โดยชอบธรรมว่า "เรายอมรับว่าเป็นลูกตุ้มจริง แต่ว่าเป็นลูกตุ้มที่ถ่วงมิให้พวกท่านวิ่งเข้าไปสู่กองไฟเร็วเกินไป ถ้าพวกข้าพเจ้าจะพลอยเป็นอย่างท่านไปเสียด้วย, เชื่อแน่ว่า โลกคงจะแตกดับเร็วกว่าที่พวกข้าพเจ้าจะแยกเป็นอยู่เช่นนี้" ฯ. (๓๔)

พระพุทธองค์ทรงเป็นนายก แห่งสมาคมผู้แสวงสุขทางใจเพียงพระองค์เดียวและสมัยเดียว ก็ชื่อว่าเป็นโลกนาถ–ที่พึ่งของโลกหลายสมัยเพราะว่าเป็นอิทธิพลแห่งธรรมะ ที่พระองค์ทรงเปิดเผยไว้ในโลกนั้น ได้ถ่วงโลกไว้มิให้หมุนไปหาความแตกดับจนแม้ที่สุด แต่คนที่ไม่เคยได้ยินชื่อของพระองค์ ก็ยังพลอยมีส่วนรับผลนั้นด้วย ฯ. (๓๕)

เมื่อโลกละทิ้งการแสวงหาอาหารทางใจ มารับเอาอาหารทางกายมากขึ้นเช่นทุกวันนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงช่วยอะไรไม่ได้ เพราะโลกเป็นฝ่ายที่ทิ้งหลักการของพระองค์เสียเอง ฯ. (๓๖)

ตราบใดพุทธบริษัททุกคน ยังภักดีต่อการแสวงหาความสุขทางใจกันอยู่ นับว่าตระกูลของพระองค์ยังไม่ขาดทายาทเสียทีเดียว และจะยังเป็นเหมือนลูกตุ้มน้อย ๆ ที่เหลืออยู่เพื่อความปลอดภัยของตัวมันเอง และเพื่อโลกด้วย, แม้ขณะที่พวกอื่นเขาอาจกำลังจงเกลียดจงชังพวกนี้อยู่ ฯ. (๓๗)

พุทธบริษัทต้องถือว่า กายอยู่ในใจ, อาหารใจสำคัญยิ่งกว่าอาหารทางกาย และยังคงภักดีต่อลัทธิแสวงสุขทางใจอยู่เสมอ, การเป็นพุทธบริษัทแต่ปากหรือพิธีนั้น ไม่ทำให้เป็นพุทธบริษัทได้เลย พุทธบริษัทที่แท้จะกลายเป็นนักวัตถุนิยม หรือลัทธิหลงชาติ เพราะเห็นแก่วัตถุไปไม่ได้ ฯ. (๓๘)

พุทธบริษัทที่ขวาง ๆ รี ๆ นั้น ยิ่งร้ายไปกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นพุทธ! เมื่อเกิดมิคสัญญีพุทธบริษัทที่แท้จริงเท่านั้นที่จะเป็นผู้เหลืออยู่ แม้นี่ก็เป็นอานิสงส์แห่งการนิยมอาหารทางใจ ฯ. (๓๙)

โลกกับธรรม จะเป็นอันเดียวกันไม่ได้ โดยที่โลกเป็นฝ่ายนิยมวัตถุ, ธรรมเป็นฝ่ายนิยม "ความเป็นอิสระเหนือวัตถุ"; และความเป็นอิสระเหนือวัตถุนี้เอง คืออาหารของดวงใจ ฯ. (๔๐)

กายต้องการอาหารทางฝ่ายโลก, ใจต้องการอาหารทางฝ่ายธรรม. ผู้ที่เห็นว่าใจเป็นใหญ่หรือเป็นสิ่งที่อิงอาศัยของกายย่อมแสวงหาอาหารให้กาย เพียงสักว่าให้มันอยู่ได้ (ยาปนมัตต์) เท่านั้น เวลานอกนั้น ใช้เพื่อแสวงอาหารให้แก่ใจอย่างเดียว ฯ. (๔๑)

อันความอิสระเหนือวัตถุนั้น เห็นได้ยากตรงที่ตามธรรมดาก็ไม่มีใครนึกว่าตนได้ตกเป็นทาสของวัตถุแต่อย่างใด, ใคร ๆ ก็กำลังหาวัตถุมากิน มาใช้ มาประดับเกียรติยศของตน

และบำเรอคนที่ตนรัก และถือว่าทำอย่างนั้นตนได้เป็นนาย มีอิสระเหนือวัตถุอยู่แล้ว, ส่วนความหม่นหมองใจ ที่เกิดขึ้นมากมายหลายประการนั้น หามีใครคิดไม่ ว่านั่นเป็นอิทธิพลของวัตถุที่มันกำลังครอบงำย่ำยีตนเล่นตามพอใจของมัน ฯ. (๔๒)

ดวงใจ ได้เสียความสงบเย็นที่ควรจะได้ไปจนหมด ก็เพราะความโง่เง่าของเจ้าของเองที่ไปหลงบูชาวัตถุจนทำให้กลายเป็นของมีพิษขึ้นมา. ดวงใจที่สงบเย็นแท้จริง ก็ไม่อาจฟักตัวเจริญงอกงามขึ้นมา, เพราะขาดการบำรุงด้วยอาหาร โดยที่เจ้าของไม่เคยคิดว่า มันต้องการอาหารเป็นพิเศษยิ่งกว่ากาย ฯ. (๔๓)

สัญชาตญาณฝ่ายต่ำทั้งหลาย ชวนกันขึ้นไปนั่งบัลลังก์บัญชาการเต็มที่ ออกคำสั่งทับถมความต้องการของดวงใจที่ไปอย่างปกติแท้จริงดั้งเดิม หรือที่เรียกว่าธรรมชาติฝ่ายสูงที่เป็นชั้นปรมัตถธรรมจนทำให้ดวงใจชนิดที่กล่าวนี้ไม่ปรากฏ. เขาจึงเผ้าสาละวนแต่จะแสวงหาตามอำนาจของความรู้สึกฝ่ายต่ำ หรือที่เรียกในที่นี้ว่า "กาย" อยู่ร่ำไป ฯ. (๔๔)

เมื่อใจขาดอาหาร แม้แต่ที่เป็นเบื้องต้นเสียเช่นนี้แล้ว ก็ย่อมไม่งอกงามพอที่จะแจ่มใส ส่องแสงให้ผู้นั้นมองเห็น และถืออุดมคติแห่งความสุขทางใจได้ ชีวิตก็เป็นของมืดมนต้องร้องไห้ ทั้งที่ไม่รู้ว่ามีอะไรมาทำเอา ฯ. (๔๕)

เด็ก ๆ ที่เกิดมาไม่อาจสำนึกได้เองในปริยายเช่นว่านี้. การศึกษาธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยได้ในเบื้องต้น. การศึกษาจนรู้ธรรมะ ทางฝ่ายหลักวิชาเป็นอาหารของดวงใจในขั้นแรก ขั้นกลาง คือการย่อยหลักวิชานั้น ๆ ออกด้วยมันสมองของตนเอง, ครั้นได้ความโปร่งใจความเยือกเย็นอะไรมา; นั่นเป็นอาหารขั้นปลาย เมื่อได้ส่งเสริมให้เจริญ จนสามารถทำพระนิพพานให้ปรากฏ จึงจะนับว่าถึงที่สุด ฯ. (๔๖)

ปริยัติธรรมในส่วนหลักวิชานั้นช่วยสะกิดใจให้รู้สึกในเบื้องต้นว่า เรามีกายสองซีก คือ ซีกรูปกาย และธรรมกาย รูปกายเจริญได้ด้วยการมีบิดามารดาเป็นแดนเกิด เติบโตขึ้นได้ด้วยปัจจัย เช่น ข้าว ปลา อาหาร, ส่วนธรรมกายนั้นมี กาย วาจา ใจ ที่สุจริตผ่องใสเป็นที่ตั้งที่ปรากฏ มีผลของความสุจริตอิสระ เป็นอาหารที่จะบำรุงให้เติบโตสืบไป ฯ. (๔๗)

ปริยัติธรรม ยังทำให้เรารู้สึกสืบไปเป็นลำดับว่า ถ้าบำรุงกันแต่รูปกายอย่างเดียวมันก็จะอ้วนดีแต่ซีกเดียว, อีกซีกหนึ่ง ซึ่งเป็นซีกในจะยังคงเหี่ยวแห้งอยู่. ผลที่ได้ก็คือร่างกายที่สมบูรณ์ แต่ใจเต็มไปด้วยความหม่นหมองและผ่ายผอม ฯ. (๔๘)

คนเราเมื่อยังเด็ก ความหม่นหมองมีปรากฏน้อย เพราะผู้เลี้ยงดูให้ และกายก็ยังมิได้ขยายเต็มที่ จนสามารถรับความรู้สึกสุดขีดได้ทุกอินทรีย์ (คือเต็มที่ทั้งทางตา ทางหู ทางใจ ฯลฯ). ครั้นเมื่อกายเจริญเต็มที่เข้าความหม่นหมองก็เกิดมากขึ้น เพราะขาดดุลภาพ กล่าวคือทางรูปกายโตขึ้น แต่ทางธรรมกายไม่เจริญขึ้นให้เสมอคู่เคียง ฯ. (๔๙)

โดยสรุป ปริยัติธรรมช่วยให้เราทราบว่า เราจะต้องประพฤติธรรมเช่นนี้ เพื่อธรรมกายของเรามิฉะนั้นเราจะตายด้านไปซีกหนึ่ง. เมื่อเรารู้ปริยัติธรรมพอสมควรแล้ว เราก็ได้อาหารของดวงใจในส่วนหลักวิชา และเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ. สัมมาทิฏฐิหรือรุ่งอรุณได้ปรากฏแก่เราแล้วในระยะเริ่มแรก ฯ. (๕๐)

ปฏิบัติธรรม คือตัวการปฏิบัติก็ได้แก่การบังคับอินทรีย์ เพื่อเอาชนะอินทรีย์, ชนะได้เท่าใดความเยือกเย็นพร้อมทั้งความรู้แจ้ง ก็เกิดขึ้นเท่านั้น. ความเยือกเย็นเกิดจากความที่อินทรีย์สงบระงับลง, ความเห็นแจ้งความจริงในตัวเองปรากฏ เพราะไม่ถูกม่านแห่งความกลัดกลุ้มของอินทรีย์ปิดบังเช่นแต่ก่อน ฯ. (๕๑)

วิธีเอาชนะอินทรีย์ ตามหลักแห่งพุทธศาสนา ได้แก่การบังคับตัวเองให้งดเว้นจากสิ่งชั่ว บังคับตัวเองให้ทำแต่สิ่งที่ดีเข้าแทน, และต่อจากนั้นพยายามหาวิธีชำระจิตให้เป็นอิสระจากต้นเหตุแห่งความหม่นหมอง ทั้งที่เปิดเผยเห็นได้ง่าย ๆ และที่ไม่ง่าย คือเคยชินอยู่ในสันดาน อันเป็นเหมือนเชื้อที่ก่อให้เกิดของกิเลสได้ทุกเวลา ฯ. (๕๒)

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง วิธีเอาชนะอินทรีย์ได้แก่ การบังคับกายและวาจาให้อยู่ในอำนาจ เรียกว่า "ศีล" บังคับจิตให้อยู่ในอำนาจ เรียกว่า "สมาธิ", และใช้จิตที่อยู่ในอำนาจแล้วให้เข้าถึงความจริงที่ยากที่ลึกจนปรากฏแจ่มแจ้งเรียกว่าปัญญา กล่าวคือ ปัญญาชนิดที่สามารถควบคุมอินทรีย์ ให้เป็นไปแต่ในทางถูกอย่างเดียว ฯ. (๕๓)

การบังคับหรือควบคุมอินทรีย์ ทำให้ดวงใจได้รับความสะบักสะบอมน้อยลง, วัตถุหรืออารมณ์ทั้งหลายมีพิษสงน้อยเข้า หรือหมดไป เพราะค่าที่เราสามารถบังคับตัวเองไว้ในภาวะที่จะไม่หลงใหลไปตาม ทั้งในทางชอบและทางชัง. เมื่อใจเราได้รับความพักผ่อนอย่างผาสุก เนื่องจากการบังคับของอินทรีย์ของเราเช่นนี้แล้ว ชื่อว่าเราได้อาหารของดวงใจ ในส่วนการปฏิบัติ อันเป็นอุปกรณ์ให้ได้รับอาหารขั้นสูงสืบไป ฯ. (๕๔)

ปฏิเวธธรรม หรือธรรมในส่วนการรู้แจ้งแทงตลอดในสิ่งที่เคยหลงใหลไม่รู้เท่าทัน มาก่อน เป็นความรู้ชนิดที่จะตัดรากความหม่นหมอง ของดวงใจเสียโดยประการทั้งปวง เช่น ความสงสัย ความเข้าใจผิดหลงรัก หลงชัง ฟุ้งซ่าน ฯลฯ, แล้วทำความโปร่งใจเยือกเย็นใจ ให้เกิดขึ้นในระดับสูงสุด ฯ. (๕๕)

ปริยัติธรรม เป็นเพียงการรู้อย่างคาดคะเนด้วยเหตุผลล่วงหน้าไปก่อน, ส่วน ปฏิเวธธรรมเป็นผลที่ปรากฏแก่ใจ สมจริงตามที่เรียนรู้ทางหลักวิชาปริยัติ เป็นการแทงตลอด ม่านอวิชชา คือความโง่เขลา ซึ่งข้อนี้เป็นของเฉพาะตัวอย่างยิ่ง ฯ. (๕๖)

น่าอัศจรรย์มาก ที่คนบ้าคลั่งอาจรักษาโรคของตนเอง ด้วยการยอมฟังวิธีการรักษา มาจากผู้อื่น แล้วเฝ้ารักษาตัวเอง พิจารณาตัวเองไปเรื่อย ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป จนหายได้ ในที่สุด ฯ. (๕๗)

ผู้ที่รู้ว่า ตนกำลังติดขัดในปัญหาชีวิต คือความที่ชีวิตถูกกดถ่วงด้วยความหม่นหมอง อยู่เสมอ ตั้งแต่ชนิดที่หยาบที่สุด จนถึงละเอียดที่สุดนั้นอาจผ่านปัญหานั้น ๆ ไปได้ โดยการ พยายามคิดค้นเอาเองบ้าง ไถ่ถามท่านผู้รู้มาคิดค้นบ้าง, เมื่อค้นพบต้นเงื่อนถูกต้อง ก็ผ่าน ปัญหาทั้งหมดไปได้ ได้รับความแจ่มแจ้งเบาโปร่ง ปรากฏกับใจเอง เป็นความสุข ฯ. (๕๘)

ผลอันจัดเป็นอาหาร ของดวงใจในส่วนปฏิเวธ คือความสุขที่เกิดจากความพอใจ ในการที่จะสางปัญหาที่ยาก ๆ ได้สำเร็จเป็นความรู้แจ้งนั้นก็เป็นอีกขั้นหนึ่ง เป็นของพิเศษกว่า วิสัยนักการค้า หรือผู้นิยมวัตถุจะเห็นว่านั่นเป็นความสุขไปได้ ฯ. (๕๙)

ศิลปินที่แท้จริง ย่อมหาความสุขได้จากความพอใจตัวเอง ในการที่ทำสิ่งอันยาก ๆ สำเร็จ มิได้พอใจในเงินหรือรางวัลที่ได้รับ ซึ่งเป็นวิสัยของนักการค้า ศิลปินแห่งการสาง ปัญหาชีวิตอันยุ่งยาก ก็ทำนองเดียวกัน ฯ. (๖๐)

ผลอันเป็นอาหารของดวงใจในส่วนปฏิเวธ ซึ่งเมื่อได้แทงตลอดปัญหาทั้งปวงใน ชีวิตถึงที่สุด ไม่มีอะไรเหลือจริง ๆ ก็คือการพบกันเข้ากับพระนิพพาน และหากเป็นการแทง ตลอดที่ถึงขีดระยะหนึ่ง ๆ ข้างต้น ๆ นั่นก็คือมรรค ผล ขั้นหนึ่ง ๆ นั่นเอง ฯ. (๖๑)

เมื่อใจได้อาหารเป็นลำดับมา จนลุถึงพระนิพพาน คือการดับกิเลสสิ้นเชิงแล้ว ต่อจากนั้นก็เป็นใจที่มีรสของพระนิพพานเป็นอาหาร. ศานติเป็นรสของพระนิพพาน ! และ ใจมีศานตินั้นเป็นอาหาร ! (๖๒)

ศานติ หมายถึงความเยือกเย็นอันเกิดจากการที่จิตลุถึงพระนิพพานหรือสภาพอันหนึ่งซึ่งเป็นสภาพแห่งความว่างโปร่งเป็นอิสระ เหนือสิ่งทั้งหลาย: เหนือรูปธรรมนามธรรม เหนือกฎแห่งรูปธรรม และนามธรรมทั้งหมด, และเป็นสิ่งที่ใคร ๆ จะบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรให้ไม่ได้เลย เว้นแต่เป็นการบัญญัติอย่างสมมติ ๆ กันไปที ๆ. (๖๓)

เมื่อเราอาบน้ำ เราได้รับความเยือกเย็นของน้ำ หรือรู้สึกเย็นเพราะน้ำ, เมื่อใจลุถึงพระนิพพาน มันย่อมเยือกเย็นเพราะความเย็นของพระนิพพานนั่นเอง ความเยือกเย็นของพระนิพพานนั่นเอง ความเยือกเย็นอันนี้เป็นยอดอาหารชั้นพิเศษของดวงใจ ๆ. (๖๔)

ความหม่นหมองต่าง ๆ ของดวงใจนั้นถูกสลัดทิ้งเสียได้หมดแล้ว ตั้งแต่ได้รับอาหารชั้นปฏิเวธขั้นสูง, มาบัดนี้ยังได้รับความเยือกเย็น ของพระนิพานเข้าอีก จึงเป็นการยากที่จะกล่าวให้เป็นที่เข้าใจกันอย่างทั่วไปว่ารสชาติอย่างนี้ในขณะเช่นนี้ จะเป็นอย่างไร เพราะเป็นที่แม้อยากพูดให้ฟังก็ไม่รู้จะพูดอย่างไร ๆ. (๖๕)

อย่าว่าแต่รสชาติของพระนิพพานเลย แม้เพียงแต่รสวิเวก หรือรสสมาธิขั้นต้น ๆ ก็เป็นของยากที่จะอธิบายว่า มีรสเป็นอย่างไรเสียแล้ว เพราะเป็นรสที่ต้องจัดว่า เป็นรสแปลกใหม่อีกรสหนึ่ง จากบรรดารสทั้งหลายที่คนธรรมดาเคยรู้รสกันมาในวงโลกียอารมณ์ ๆ. (๖๖)

สำหรับคนที่ไม่เคยกินของหวานเลย ใคร ๆ ก็ไม่อาจจะอธิบายให้ทราบได้ว่ารสหวานนั้นเป็นอย่างไร. คงได้แต่ว่า "หวาน–หวาน" อยู่อย่างเดิม, นี่เองคือความเป็นปัจจัตตังหรือความที่อธิบายให้ชัดไม่ได้ในเรื่องรส, รสของพระนิพพาน ก็ทำนองเดียวกัน เป็นแต่ยิ่งอธิบายยากขึ้นไปกว่ารสตามธรรมดานั้น หลายเท่านัก, แม้แต่ในทางเปรียบเทียบหรือคาดคะเน ๆ. (๖๗)

คนที่ไม่เคยดื่มรสหวานเลย ก็ไม่ควรจะดื้อเถียงว่า รสหวานไม่มีในโลก, และทางที่ดีที่สุด, ควรใช้ความพยายามจนหาน้ำตาลมาชิมดูได้ด้วยตนเองจะรู้ว่า หวาน–หวาน นั้นเป็นอย่างไร ฉันใดผู้ที่ยังไม่ลุนิพพานก็ไม่ควรปฏิเสธรสของพระนิพพาน แต่ควรตะเกียกตะกายจนได้ชิมรสของพระนิพพานด้วยตนเอง ฉันนั้น ๆ. (๖๘)

น้ำกับบก ติดต่อกันอยู่ ห่างกันชั่วแต่เพียงเส้นริมน้ำเส้นเล็ก ๆ เท่านั้น แต่ปลาก็ไม่อาจรู้ หรือแม้แต่คาดคะเน ว่าบกเป็นเช่นไรได้เลย. พระนิพพานเป็นฝั่งเกาะที่รอดพ้น

แต่น้อยคนนักจะว่ายออกไปถึงเกาะนั้น ดุจพวกนกที่ติดบ่วงแล้ว น้อยตัวนักจะหลุดไป ไม่ต้องตกเป็นเหยื่อของนายพราน, ฉันใดก็ฉันนั้น ฯ. (๖๙)

ผู้ตกโลก หรือจมโลก ก็คือผู้ที่รู้จักแต่โลกหรือกามคุณ ซึ่งเรียกในที่นี้ว่าอาหารกาย หรือโลกียะนั่นเอง. เมื่อรู้จักแต่อย่างเดียวเสียเช่นนี้ ก็มักจะไม่ยอมเชื่อว่าบก หรือโลกุตตระนั้นมีอยู่ ณ ที่ใดอีกเช่นเดียวกับปลา ฯ. (๗๐)

การที่จะเดินทางไปสู่บกนั้น ผู้เดินต้องกินอาหารในดวงใจ ดังกล่าวแล้วเป็นลำดับ. การที่ไม่ค่อยมีใครในบัดนี้ สนใจเรื่องอาหารของดวงใจ ก็เพราะไม่เคยรู้ว่ามี "บก", หรือคิดจะเดินไปสู่ "บก" กันนั่นเอง ฯ. (๗๑)

อาหารของดวงใจ มีหลายชั้น มีรสชาติต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้น ในยุคหนึ่ง ๆ ย่อมจะมีผู้แสวงและกำลังเสพอยู่ในขั้นต่าง ๆ เป็นธรรมดา, ดังเราจะเห็นได้ แม้ในโลกนี้ว่า บางคนหาได้ตกโลกเต็มที่ หรือจมมิดเหมือนบางคนไม่ ฯ. (๗๒)

ถ้าสมมติภาพขึ้นริมฝั่งทะเลจะเห็นบางพวกตกน้ำจมมิดอยู่, บางพวกชูศีรษะร่อนขึ้นเหนือน้ำได้มองดูรอบ ๆ สังเกตหาฝั่งบกอยู่, บางพวกกำลังว่ายมุ่งเข้าฝั่ง, บางพวกใกล้ฝั่งเข้ามามากแล้ว, บางพวกถึงที่ตื้นยืนถึง เดินตะคุ่ม ๆ เข้ามาแล้ว, บางพวกเดินท่องน้ำเพียงแค่เข่าเข้ามาแล้ว, บางพวกนั่งพักอย่างสบาย หรือเที่ยวไปอย่างอิสระบนบก! เราเอง จะอยู่ในจำพวกไหน? ย่อมไม่มีใครรู้ได้เท่าตัวเราเอง ฯ. (๗๓)

ตลอดเวลาที่มนุษย์ ยังคงได้รับรสจากพุทธวจนะอยู่เพียงใด คงจะมีสักพวกหนึ่ง โดยเฉพาะก็คือพวกที่มีอาหารกายสมบูรณ์ จนอึดอัดเพราะความซ้ำซาก และหมดทางไปในเบื้องสูงเข้าแล้ว, เกิดมีความสนใจในคุณภาพอันสูงสุดของโลกุตตราหารหยิบเอาลัทธิ "มโนนิยม" ขึ้นมาพิจารณาดูบ้างเป็นแน่, เพราะยังมีทางไปได้สูงอีกมากนัก ฯ. (๗๔)

กถาธรรมพิเศษ

กรรมหนัก

ข้าพเจ้าผู้เขียนก่อนจะเริ่มเนื้อเรื่อง "กรรมหนัก" ขอเรียนให้ทราบว่า การใช้คำว่า "ข้าพเจ้า" ต่อไปนั้นเป็นคำแทนท่านข้าราชการทหารที่ได้ฟังคำบอกเล่าจากปากผู้ประสบเคราะห์กรรมโดยตรง มิใช่ผู้เขียน เพื่อป้องกันความเข้าใจสับสน ดังผู้เขียนจะดำเนินเรื่องต่อไปนี้

ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้ามีธุระจำเป็นต้องเดินทางโดยรถไฟจากกรุงเทพ ฯ ไปภาคเหนือ ความตั้งใจว่าจะไปทางเครื่องบินเพราะรวดเร็วไม่เสียเวลา แต่การไปทางเครื่องบินจะต้องจองที่นั่งล่วงหน้า ๒ หรือ ๓ วัน จะเดินทางโดยไม่จองล่วงหน้าก็ไม่มีหวัง ข้าพเจ้าไม่มีเวลาคอยจึงต้องเดินทางโดยรถไฟ แม้จะช้าหน่อยก็จำเป็น การเดินทางโดยรถไฟสำหรับคนใจร้อน หากมีหนังสือเรื่องสนุก ๆ หรือมีเพื่อนคุยที่ถูกอกถูกใจก็จะทำให้เวลาผ่านไปโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

วันนั้นเมื่อรถไฟแล่นออกจากกรุงเทพ ฯ ไม่นานนักข้าพเจ้าก็หยิบหนังสือขึ้นมาอ่าน ทำให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินจนวางไม่ลง แม้รถไฟจะวิ่งผ่านไปหยุดกี่สถานีแล้วก็ไม่สนใจ ไม่รู้สึก เพราะทางรถไฟสายนี้ได้เคยผ่านไปมามากครั้งแล้ว สองข้างทางก็ไม่มีอะไรแปลกกว่าเดิมทั้งหนังสือที่อ่านก็สนุกเพลิดเพลิน จึงเป็นเพื่อนแก้เหงาที่ดีสำหรับผู้เดินทางคนเดียว

มารู้สึกเมื่อรถไฟเข้าเทียบชานชาลา หยุดหน้าสถานีใหญ่แห่งหนึ่ง เพราะบังเอิญอ่านหนังสือจบเล่มพอดีข้าพเจ้าชะโงกหน้าต่างรถไฟดูทางสถานีซ้ายและขวาเห็นผู้คนคอยโดยสารรถมากมายจอแจคึกคักรีบร้อน มีทั้งผู้ที่เร่งร้อนรีบลงจากรถ และมีผู้ที่รีบเร่งที่จะขึ้นมาบนรถเป็นเวลาชุลมุนวุ่นวาย เป็นธรรมดาของคนเดินทาง ที่ต้องรีบเร่งแข่งกับเวลาตอนขึ้นลง เพราะรถไฟหยุดที่สถานีให้คนขึ้นลงในเวลาจำกัด ไม่นานนัก

เมื่อผู้ที่ขึ้นมาบนรถแล้วก็ยังวุ่นวายหาที่นั่งอีกพักหนึ่ง ผู้ที่มาส่งอยู่ข้างล่างก็ช่วยกันยกหีบห่อและชลอมให้ผู้เดินทางคอยรับขึ้นทางหน้าต่างเพื่อความสะดวก การพูดจาสั่งเสียกัน

ระหว่างผู้จะเดินทางไปนานวันกับผู้มาส่ง ในเรื่องทางบ้านทางครอบครัวมีเป็นธรรมดาไม่มากก็น้อย เมื่อรถไฟจวนจะเคลื่อนออกจากสถานี หลังจากระฆังดังขึ้นครั้งหลังก็เห็นชายผู้หนึ่งหิ้วกระเป๋าใบไม่ใหญ่นัก วิ่งเข้ามาในสถานีด้วยความรีบร้อนเพราะนายสถานีกำลังโบกธงเขียวให้สัญญาณ รถไฟกำลังค่อย ๆ เคลื่อนออกจากสถานีและเร็วขึ้น ชายผู้นั้นวิ่งอย่างไม่คิดถึงภัยอันตรายใด ๆ มุ่งแต่จะให้ทันแล้วกระโดดเกาะราวทองเหลืองทางขึ้นไปบนรถ โหนเกาะราวจนตัวงอ ทั้ง ๆ มืออีกข้างหนึ่งยังถือกระเป๋าเดินทาง ทำให้ผู้ที่ได้เห็นเหตุการณ์ทั้งบนรถด้วยความหวาดเสียว ใจหายใจคว่ำเพราะใกล้อันตราย ถ้าพลาดก็หมายถึงชีวิต เมื่อเห็นชายผู้นั้น วิ่งโดดขึ้นกอดราวทองเหลืองโหนตัวขึ้นบนรถโดยมีคนยืนอยู่ท้ายนอกรถช่วยกันฉุดขึ้นบนรถได้อย่างปลอดภัย ทำให้ทุกคนโล่งใจไปตามกัน เมื่อรถออกจากสถานีปล่อยเต็มที่ ข้าพเจ้าก็หยิบหนังสือเล่มใหม่ขึ้นมาพลิกดู ยังไม่ทันเริ่มอ่าน ก็เห็นชายผู้หนึ่งเดินออกจากทางหัวรถกำลังจะผ่านไป เมื่อหันมาเห็นข้าพเจ้า แกชะงักแล้วก็ยกมือขึ้นไหว้ทำความเคารพพร้อมทั้งถามว่า

"ท่านจะไปลงสถานีไหนครับ ผมยินดีที่ได้พบท่านในรถไฟ"

ข้าพเจ้ามองดูหน้าชายผู้นั้น และนึกถึงใบหน้าอย่างไม่แน่ใจว่า เคยเห็นที่ไหนมาก่อน แต่ยังนึกไม่ออก ว่าเคยรู้จักกันมาก่อน ข้าพเจ้าได้แต่ยกมือไหว้ตอบ และบอกสถานีที่ข้าพเจ้าเดินทางไป ชายผู้นั้นเห็นข้าพเจ้ายังงงและลังเลใจอยู่ ก็พูดแนะนำตัวว่า

"ผมชื่อกระสิทธุ นามสกุล............................ท่านจำผมได้ไหมครับ"

เมื่อข้าพเจ้าได้ยินชื่อและดูรูปร่างคลับคล้ายคลับคลาก็นึกได้ จึงร้องออกไปว่า

"อ้อ คุณกระสินธุ จำได้แล้ว ขอโทษเถิดหมู่นี้หูตาไม่ค่อยดี แก่ตัวก็อย่างนี้แหละคุณ ได้ข่าวว่าย้ายไปอยู่ทางภาคเหนือไม่ใช่หรือ เชิญนั่งตรงนี้แหละจะได้คุยกันให้สนุกเพราะนานแล้วไม่ได้พบกันจนจำไม่ได้ กระเป๋าเดินทางของคุณอยู่ที่ไหนล่ะ เอามารวมไว้ที่นี่ซิ"

แกก็นั่งลงตามที่ข้าพเจ้าเชิญ แล้วพูดว่า

"ขอบคุณครับ กระเป๋าของผมฝากไว้ที่ห้องอาหารไม่ต้องเอามานี่ก็ได้ครับ"

ข้าพเจ้าได้พิจารณาดูรูปร่างสังขารของแกแล้ว ก็นึกสังเวชอยู่ในใจว่า ไม่นึกเลยว่า

แกจะเปลี่ยนแปลงไปมากมายเช่นนี้ ดูแก่เกินอายุมาก ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงจำไม่ได้ เพราะชายหนุ่มที่ข้าพเจ้ารู้จักที่ชื่อ กระสินธุนั้น เป็นชายหนุ่มที่มีร่างกายเข้มแข็งองอาจมีสง่า กิริยาท่าทางร่าเริงสนุกสนาน ยิ้มแย้มอยู่เสมอ แต่บัดนี้ตรงกันข้าม ความสง่าเข้มแข็งยิ้มแย้มร่าเริงได้หายไปหมด ดวงหน้าที่เคยมีเสน่ห์ก็เหี่ยวแห้งมีรอยย่น ดวงตาก็มีแววเศร้าอย่างหวาดหวั่นสะดุ้งกลัว เหมือนคนมีทุกข์หนัก สภาพของสังขารร่วงโรยผิดรูปร่างเดิม ดูแก่กว่าอายุจริงมาก ชายผู้นี้แม้จะมีอายุอ่อนกว่าข้าพเจ้าประมาณ ๒ รอบ แต่ก็เคยสนิทสนมคุ้นเคยใกล้ชิดกันมาก่อน เมื่อมาเห็นสภาพแล้วก็เศร้าใจจึงไม่อยากถามอะไร กลัวจะไปกระเทือนจิตใจ คิดว่าคนอยู่ในความทุกข์เช่นนี้ หนังสือเป็นเพื่อนที่ดี ข้าพเจ้าคิดแล้วจึงหยิบหนังสือยื่นให้เล่มหนึ่ง แล้วบอกว่า

"คุณนั่งอ่านหนังสือไปพลางก่อน หนังสือนี้เป็นเพื่อนที่ดีของเรา เล่มนี้ผมเพิ่งจะอ่านจบ ผมจะเข้าห้องน้ำ ประเดี๋ยวเราค่อยมาคุยกัน ยังมีเวลาอีกนานกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง" พูดแล้วข้าพเจ้าก็เดินมาที่ห้องน้ำซึ่งอยู่ทางท้ายรถ เมื่อออกจากห้องน้ำข้าพเจ้าแอบมองดูแก ก็เห็นแกก้มหน้าก้มตาอ่าน จึงคิดว่า เราควรปล่อยให้แกมีเวลาอ่านหนังสือไม่มีอะไรมารบกวนให้แกเพลิดเพลินสักพักใหญ่ๆ คงจะผ่อนคลายอารมณ์ของแกได้บ้าง ข้าพเจ้าจึงออกมายืนท้ายรถชมสองข้างทางท้ายรถไฟ ดูทิวไม้และภูเขาหมู่บ้านป่าดงพงพีพักใหญ่ ๆ ก็ค่อย ๆ เดินเข้าไปนั่งในตู้รถ ก็เห็นแกนั่งอย่างมีสมาธิ แม้ข้าพเจ้าจะเข้าไปนั่งตรงข้ามก็มิได้เงยหน้าขึ้นมามองดู ข้าพเจ้าจึงหยิบหนังสือในจำนวนที่มีหลายเล่มขึ้นพลิกดูโดยไม่รบกวนสมาธิของแก แล้วเราก็ต่างนั่งอ่านหนังสือไม่ได้พูดจาอะไรกันในระยะนานพอควร แต่แล้วคุณกระสินธุเงยหน้าจากหนังสือ เมื่ออ่านจบไปเรื่องหนึ่งแล้ว พลางพูดขึ้นลอย ๆ ว่า

"เรื่องกรรมเมื่อก่อนนี้ผมไม่เคยเชื่อเลย ผมเคยหัวเราะเยาะผู้ที่เชื่อกรรมนั้นเป็นคนงมงาย แต่บัดนี้ผมเชื่อแล้ว กรรมนั้นมีจริง ใครทำดีทำชั่ว กรรมนั้นตามสนองเป็นความจริง ผมเองไม่เคยนึกว่าจะมาประสบกับตนเอง เพราะกรรมมองไม่เห็น เป็นสิ่งลี้ลับไม่มีโอกาสจะต่อสู้ ผมต้องหวาดกลัวไม่มีความสุข แม้จะนอนหลับก็ต้องสะดุ้งตลอดมา"

ข้าพเจ้าได้ยินแกพูดเช่นนั้นก็มีความสนใจ ทั้งกิริยาท่าทางสะดุ้งหวาดกลัวของแก ทั้งสังขารร่างกายของแกก็ร่วงโรย ผิดกับเมื่อก่อนที่แกจะย้ายมาต่างจังหวัด แต่ข้าพเจ้าไม่

กล้าทัก ไม่กล้าถาม ว่ารูปร่างแก่จนผิดหูผิดตาไปมากเช่นนี้ เพราะกลัวแกจะเสียกำลังใจ แต่เมื่อแกพูดขึ้นเอง ข้าพเจ้าก็เกิดความสนใจ จึงพูดกับแกว่า

"เรื่องกรรมหรือทำดีทำชั่วนั้น กรรมย่อมตามสนองเป็นหลักธรรมชาติ พิสูจน์ได้ง่าย ๆ ทั้งความดีและความชั่ว" แกสนใจที่ข้าพเจ้าพูดจึงถามขึ้นว่า

"การพิสูจน์ง่าย ๆ ท่านจะทำอย่างไรครับ"

ข้าพเจ้าจึงได้อธิบายซักตัวอย่างให้ฟังว่า "สมมติว่าเราเดินไปทางรถเสบียงและได้พบผู้โดยสารที่มีอายุแล้ว เราก็ยิ้มแย้ม เข้าไปยกมือไหว้ และถามอย่างเคารพนบน้อมว่า ท่านจะไปลงที่ไหนหรือถามว่า ท่านจะไปไหนครับ ส่วนคนที่คุณเข้าไปทักถามแม้จะไม่เคยรู้จัก ไม่เคยเห็นหน้าคุณมาก่อนเลย อย่างน้อยท่านผู้นั้นก็ตอบคำถามของคุณด้วยท่าทางยิ้มแย้มเช่นเดียวกัน เหตุนี้ก็เพราะกิริยาท่าทางอ่อนน้อมแสดงความเคารพผู้ใหญ่ของคุณทำให้ผู้ถูกทักเกิดมีจิตใจเอ็นดู เป็นธรรมดามนุษย์ปุถุชน ย่อมจะนิยมชมชอบผู้อ่อนน้อม เป็นความรู้สึกของบุคคลทั่วไป นี่แสดงถึงการทำความดีก็ได้รับตอบแทนด้วยความดี

หากเราจะพิสูจน์ในมุมกลับตรงกันข้ามก็คือทำชั่ว เพียงแต่เราเดินไปทางท้ายรถพบคนเดินสวนมา เราทำหน้าบึ้งตึง เราใช้ชายหางตามองดูผู้นั้นตั้งแต่หัวถึงตีนอย่างเหยียดหยาม หรือทำท่าขึงขังวางโตเป็นนักเลง จ้องมองแกด้วยสายตาดุ ๆ กวน ๆ อย่างไม่เป็นมิตร ถ้าเขาหันมาจ้องมองดูเราอย่างไม่เป็นมิตรเช่นเดียวกัน เราก็เบ่งตวาดออกไปอย่างคนชั่วชอบหาเรื่องว่า "มองอะไรโว้ย อยากเอาเรื่องหรือ" เพียงเท่านี้เราก็ได้เรื่อง แต่ก็ไม่แน่ทุกคน หากไปพบคนดีมีศีลธรรมมีความอดกลั้นได้ เราก็ยิ่งเดินหลีกทางไป เพราะเขารู้ว่ากิริยาท่าทางเช่นนี้ เป็นคนพาลสันดานชั่ว หรือไม่เขาก็นึกว่าอ้ายนี่ไม่บ้าก็เมา ปล่อยให้มันบ้าไปคนเดียว การนี้มีความอดทนเมื่อพบคนพาลย่อมจะผ่านพ้นไปได้ หากไปพบคนที่มีอารมณ์รุนแรงและมีนิสัยพาลอยู่ด้วย การพิสูจน์ก็จะได้ผลแน่นอน อาจได้ทั้งเรื่องได้ทั้งเลือด นี่ก็พอจะพิสูจน์ได้ การทำชั่วก็ได้ชั่วตอบแทน มันเป็นเรื่องธรรมดา ไม่คิดก็ไม่เห็น"

เมื่อแกได้ฟังข้าพเจ้าอธิบายแล้ว แกก็หัวเราะออกมาได้เป็นครั้งแรก แล้วก็หยุดลงอย่างใช้ความคิดไตร่ตรอง และพูดขึ้นมาว่า

"ผมมีเรื่องอยากจะเล่าให้ท่านฟังสักเรื่องหนึ่ง มันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเกิดขึ้นกับชีวิตจริงของผมในเรื่องกรรม แต่จะต้องใช้เวลานาน เพราะเรื่องมันยืดยาวสักหน่อยถ้าท่านให้เวลาฟังผมด้วยความอดทนแล้ว ก็จะนับว่าเป็นพระคุณแก่ผมมาก เพราะคิดว่าหากผมได้ระบายเรื่องนี้ออกมาจากความอัดอั้นแน่นอยู่ในอก ให้ผู้ที่ผมเคารพนับถือเช่นท่านฟัง ผมคิดว่าอาจทำให้ความทุกข์ที่สุมอยู่ในอกเบาบางลงบ้าง"

ข้าพเจ้าฟังดูก็รู้สึกเห็นใจคิดว่าคงจะเป็นทุกข์หนัก จึงพูดสนับสนุนว่า "เป็นธรรมดาคนเรา เมื่อมีอะไรคับอกก็ควรระบายออกมาเสีย เพื่อจะได้โล่งอกสบายใจลงบ้าง ฉะนั้นบางศาสนาเขาถึงต้องมีการล้างบาป ต้องไปสารภาพกับพระว่า ได้ทำอะไรผิดไว้บ้าง เพื่อระบายออกมาให้หมด แล้วก็โล่งใจ"

เมื่อข้าพเจ้าสนับสนุนและแถมแนะนำให้แกระบายเรื่องออกมา ก็เห็นแกหน้าสดชื่นขึ้นมาบ้าง แล้วก็เริ่มเล่าเรื่องให้ข้าพเจ้าฟังว่า

เมื่อครั้งผมย้ายไปอยู่ภาคเหนือ ตามที่ท่านได้เคยรู้มาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ผมมีเพื่อนรุ่นเดียวกับผมคนหนึ่ง เราออกมาทำงานด้วยกัน ท่านคงจะรู้จักเพื่อนผมคนที่ชื่อ สุธี เรามีความสนิทสนมรักใคร่กันมาก ทั้งเราก็ทำงานอยู่ในสำนักงานเดียวกัน เมื่อผมไปอยู่ที่จังหวัดนั้นไม่นานนัก ผมเกิดไปพออกพอใจหญิงสาวชาวเมืองนั้นคนหนึ่ง ที่สุดเราก็เกิดสมัครรักใคร่กัน ต่อมาไม่นานนักเราก็ตกลงสมัครใจจะร่วมหัวจมท้ายด้วยกัน กำหนดวันที่จะทำการสมรสในจังหวัดนั้น การจัดงานทางต่างจังหวัดย่อมเป็นการใหญ่ ต้องล้มวัวล้มควายเพื่อจัดเป็นอาหารเลี้ยงพวกแขกที่รับเชิญเป็นจำนวนไม่น้อย แขกที่รับเชิญทางผมเจ้าบ่าวและทางเจ้าสาวก็มีมากด้วยกัน เมื่อกำหนดวันงานแน่นอนออกบัตรเชิญแขกแล้ว เจ้าเพื่อนรักของผมสุธีมาแอบกระซิบบอกว่า

"อั๊วจะเอาเนื้อควายมาให้ลื้อไม่ต้องไปซื้อที่ไหนหรอก เสียเงินนิดหน่อยได้ของมาก"

ผมสงสัยจึงถามว่า "หมายความว่าอย่างไร เสียเงินน้อยได้ของมาก อั๊วยังไม่เข้าใจ" เพื่อนผมหัวเราะ แล้วป้องมือกระซิบที่หูว่า

"อั๊วจะให้ลูกน้องไปขโมยควายมาฆ่าในถ้ำที่ป่าหลังองค์การของเรา รับรองว่าได้เนื้อมาทำอาหารทันเวลา"

ผมได้ฟังก็ตกใจ ไม่นึกว่าแกจะไปขโมยควาย จึงห้ามว่า "อั๊วขอเสียที อย่าทำเป็นอันขาดไม่ดีแน่"

แต่เพื่อนกลับกระซิบว่า "เราไม่ได้ลงมือเอง สั่งให้ลูกน้องมันไปจัดการ ไม่ต้องเดือดร้อนอะไร ลื้ออยู่เฉย ๆ ไม่ต้องกลัว อั๊วจัดการให้เรียบร้อย ได้เนื้อมาทันงาน พวกลูกน้องอั๊วชำนาญ"

ผมจึงบอกแกว่า "อย่าทำ อั๊วไม่ชอบ อั๊วไม่สบายใจ ประเดี๋ยวพวกลูกน้องลื้อจะได้ใจกลายเป็นโจรปล้นควายชาวบ้าน บาปจะตกหนักอยู่กับอั๊วที่เป็นต้นเหตุ"

เสียงเพื่อนผมหัวดื้อแย้งขึ้นมาว่า "เฮ้ย ลื้อเฉยเถิดน่า อย่าขี้ขลาดไปหน่อยเลยเราขโมยสมัครเล่นครั้งเดียวเท่านั้นคงจะสนุกพิลึก อั๊วรับรองว่าลื้อไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ อั๊วรับผิดชอบทั้งหมด มันเป็นเรื่องของอั๊ว ลื้อจะไปเชื่อเรื่องบุญเรื่องบาปทำไมวะ ใครขืนเชื่อทำให้จิตใจอ่อนแอ กลัวโน่นกลัวนี่ไปเปล่า ๆ ควายตัวหนึ่งถ้าลื้อซื้อราคาก็พันกว่า นี่ลื้อเลี้ยงสุราปลาปิ้งให้อ้ายพวกลูกน้องอั๊วก็เพียงไม่กี่ร้อยบาท เชื่ออั๊วเถิดน่า ไม่ต้องคิดอะไรมาก บุญบาปไม่มี เวรกรรมไม่มี ทำใจให้สบาย"

เมื่อผมได้ยินเพื่อนพูดเช่นนั้นก็ชักจะคล้อยตาม คนเรามีความโลภอยู่ในสันดานคิดว่าเสียเงินน้อยได้ของมาก เวลานั้นไม่รู้อะไรดลใจผมให้เห็นผิดเป็นชอบ คิดว่าคงจะเป็นเพราะไม่เชื่อเรื่องกรรม ไม่เชื่อเรื่องบุญบาป ไม่เชื่อทำดีทำชั่ว ผลจะติดตามสนอง คนที่มีความรู้สึกเช่นนี้ ย่อมทำอะไรได้ทั้งหมด ไม่สนใจว่าทางชั่วหรือทางดีจึงพูดเสียงอ่อนลงว่า "มันจะดีหรือ กลัวมันจะลำบากทีหลังนะ"

เพื่อนยิ้มเห็นผมอ่อนลง จึงบอกว่า "รับรองไม่มีอะไรเกิดขึ้นแน่ ตกลงนะ อั๊วจะสั่งพวกลูกน้องจัดการ"

ผมจึงพูดออกไปว่า "ถ้าลื้อรับรองแข็งแรงว่าไม่มีเรื่องเกี่ยวข้องมาถึง อั๊วจะตกลงก็ได้"

เพื่อนได้ยินเช่นนั้นก็ดีใจ จัดแจงไปสั่งลูกน้องที่ทำงานอยู่ด้วยกันในองค์การนั้นผมก็กะอาหาร เมื่อได้เนื้อควายมา ก็จะทำสะเต๊ะเลี้ยงแขกให้ลือชื่อ และเครื่องในก็จะต้มและปรุงอาหารอย่างอื่นให้อร่อย อย่างไม่เคยมีใครทำมาก่อนในจังหวัดนี้

ก่อนกำหนดวันแต่งงานของผมหนึ่งวัน เพื่อนรักของผมก็ให้พวกลูกน้องไปคอยแอบดักดูพวกเลี้ยงควายมันเผลอเมื่อไร ก็จะจัดการต้อนไล่เอาไปทันที ไปพบควายอ้วนพีตัวหนึ่ง กำลังกินหญ้าอยู่ชายป่าซึ่งมีเด็กคอยเลี้ยงดู พวกขโมยควายสมัครเล่นมีความพอใจในควายตัวนั้นยิ่งนักจึงแอบคอยเวลาพอเลยเที่ยงไปแล้ว เจ้าเด็กเลี้ยงควายคงจะหิวข้าว จึงเดินกลับไปกินข้าวบ้าน จึงปล่อยให้ควายเล็มหญ้าเพลินอยู่โดดเดี่ยวห่างไกลจากบ้านผู้คน ทั้งเด็กก็ไม่ระแวงว่าจะมีภัยเกิดขึ้นแก่ควายของตัว เพราะยังไม่ปรากฏว่าควายเคยหายมาก่อน

ในสมัยก่อน (ผู้เขียน) ทราบว่า ทางภาคเหนือเขาถือว่าควายเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณต่อมนุษย์ เพราะคนเราได้อาศัยกำลังแรงงานของควายทำไร่ไถนา ได้อาหารมาเลี้ยงชีวิตก็ควรนึกถึงบุญคุณของควาย เมื่อถึงหน้าทำนาเขาก็ใช้แรงควาย เมื่อหมดฤดูทำนาเขาก็ปล่อยให้เป็นอิสระเข้าไปหากินในป่าตามใจชอบไม่ได้กักขังไว้ในบ้านเหมือนภาคกลาง ทุกๆ หมู่บ้านส่วนมากก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ควายจึงพากันไปหากินในป่าเป็นฝูง พวกสัตว์ร้ายก็ไม่สามารถจะทำอันตรายในฝูงควายได้ เพราะกลัวเขาแหลมที่จะรุมขวิดเอา ครั้นเมื่อถึงฤดูทำนา ชาวบ้านเจ้าของควายต่างก็เข้าป่าตามควายของตนกลับบ้าน ควายของใครของมันไม่มีสับสน ควายใครเข้าคอกใคร ไม่มีจูงผิดตัวไม่เคยมีควายของใครหาย ไม่มีการลักขโมยควาย ประเพณีอันงดงามควรยกย่องสรรเสริญยิ่ง แต่ในปัจจุบันนี้ คงจะไม่ทำเช่นนั้นอีกแล้ว เพราะมนุษย์ส่วนมากเวลานี้มีจิตใจเสื่อม ไม่มีศีลธรรม ฉะนั้น เด็กเลี้ยงควายเดินกลับบ้านกินข้าวไม่ได้เฉลียวใจว่าควายของตนจะหาย พวกลูกน้องของเพื่อนผมซึ่งแอบดักดูอยู่ก่อนแล้ว พอเห็นเด็กเดินคล้อยหลังไปไม่นานนัก ก็พากันออกมาช่วยกันจับควายทั้งฉุด ทั้งดึง ทั้งผลักทั้งตี ด้วยไม้ให้เดิน เจ้าควายที่น่าสงสาร แม้จะดื้อไม่ยอมไป แต่เมื่อถูกฉุดกระชากลากไปอย่างไม่ปรานีปราศรัย ซ้ำยังถูกเฆี่ยนตีอย่างไม่ปรานีสงสาร สุดที่จะดื้อดึงไม่ยอมไปจึงถูกลากอย่างถูลู่ถูกังไปตลอดทาง แม้มันจะแสนรู้ร้องไปตลองทาง ก็ไม่มีใครสามารถที่จะช่วยได้ ที่สุดพวกขโมยควายสมัครเล่นเหล่านั้น นำตัวไปซ่อนไว้ในถ้ำลึกหลังที่ทำงานองค์การอย่างมิดชิด ไม่มีใครสามารถจะตามหาพบได้

พอตอนบ่าย ๆ แดดร่มลมตก เด็กน้อยออกจากบ้านเดินตรงไปชายป่าที่ปล่อยให้ควายไว้กินหญ้าตัวเดียว เมื่อไม่เห็นอยู่ในที่นั้นก็มีความร้อนใจ เที่ยวตามหาเพราะไม่เคยปรากฏว่าควายตัวนี้เคยไปห่างไกลจากชายป่ามาก่อน เคยปล่อยไว้ที่ไหนก็อยู่ในบริเวณนั้น เด็กเที่ยวตามหาควายจนเย็น เมื่อไม่พบก็เสียใจอาลัยรักเจ้าควายคู่ยากเดินร้องไห้กลับบ้านบอกพ่อ เมื่อพ่อรู้ว่าควายหายก็ตกใจ รีบจัดแจงพาลูกออกตามหา สองพ่อลูกเที่ยวค้นหาควายด้วยความร้อนใจเป็นห่วง เพราะแกรักควายตัวนี้เป็นชีวิตจิตใจ ทั้งเนื้อทั้งตัวก็มีควายตัวนี้เป็นสมบัติมีค่าที่รักใคร่หวงแหนของแกไม่ผิดกับลูกชาย ฉะนั้น เมื่อยิ่งหาก็ยิ่งห่วงยิ่งอาลัยมากขึ้น ก็เกิดเสียอกเสียใจร้องไห้ฟูมฟายน้ำตาเมื่อนึกถึงตัวยากจน มีควายอยู่ตัวเดียวที่ได้อาศัยกำลังแรงช่วยทำไร่ทำนาพอเลี้ยงชีวิตไม่อดตายไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่ได้มั่งมีอะไร บัดนี้มนุษย์ใจร้ายได้ลักขโมยควายไป เท่ากับตัดตีนตัดมือ เมื่อถึงฤดูทำนาก็ไม่รู้จักเอาควายที่ไหนมาช่วย คิดแล้วก็ตื้นตันใจร้องไห้ออกมา เจ้าลูกชายเห็นพ่อร้องไห้ก็ร้องบ้าง พ่อลูกเดินเที่ยวตามหาควายพลางร้องไห้พลางจนค่ำ ก็จุดไฟไปเที่ยวตามหาควายมิได้ละลด แม้จะลำบากยากแค้นอย่างไรก็ไม่ย่อท้อ เพราะควายเป็นหัวใจเป็นตีนเป็นมือของตน สองพ่อลูกติดตามควายเข้าไปในเขตขององค์การที่เราอยู่ เจ้าเพื่อนรักได้สั่งให้คนยามไล่สองพ่อลูกให้ออกไปนอกเขต เพราะเป็นเวลาค่ำคืนดึกดื่น หากไม่เชื่อจะจับตัวแจ้งข้อหาว่าบุกรุก สงสัยจะลักทรัพย์ ลูกพ่อจนใจจึงปลอบตัวเองว่า ควายมันคงจะเข้าไปหากินในป่าลึก พรุ่งนี้มันคงจะออกมาเอง ถ้าไม่ออกมาพรุ่งนี้เช้าก็จะติดตามเข้าไปค้นหาเพราะเป็นเวลาดึกแล้ว จึงเดินกลับบ้านอย่างคนหมดหวังและอิดโรย อาหารเย็นไม่ตกถึงท้อง อย่างคนหมดอาลัยในชีวิต สองชีวิตพ่อลูกตามหาควาย เป็นที่น่าสงสารของชาวบ้านผู้รู้เห็นเหตุการณ์ยิ่งนัก

คืนนั้นตอนดึก เพื่อนผมกับพวกลูกน้องคู่ใจหลายคน ต่างเลี้ยงสุราอาหารจากจำนวนเงินที่ผมมอบให้ ๖๐๐ บาท เป็นที่ร่าเริงสนุกสนานในถ้ำป่าลึกหลังองค์การพอหน้าตึงๆ ก็มัดควายขึงพืด เพื่อนผมกับลูกน้องก็เตรียมลงมือช่วยกันฆ่าควาย โดยจะใช้มีดแทงคอ จึงช่วยกันจับช่วยกันมัดไม่ให้ดิ้น มิใยควายที่น่าสงสารร้องขึ้นเหมือนรู้ตัวว่าจะตายคล้ายจะขอชีวิต และพยายามดิ้นรนให้หลุดพ้นจากความทารุณ แต่ก็หมดหวังที่จะดิ้นหลุดเป็นอิสระได้

ได้แต่กรอกตาไปมาอย่างน่าสงสารน่าสมเพชยิ่งนัก เป็นสัญชาตญาณไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ย่อมมีความรู้สึกกลัว รู้สึกโกรธ รู้สึกมีความอาฆาตพยาบาท มันจ้องตาเพ่งมองน้ำตาไหลพรากออกมา ดูพวกมนุษย์ใจร้ายที่กำลังจะทำลายชีวิตของมันด้วยความโกรธแค้น แต่มันทำอะไรไม่ได้สัตว์ก็มีความกลัวตาย รักชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป แต่พวกฆ่าควายสมัครเล่นกำลังเมาหน้าชา ๆ ก็มุ่งหวังจะฆ่าให้ตายเพื่อเอาเนื้อมาทำประโยชน์เท่านั้น ไม่ได้คิดอะไร ไม่เคยมีความสงสารเมตตา คิดว่าไม่มีบุญบาป ไม่มีกรรมสอง เมื่อมัดแล้วยังช่วยกันไม่ให้กระดิกตัวได้ แล้วก็ลงมือเอามีดแทงคอแทงแล้วแทงอีก ควายเคราะห์ร้ายที่น่าสงสารร้องครวญครางดิ้นรนด้วยความเจ็บปวดรวดร้าว เมื่อแทงคอแล้วก็เชือดเลือดไหลออกมาด้วยคมมีด มันกำลังชัก แต่ตาอันโตของมันเพ่งมองดูคนเชือดอีกครั้งหนึ่ง แฝงไว้ซึ่งความพยาบาทอาฆาต คล้ายมันจองเวรก่อนที่มันจะหมดลม ขาที่ถูกยึดด้วยเชือกและคน ๔ ข้างนั้นสั่นไหวระรัว ไม่ช้ามันก็หมดลมหายใจ เลือดพุ่งออกมาทางจมูกและปาก ทันใดนั้นเพื่อนผมกับพวกสมุนลูกน้องก็จัดการตัดคอแร่หนังแล้วตัดขาแบ่งออก ๔ ขาหน้า หลัง บางคนก็ผ่าท้องเอาเครื่องในออก มีลำไส้และตับปอดหัวใจและสิ่งอื่น ๆ ตัดออกหั่นเป็นชิ้น ๆ เพื่อง่ายต่อการขนส่งเข้าเมือง

พอเช้ามืดก่อนฟ้าสาง เพื่อนกับพรรคพวกลูกน้องก็เอารถขนเนื้อควายมาส่งถึงบ้านผมในเมืองไม่ทันสว่าง จัดการเข้าครัวแยกออกปรุงเป็นอาหารต่อไป เพราะวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันมงคล ทำพิธีสมรสของผม

เจ้าของควายตื่นแต่เช้ามืด เที่ยวออกเดินตามหาควายที่หาย ทั้งพ่อลูกคงนอนไม่หลับตลอดคืน เพราะเป็นห่วงควายยังตามไม่พบ แกหารู้ไม่ว่าควายที่รักเหมือนสมาชิกในครัวเรือนของแก บัดนี้ได้ถูกฆ่าแยกออกเป็นส่วนกำลังปรุงเป็นอาหารแล้ว ผมสงสัยว่าหากพวกแขกที่รับเชิญมาเลี้ยงอาหารในคืนนั้น รู้ว่าเนื้อควายที่ปรุงอาหารนั้นคลุกเคล้าชีวิตกับน้ำตาของชาวนาจน ๆ มันเป็นควายคู่ทุกข์คู่ยากของสองพ่อลูก เป็นชีวิตที่เศร้า พวกแขกก็คงกลืนไม่ลงคอ แม้จะเอร็ดอร่อยอย่างไรก็ดี คงกินไม่ลงเป็นแน่

ชายเจ้าของควายกับลูกชาย เที่ยวติดตามหาควายคู่ทุกข์คู่ยากแทบพลิกป่า และสืบถามชาวบ้านตลอดไปว่าเห็นควายหลงมาบ้างไหม ชาวบ้านที่รู้เรื่องก็เห็นสองพ่อลูกบุกป่า

ผ่าดงมิได้คิดถึงความยากลำบาก เที่ยวตามหาควายเลือดตาแทบกระเด็น ก็อดสงสารไม่ได้ ครั้นจะบอกตรง ๆ ก็กลัวอิทธิพลของเพื่อนผม เพียงบอกว่า ควายเวลานี้ไม่มีตัวตนอยู่แล้ว ไม่ต้องไปหาให้เสียเวลา สองพ่อลูกได้ยินเช่นนั้นก็ใจหาย หมดควายก็หมายถึงหมดกำลัง ความรู้สึกเหมือนใครมาควักเอาดวงใจ ก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น ถามชาวบ้านก็ไม่มีใครกล้าบอก ที่สุดก็ได้กลิ่นคาวเลือดคล้ายกับวิญญาณของควายมาบอก นำทางให้สองพ่อลูกได้กลิ่นสาบควายกลิ่นคาวเลือดอาศัยนำทางไปถึงที่ฝังซากควาย เมื่อรู้แน่ว่าเป็นที่ฝังซากแล้วก็ขุดลงไป ก็ได้ซากหัวเขาและหนังควาย ชายผู้พ่อจัดแจงแบกเดินร้องไห้สงสารควายไปยังที่ทำการองค์การที่ผมกับเพื่อนทำงานอยู่ที่นั่น เพื่อให้ผู้อำนวยการองค์การช่วยสอบสวนขอความเป็นธรรม แกก้มลงกราบผู้อำนวยการแล้วร้องไห้ เพราะรู้แน่ชัดแล้วว่า คนร้ายที่ฆ่าควายนั้นทำงานอยู่ในที่องค์การนี้ ขอให้หาตัวและจัดการกับผู้ฆ่าควายไปตามความยุติธรรม ความจริงผู้อำนวยการและคนงานในองค์การนั้นรู้เรื่องดีว่าใครเป็นตัวการฆ่าควาย แต่ก็รู้เรื่องสายเสียแล้วแก้ไขอะไรไม่ได้ จำเป็นที่จะช่วยผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อชื่อเสียง จึงสั่งให้ผู้จัดการเป็นผู้สอบสวนพอเป็นพิธีเท่านั้น ที่สุดก็บอกว่าไม่สามารถจับมือใครดม ไม่สามารถจะหาตัวผู้ฆ่าควายมาได้รู้สึกเสียใจด้วย

แม้เจ้าของควายจะร้องไห้สะอึกสะอื้น ขอร้องความเป็นธรรมเพียงไร ก็ไม่เกิดผล ทั้งผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านมีความสงสารมาช่วยพูดว่า

"ไหน ๆ ควายของแกก็ตายไปแล้ว ขอให้แกได้รับการชดใช้เงินทอง เพื่อจะนำไปซื้อควายมาแทนตัวเก่าเพราะแกยากจนจริง ๆ ได้อาศัยควายเป็นแรงทำนาหาเลี้ยงชีวิต แต่ผู้จัดการบอกว่าได้ไต่สวนแล้ว รู้สึกเสียใจที่ไม่สามารถจะช่วยอะไรได้ หมดทางช่วยไม่ได้ ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านรู้สึกสงสารเจ้าของควายพ่อลูกมาก แต่ไม่รู้จะช่วยได้อย่างไร ครั้นจะยืนยันว่าคนโน้นคนนี้เป็นตัวการก็ไม่กล้า เกรงอิทธิพลของเพื่อนผม ทั้งผู้ใหญ่ก็คอยช่วยอยู่ด้วย จึงหมดปัญญา ผู้ใหญ่บ้านจึงบอกกับเจ้าของควายว่า

"ได้พยายามจะช่วยก็ช่วยอะไรไม่ได้ มีปากก็พูดอะไรไม่ได้ ถ้าพูดมากไปก็เท่ากับหาความเดือดร้อนมาใส่ตัว"

เจ้าของควายกับลูกชายก็หมดที่พึ่ง หมดหวังจะพึ่งใคร ไม่มีใครสามารถจะช่วยได้ ทุกข์หนักเรื่องควายตายเปล่า ต่อไปจะต้องรับกรรม ความยากลำบากจึงแค้นใจมีความเจ็บใจน้อยใจอย่างสุดซึ้ง เมื่อทางโลกหาความยุติธรรมไม่ได้ คนฆ่าควายยังลอยนวลอยู่ด้วยความโกรธแค้นที่ทำอะไรกับคนผิดไม่ได้ จึงไปเอาพริกกับเกลือและธูปมาจุดแล้วปักไว้ที่ซากหัวควายตรงหน้าที่ทำการขององค์การ ทั้งชาวบ้านและผู้ที่ทำงานในองค์การนั้นต่างก็มามุงดูด้วยอยากรู้ว่าชายเจ้าของควายจะทำอะไร เมื่อเห็นสองพ่อลูกสะอึกสะอื้นก็อดสงสารไม่ได้ บางคนใจอ่อนก็พลอยน้ำตาไหลไปด้วย เพราะนึกถึงอกเขาอกเรา นอกจากพวกมีจิตใจแข็งกระด้างไม่รู้จักบาปกรรมเท่านั้นที่ไม่มีความรู้สึก แต่แล้วพิธีของชายเจ้าของควายก็เริ่มขึ้นในท่ามกลางของฝูงชนที่ล้อมดู เมื่อเริ่มต้นปักธูปที่ซากหัวควายแล้ว ก็จัดการเผาพริกเผาเกลือ แล้วร้องสาปแช่งขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า

"ข้าขอสาปแช่งอ้ายคนที่มันฆ่าควาย ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณต่อมนุษย์ หรืออ้ายคนที่ร่วมมือก็ดี และอ้ายคนที่รู้เห็นเป็นใจก็ดี ขอให้มันฉิบหายวายวอด ขอให้มันถูกฆ่าตายด้วยของมีคมและเขี้ยวงา ขอให้มันตายด้วยความทุกข์ทรมานเหมือนอย่างควายที่มันฆ่า ขอให้มันทั้งพวกอย่าได้รอดพ้นกรรมที่มันก่อขึ้น ขอให้กรรมอันนี้ตามสนองมันต่อไป ขออย่าได้มีอำนาจใด ๆ ขัดขวางกรรมอันนี้ ขอให้มันประสบผลในชาตินี้แหละชาติหน้า ขอให้มันใช้กรรมตลอดทุกชาติไป"

ชายเจ้าของควายปากก็สาปแช่ง มือก็หยิบพริกหยิบเกลือขึ้นเผา แช่งพลางเผาพลางแล้วก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น คนที่ยืนล้อมรอบด้วยต่างก็นิ่งเงียบ ตาจ้องมองดูหูคอยฟังไม่มีใครพูดจาซุบซิบเหมือนต้องมนต์เจ้าของควาย เมื่อเสร็จพิธีแล้วสองพ่อลูกก็ช่วยกันแบกหัวควายและหนังเดินกลับบ้าน

ต่อมามีผู้ทนไม่ไหวที่ชายเจ้าของควายไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงเขียนรายงานเหตุการณ์ส่งไปทางสำนักงานใหญ่ขององค์การ ขอความเป็นธรรมแก่ชายเจ้าของควาย ทางสำนักงานใหญ่เมื่อได้รับรายงานกล่าวโทษพวกเจ้าหน้าที่ของตนก็ไม่นิ่งนอนใจ จัดตั้งกรรมการส่งมาสอบสวนทันที แต่ก็คงไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร เพราะไม่มีใครกล้ายืนยันเป็นพยาน จะหาหลักฐานอะไรแน่นอนไม่ได้ ทั้งรายงานเหตุการณ์ฉบับนั้นก็ไม่กล้าลงชื่อจริง จึงถือว่า

เป็นบัตรสนเท่ห์ เพราะกรรมการก็ไม่สามารถจะหาพยานหลักฐานมาคลี่คลายเรื่องนี้ให้แจ่มแจ้งพอที่จะมัดตัวคนผิดได้ ตกลงเพื่อนผมกับลูกน้องทั้งพวกรวมทั้งผมด้วยก็อยู่อย่างลอยนวลอย่างคนบริสุทธิ์ไม่มีความผิด เพราะกฎหมายทางบ้านเมืองไม่สามารถจะลงโทษคนทำผิดได้ ด้วยไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอ ทำให้ชาวบ้านที่รู้เรื่องดีพากันน้อยใจเจ็บใจว่าความยุติธรรมได้สูญหายไปไหน คนชั่วกลับไม่ได้รับโทษ

ผมรู้สึกไม่สบายใจตั้งแต่ผมรู้ว่าการฆ่าควายในครั้งนั้นผมเป็นต้นเหตุ ซ้ำผมได้ถามลูกน้องของเพื่อนว่าได้ฆ่าอย่างไร เวลาควายมันจะตายมันแสดงกิริยาอย่างใดบ้าง ผมได้ฟังอย่างละเอียดตามที่ผมเล่ามาแล้ว ผมรู้สึกว่าตั้งแต่แต่งงานมาแล้ว ผมไม่มีความสุขเลย นึกถึงลูกน้องของเพื่อนเล่าให้ฟัง เหมือนกับเห็นด้วยตาเอง และรู้ดีว่าอาหารเนื้อที่เลี้ยงแขกในวันแต่งงานนั้นไม่บริสุทธิ์ นึกเสียใจปล่อยให้ความโลภเข้าบัง กลับเห็นดีไปด้วย เมื่อได้ยินคำสาปแช่งผมก็หมดความสุขตลอดมา

หลังจากผมแต่งงานแล้วอยู่กับภรรยาได้ ๒ ปี ไฟได้ไหม้ครั้งใหญ่ในจังหวัดนั้นเป็นประวัติการณ์ไม่เคยมีมาก่อนกินเนื้อที่กว้างใหญ่ ตลอดย่านการค้าไหม้หมด ผมก็ได้หมดตัวในครั้งนั้น เพราะบ้านผมใกล้กับบ้านต้นเพลิง การไหม้ครั้งนั้นก็ไหม้เวลาดึกคนที่บ้านกำลังนอนหลับสบาย ไม่มีใครรู้ว่าไฟจะไหม้ เมื่อรู้ตัวตื่นขึ้นมาไฟก็กำลังจะเข้าถึงตัวแล้ว ผมลุกขึ้นมาปลุกภรรยาหอบหิ้วลูกน้อยพากันหนีไฟออกมา ได้แต่เสื้อที่ติดตัวมาเท่านั้น นอกนั้นไม่มีอะไรเหลือเลย ทั้งบ้านก็ไหม้หมด และผมก็ไม่ได้ประกันไฟไว้ ผมได้ฉิบหายวายวอดเหลือแต่ตัวแท้ ๆ ทรัพย์สมบัติที่เก็บสะสมไว้ไหม้อยู่ในกองไฟหมด เมื่อนึกถึงคำสาปแช่งของชายเจ้าของควายขึ้นมาผมก็สะดุ้งทันที ผมปลอบใจตัวเองว่าเหตุบังเอิญผมไม่เชื่อกรรมอะไรทำดีทำชั่วไม่สน แต่ผมก็หาบ้านอยู่ไม่ได้ เพราะบ้านที่ไฟไหม้นั้นผมได้ปลูกในที่เช่าจากเทศบาลเมื่อไฟไหม้แล้วเทศบาลก็ไม่ให้เช่าเพราะต้องการจะสร้างตึกสามชั้น เพื่อเก็บเงินกินเปล่า ห้องละ ๖–๗ หมื่นบาท ตกลงผมก็ต้องไปหาที่อยู่ใหม่โดยเป็นคนสิ้นเนื้อประดาตัว

บางครั้งผมก็นึกสงสัยว่า เหตุเกิดขึ้นนี้ไม่ใช่เหตุบังเอิญ คงเป็นกรรมที่ผมสมรู้ร่วมคิด ผมก็ไม่สบายใจ สุธีเพื่อนรักของผม บอกว่า

"ลื้อจะไปคิดเรื่องเหลวไหลทำไม เรื่องกรรมเรื่องบาปบุญเป็นเรื่องหลอกคนให้งมงาย ถ้าหากเป็นจริงแล้ว มันควรจะเกิดขึ้นแก่อั๊วมากกว่าลื้อ เพราะอั๊วและลูกน้องอั๊วเป็นผู้ลงมือฆ่า ทำไมไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้นกับพวกเราเลย อย่าไปนึกถึงมันเลย ลืมมันเสียเถิดน่า ดูแต่กฎหมายยังทำอะไรเราไม่ได้เลย"

ผมฟังคำปลอบใจก็เห็นจริงไปพักหนึ่ง เพราะว่าคนอื่นทำไมเขาไม่ได้รับเคราะห์กรรมล่ะ ทำไมมาเจาะจงกับผมคนเดียว มันเป็นการบังเอิญอย่างเพื่อนว่าแน่ และไฟก็ไม่ได้ไหม้บ้านผมเท่านั้น ได้ไหม้ทั้งตลาดหมด แล้วผมก็พยายามลืมเรื่องนี้

ต่อมาองค์การของเราก็ย้ายขึ้นเหนือข้ามไปหนึ่งจังหวัด สุธีกับพวกลูกน้องก็มาอยู่ร่วมกันเช่นเดิมไม่ได้แยกไปอื่น เหตุการณ์อะไรก็ไม่มีวี่แววจะเกิดขึ้นกับเพื่อนและพวกลูกน้องของเพื่อน ทำให้ผมนึกยิ้มเยาะตัวเองที่หวาดกลัวไม่เข้าเรื่อง ถ้ากรรมมีจริงแล้ว คำสาปแช่งของชายเจ้าของควายมันก็ควรเกิดขึ้นกับเพื่อนรักและพวกลูกน้องของเขา เมื่อนึกแล้วก็ให้ผมสบายใจขึ้น แต่แล้วเหตุการณ์ที่ไม่เคยนึกฝันว่าจะเกิดขึ้นก็ได้เกิดขึ้นแล้ว วันนั้นจำได้ว่าเป็นเวลาเย็น ผมอยู่ที่บ้านพักไม่ได้ไปไหน มีคนงานขับรถของสุธีเพื่อนรักของผมขับรถอย่างรีบร้อนมาหยุดที่หน้าบ้าน ลุกลี้ลุกลนรีบลงจากรถวิ่งมาหาผม ด้วยกิริยาอาการตื่นเต้นหวาดกลัวตกใจจนสุดขีด ระล่ำระลักพูดอะไรไม่เป็นศัพท์จับใจความไม่ได้ หน้าตาซีดเซียวเหมือนถูกผีหลอก ผมดูท่าทางกิริยาของแกก็รู้ว่ามีเหตุร้ายแรง ผมปลอบแกให้หายหวาดกลัวให้หายตื่นเต้น อย่าตกใจแล้วค่อย ๆ พูดให้รู้เรื่อง พอแกได้สติรู้สึกตัวก็ร้องไห้เหมือนเด็ก ๆ ร้องไห้พลางพูดพลางทีละประโยคสลับกับการสะอื้น ผมฟังแล้วได้ใจความว่าสุธีเพื่อนรักของผมถูกระเบิดมีอาการสาหัส พวกลูกน้องที่ติดตามไปด้วยก็ถูกระเบิดบาดเจ็บสาหัสด้วยกันทุกคน ผมได้ยินว่าเพื่อนรักและลูกน้องถูกระเบิดก็หวาดเสียวใจหายขึ้นมาทันทีแต่ผมจะช้าอยู่ไม่ได้ไม่มีเวลานึกอะไร คนป่วยบาดเจ็บยังรอความช่วยเหลือ ผมรีบจัดการตามนายแพทย์และพยาบาลเรียกคนงานเท่าที่มีอยู่ให้ไปช่วยกันขนคนเจ็บขึ้นรถส่งโรงพยาบาลด่วน ด้วยความร้อนใจอยากจะไปให้ถึงเพื่อนเร็วที่สุดนอกนั้นคิดอะไรไม่ออก สมองมันตื้นตันไปหมด เมื่อพร้อมแล้วก็สั่งให้คนขับรถรีบนำทางให้รถพยาบาลตามไปให้ถึงที่เกิดเหตุเร็ว

ที่สุด ระหว่างทางผมนึกภาวนาขอให้เพื่อนรักอย่าเป็นอันตรายเลย ใจคอผมไม่ดีนึกแต่สิ่งไม่เป็นมงคลมาตลอดทาง

เมื่อรถพามาถึงสถานที่เกิดเหตุ ผมมองเห็นก็เข้าใจว่าเป็นเขตที่เขาซ้อมยิงปืน ผมรีบลงจากรถด้วยความร้อนรนจิตใจเป็นห่วงนึกถึงแต่เพื่อนรัก เมื่อผมลงจากรถได้รีบวิ่งนำหน้า เมื่อตอนที่ผมทราบข่าวคนขับรถไปบอกว่าเพื่อนถูกระเบิดผมก็ใจหายนึกหวาดเสียวอยู่แล้ว แต่เมื่อผมบุกเข้าไปเห็นภาพจริงเข้ามันร้ายแรงยิ่งกว่านึกไว้หลายเท่า เห็นผู้คนเกลื่อนกลาดที่นอนร้องครวญครางกลิ้งเกลือกทุรนทุรายทนทุกข์ทรมานอยู่กลางดิน บางคนไส้ออกมากองอยู่ข้างนอก บางคนเนื้อเละ เพราะถูกสะเก็ดระเบิดเฉือนหนังกระรุ่งกระริ่ง ส่วนสุธีเพื่อนของผมมีอาการร้ายแรงกว่าผู้อื่น เห็นแล้วน้ำตาผมร่วงอย่างไม่รู้สึกตัวมือเท้าอ่อนหมดไม่มีกำลังจะก้าวขาออก ผมกำลังจะเป็นลมหน้ามืดใจสั่น สติผมเสียเกือบจะเป็นบ้า แต่ผมจะปล่อยให้จิตใจอ่อนแอเช่นนั้นไม่ได้เป็นอันขาด เพื่อนกำลังรอความช่วยเหลือครั้งสุดท้ายจะช้าไม่ได้ ผมรวบรวมกำลังทำให้จิตใจเข้มแข็งและผมก็ทำอะไรไม่ถูก ที่มองเห็นภาพที่น่าสยดสยองอยู่ตรงหน้า คือสุธี เพื่อนรัก ผมชะงักอยู่ครู่หนึ่งก็วิ่งเข้าไปย่อตัวประคองหัวไว้บนตักไม่รั้งเกียจ ทั้งที่เพื่อนได้ถูกสะเก็ดระเบิดตัดแขนตัดขาออกจากกันดิ้นทุรนทุรายเลือดไหลไหลชุ่มเสื้อผ้าที่สวมใส่ หน้าตายังดีแต่ซีดเซียวเพราะเลือดออกมากไม่หยุดส่ายหัวไปมาลูกตาเหลือกไม่กระพริบ ร้องเสียงโอ๊ก ๆ ๆ ๆ เหมือนควายที่ถูกฆ่ากำลังจะสิ้นใจเมื่อถูกแทงคอสภาพของเพื่อนไม่ผิดเช่นเดียวกับควายที่ถูกตัดขาทั้งสี่ออกจากตัว ผมเขย่าตัวให้แกรู้สึกและเรียกชื่อกรอกลงที่หู เมื่อเห็นว่าแกไม่มีสติจำอะไรไม่ได้ ปากแกก็ร้องโอ๊ก ๆ อยู่ตลอดเวลาแต่ผมก็ได้พยายามพูดกรอกใส่ที่หูแกว่า

"นี่กระสินธุ เพื่อนของแก สุธีได้ยินไหม แต่แล้วเสียงร้องโอ๊ก ๆ เสียงร้องเป็นควายก็ค่อย ๆ เงียบลงแล้วมีอาการหายใจหอบ ปากก็ประหงับ ๆ หายใจสะท้อนขึ้นสะท้อนลงสักครู่นัยน์ตาก็หลับผมนึกว่าแกกำลังจะดับจิต ผมประคองช้อนศีรษะแกไว้ให้สูงเพื่อให้หายใจสะดวก ไม่อยากให้แกทรมานมาก แต่แล้วแกก็มีแววตาเข้าสู่ปรกติลืมตาดูผมด้วยดวงตาที่ฝ้าฟาง ผมก็ไม่รู้ว่าแกมีชีวิตอยู่ได้อย่างไร ควรตายนานแล้ว เสียงพูดแผ่วเบาได้ยินชัดว่า

"กระสินธุหรือ กันคอย–คอย–แก–เหมือนนานตั้งปี ๆ มันทรมาน - เหลือเกิน"

ผมนึกดีใจที่เพื่อนได้สติจำผมได้แล้ว ผมจึงรีบตอบ "กันเอง กระสินธุ ได้รีบมาหาแก มีอะไรจะพูดหรือ ทำใจดี ๆ ไว้"

ผมพยายามปลอบใจแก ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่มีทางรอด แกหอบถี่ขึ้นแล้วพูดเว้นระยะเป็นห้วง ๆ ว่า

"เรา–เรา–เข้าใจ–ผิด เรื่องกรรมไม่มี–บุญบาปไม่มี อ้ายควายตัวนั้น มันคอยจ้องจะเข้ามาขวิด–กัน–โอย–กันกลัว กระสินธุช่วยกันด้วย"

คนเจ็บพูดเพ้อ แต่ผมก็ใจไม่ดี รู้สึกพูดอะไรไม่ถูกได้แต่ปลอบคนเจ็บเท่าที่จะนึกได้ คนเจ็บนิ่งเงียบไปครู่หนึ่ง แล้วก็กลับรู้สึกตัวพูดแผ่วเบา เพราะหายใจหอบถี่ขึ้นว่า

"กระสินธุกันอยากกินน้ำ––––ขอน้ำกิน––––หน่อย"

ผมตะโกนร้องเรียกคนขับรถให้ไปเอาน้ำมาเร็ว ถ้าไม่มีก็เอาอะไรไปตักที่คูข้างทางก็ได้ เพราะเราอยู่ไกลจากบ้านคน แต่หมอและพยาบาลเมื่อช่วยกันขนคนป่วยขึ้นรถหมดแล้วก็มายืนดูผมประคองคนเจ็บด้วยอาการเศร้าหมองจัดแจงจะฉีดยาให้คนเจ็บ ผมเงยหน้าทั้งน้ำตาขึ้นมองดูหมอ แล้วถามว่า

"หมอเพื่อนผมมีหวังบ้างไหม" หมอไม่ตอบอะไรได้แต่สั่นหัว ผมก็นึกแล้วเหมือนกันว่าหมดหวัง

แต่ทันใดนั้นคนป่วยเบิกตากว้าง แสดงความตกใจสุดขีด––ร้องออกมาว่า

"––ควายมันจ้องมองกัน ตามันดุ มันโกรธจนตาแดง––มันวิ่งตรงเข้ามาแล้ว–โอย–โอย–โอย–ช่วยด้วยสินธุช่วยกันด้วย"

คนเจ็บตัวสั่นตาเหลือกหายใจหอบถี่ขึ้น ทลึ่งพรวดตาตั้งสะอึกสองครั้งแล้วก็คอตกเงียบไป หมอรีบก้มลงจับชีพจรและฟังหัวใจ แล้วพยักหน้าไม่พูดอะไร ผมก็รู้ว่าชีวิตของเพื่อนได้สุดสิ้นลงแล้ว วิญญาณได้จากร่างไปแล้ว ผมพึมพำว่า

"ขอเพื่อนจงไปสู่ที่ชอบเถิด" ชีวิตเพื่อนในโลกมนุษย์ได้สุดสิ้นลงแล้ว แม้เพื่อนผมจะหนีมือ กฎหมาย ในเมืองมนุษย์ได้ แต่ก็ไม่สามารถจะหนี กฎแห่งกรรม ได้ ผมเชื่อว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เหตุบังเอิญแน่ เพราะสิ่งที่ผมแน่ใจว่า เป็นกรรมตามสนองก็คือ พวกลูกน้องที่ร่วมกันในการฆ่าควายนั้น ต่างก็มีอาการสาหัส ได้รับความทุกข์ทรมานทุกคน บางคนถูก

คมสะเก็ดระเบิดตัดตอนท้องไส้ไหลออกมาขาดเป็นชิ้น ๆ หมอได้พยายามยัดไส้เข้าไปในท้อง รีบส่งโรงพยาบาล ได้พยายามตัดต่อไส้ แต่อาการหนักมากเพราะไส้ขาดออกเป็นหลายท่อน สุดความสามารถที่หมอจะช่วยชีวิตไว้ได้ ก็ต้องทนทุกข์ทรมานรอเวลาตายต่อมาอีก ๓ วันจึงได้หมดลม ลูกน้องคนนี้คงจะเป็นผู้ที่ผ่าท้องควายเอาเครื่องในออกมาสับเป็นชิ้น ๆ อีกหลายคนที่ถูกสะเก็ดระเบิดเนื้อขาดกะรุ่งกะริ่งเหมือนเนื้อควายที่ถูกเฉือนออกจากตัว ทุกคนได้รับความทุกข์ทรมานทั้งร่างกายและจิตใจ ร้องครวญครางเหมือนได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัสกว่าจะตาย และที่ตายก่อนในวันถูกระเบิดมีจำนวน ๓ คน นอกนั้นต้องทนทุกข์ทรมานจนกว่าจะสิ้นกรรม บางคนอยู่ทรมานคอยเวลาตาย รวมเสร็จทั้งสุธีเพื่อนรักของผม ทุก ๆ คนในสิบชีวิตได้จบลงเพราะถูกคมสะเก็ดระเบิด คล้ายกับต้องคำสาปแช่งเจ้าของควายผู้น่าสงสาร เพราะทุก ๆ ชีวิตล้วนแต่ร่วมสร้างบาปฆ่าควายด้วยกันทั้งสิ้น นอกจากคนขับรถที่มาบอกข่าวร้าย เห็นจะเป็นเพราะแกไม่เคยรู้เรื่องเกี่ยวข้องในการฆ่าควายมาก่อน

เมื่อทางการได้ไต่สวนสอบถึงสาเหตุที่เกิดลูกระเบิดครั้งนั้น ทำให้ผู้คนบาดเจ็บล้มตายมากก็ปรากฏได้ความจริงเป็นความประมาทของสุธี จึงต้องสูญเสียชีวิตลูกน้องและตัวเองก่อนเกิดเหตุเย็นวันนั้นประมาณ ๑๗.๐๐ น. สุธีกับพวกลูกน้องอีก ๑๐ คน ได้นั่งรถยนต์บรรทุกผ่านมาถึงที่เกิดเหตุ จะเป็นผลกรรมอย่างไรจึงทำให้สุธีได้มองเห็นวัตถุโลหะรูปร่างยาวกลม ๆ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากสายตามนุษย์ธรรมดาจะมองเห็นได้เพราะห่างจากทางรถวิ่ง สุธีจึงให้คนขับหยุดแล้วตัวกับลูกน้องต่างก็ลงจากรถเข้าไปดู พอเห็นก็ชอบโลหะชิ้นนั้นรูปร่างเหมาะสมที่จะนำไปทำแจกันปักดอกไม้เพราะความโลภ ผลกรรมที่ตามมาเห็นกงจักรเป็นดอกบัว สุธีรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อเก็บมาแล้วก็ใช้เข่าสองข้างหนีบไว้แล้วใช้มือสองข้างจับบิดไปมา สุธีพยายามปลุกปล้ำถอดวัตถุประหลาดอันนั้น แต่แล้วก็เกิดระเบิดขึ้นทันที ทั้งสุธีและลูกน้องที่มุงดูต่างก็ได้รับเคราะห์กรรมตามมากตามน้อย สุธีกรรมหนักจึงถูกตัดทั้งแขนทั้งขาขาดหายไปลูกน้องท้องหวะไส้ขาดดังที่ผมได้เล่ามาแล้ว ฉะนั้นผมจึงเชื่อแน่ว่า "**กรรม**" นั้นมีจริง ผมเชื่อแล้ว ทำดีทำชั่วนั้นย่อมมีกรรมดีกรรมชั่วตามสนอง บัดนี้ผมเชื่ออย่างไม่มีข้อสงสัยใด ๆ เหลืออีกเลย เพราะทุก ๆ คนที่ถูกระเบิดในครั้งนั้น คือพวกฆ่าควายของชาวนาผู้น่าสงสารสองพ่อลูก คงเหลือแต่คนขับรถที่ไม่เคยรู้เรื่องในการฆ่าควายมาก่อน ทำ

ให้แกคนเดียวเฝ้าอยู่ที่รถทั้งแอบบังต้นไม้ใหญ่ จึงอยู่ห่างไกลรอดพ้นจากรัศมีระเบิดไม่เป็นอันตราย แต่แกก็ได้รับความตกใจแทบช๊อค เมื่อระเบิดดังขึ้น แกรีบวิ่งไปดูสุธีนายของแกและพวกลูกน้อง เห็นภาพที่สยดสยองแกกลัวแทบจะเป็นบ้า รีบขับรถบึ่งมาหาผม เพราะแกรู้ว่าผมกับสุธีเป็นเพื่อนรักกันมาก แกนึกว่าทำอย่างไร เมื่อผมทราบผมจะต้องรีบร้อนไปช่วยเป็นแน่ นี่แหละครับเขาบอกว่าคนดีผีคุ้ม เวลานี้ภาพของเพื่อนเสียงร้องครวญครางของคนเจ็บยังหลอกผม ติดหูติดตาตลอดมา เป็นภาพที่น่าขนพองสยองเกล้าที่สุดในชีวิตของผมที่ได้พบเห็น ผมรับตรง ๆ ว่าผมกลัว ๆ ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นกับผมอีก ประสาทผมเสีย เพราะทุกอย่างเกิดขึ้นอย่างไม่รู้ตัว ต้องหวาดสะดุ้งอยู่เสมอ ผมกินไม่ได้นอนไม่หลับ มันทรมานจิตใจ ดูรูปร่างผมซิใกล้จะเป็นผีอยู่แล้ว''

แกเล่าพลางเน้นคำพูดพร้อมกับสะอื้นไห้อยู่ในอกอย่างน่าสงสาร ข้าพเจ้าได้ฟังแกเล่าแล้ว ก็เห็นใจแกมาก ทั้งที่แกไม่ใช่ตัวการในเรื่องนี้ จึงปลอบให้สติแกว่า

''จงทำใจให้สบายเถิด ต่อไปไม่ต้องคิดอะไรอีก คุณพ้นจากสาปแช่งพ้นกรรมแล้วอย่างน้อยคุณก็เคยห้ามเพื่อนมาก่อน แต่เขาหาฟังคำห้ามของคุณไม่ ฉะนั้นกรรมที่คุณได้รับก็เบาบางไม่มาก เพราะคุณยังมีความดีเป็นบารมีอยู่บ้าง ฉะนั้นคุณจึงได้รับกรรมเป็นคนแรก เป็นกรรมทำให้ทรัพย์สินวอดวายไปในกองไฟ สิ้นทรัพย์สินแล้วก็คือคุณได้ใช้หนี้กรรมสุดสิ้นลงแล้ว ส่วนพวกกรรมหนักนั้นได้รับภายหลังช้ามากกว่ากรรมเบา บัดนี้ก็ได้รับกรรมทั่วทุกคนแล้ว ต่อไปนี้คุณไม่ต้องวิตกทุกข์ร้อนมุ่งหน้าสร้างความดีต่อไปเถิด ผมรับรองได้ว่าคุณหมดกรรม จำไว้ว่าคุณได้ใช้หนี้กรรมแล้วอย่านึกถึงต่อไป ลืมอดีตเสียทำใจให้สบายคิดถึงแต่ที่จะทำดีในปัจจุบัน

แกฟังผมพูดรู้สึกมีสีหน้าแจ่มใสขึ้น ไม่ซีดเซียวเหมือนแรกพบ แกยิ้มอย่างมีเลือดฝาด แล้วพูดว่า

''ผมได้ยินท่านพูดผมสบายใจขึ้นมาก เมื่อได้ยินท่านรับรองว่าผมหมดกรรมแล้วคำนี้เหมือนคำประกาศิตของผู้พิพากษา เหมือนอ่านคำพิพากษาให้ปล่อยผมพ้นกรรมแล้วผมดีใจ เห็นจะเป็นเหตุที่ผมเล่าเรื่องชีวิตของผมให้ท่านฟัง ความรู้สึกเหมือนผมเป็นจำเลยให้การสารภาพผิดต่อหน้าผู้พิพากษา เป็นครั้งแรกที่ผมเล่าให้ท่านฟัง และผมก็ได้ระบาย

ความอัดอั้นไว้ในอกนานแล้วออกมาหมด ความทุกข์หนักอกก็เบาลง ผมก็โล่งอกหายใจคล่องขึ้นกว่าเก่า ท่านได้กรุณาอดทนฟังผมเล่าจนจบ แล้วท่านก็กรุณาชี้แจงเหมือนคำตัดสินอันศักดิ์สิทธิ์ควรเคารพ ให้ผมพ้นบาปกรรม ให้หลุดพ้นจากความรู้สึกว่า ถูกจองจำจิตใจปล่อยให้เป็นอิสระในบัดนี้แล้ว สัญชาตญาณของผมมีความรู้สึกว่า ท่านเป็นผู้ที่มาล้างบาปจากความรู้สึกทางจิตใจของผมให้หมดสิ้นไป ผมกลับเป็นผู้บริสุทธิ์อีกครั้งหนึ่งแล้ว ผมมีความดีใจมาก ไม่รู้ว่าจะกราบขอบพระคุณท่านอย่างไรถูก''

ข้าพเจ้าได้ฟังแกพูด ทั้งได้เห็นแกเปลี่ยนกิริยาท่าทางจากความเศร้าความทุกข์หนักกลับสู่ความเป็นปรกติร่าเริงแจ่มใสทางจิตใจ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกปลื้มปีติ นึกว่าข้าพเจ้าเคราะห์ดีที่เดินทางโดยรถไฟ จึงได้ทราบเรื่องแปลกประหลาดอันมีคุณค่ายิ่ง หากข้าพเจ้าเดินทางโดยเครื่องบิน ก็คงไม่ทราบอะไรที่เป็นประโยชน์ ดังที่ท่านได้ฟังมาแล้ว

หลังจากคุณกระสินธุ์ได้เล่าเรื่องของแกประมาณสองชั่วโมงกว่าจึงได้สุดสิ้น เนื้อความที่น่าศึกษา แกก็หลุดพ้นเครื่องพันธนาการทางจิตใจ ข้าพเจ้าก็ได้รับความปลื้มปีติในเมื่อได้เห็นผู้อื่นมีความสุข เราได้สนทนาในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปจนกว่ารถไฟจะถึงจุดหมายปลายทาง เราจึงได้ลาจากกันด้วยความปีติทางจิตใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงขอจบเรื่อง "กรรมหนัก" ไว้เพียงนี้

คิดให้ได้ประโยชน์จากความตาย

พระราชนันทมุนี (ภิกขุ ปัญญานันทะ)

แสดงในงานบำเพ็ญกุศลศพชาวพุทธผู้หนึ่ง

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาฟังธรรมกถาแล้ว ขอให้อยู่ในอาการสงบตั้งอกตั้งใจฟังให้ดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการมางานศพคืนนี้ตามสมควรแก่เวลา

เท่าที่ปฏิบัติกันทั่ว ๆ ไป เราไปในงานศพก็จะเห็นว่ามีพระสวดอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์บ้าง สวดอภิธัมมัตถสังคหะบ้าง ถ้าสวดอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์มีสวดแบบเรียบ ๆ ซึ่งเรียกตามภาษาวัดว่าสังโยค เหมือนที่สวดเมื่อตะกี้นี้ ถ้าสวดอภิธัมมัตถสังคหะก็สวดทำนองสรภัญญะคล้าย ๆ กับทำนองเสนาะ ฟังแล้วสบายใจหน่อย ปรกติทั่วไปก็ทำกันอยู่เช่นนั้น แต่ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์เรานี้ ถือเป็นวัดสร้างใหม่ ก็ควรจะทำอะไรให้มันใหม่ ๆ บ้าง จึงได้มีปฏิรูปเกี่ยวกับงานศพเล็กน้อย ใครมาตั้งศพที่วัดชลประทาน ฯ ก็ให้พระมาสวดเพียงจบเดียว เมื่อสวดอภิธรรมจบแล้ว ก็มีพระรูปหนึ่ง มากล่าวธรรมะให้ญาติโยมฟัง เรียกว่าเป็นการเทศน์หลังจากการสวด เพื่อจะให้เกิดประโยชน์แก่ญาติโยมได้เข้าใจธรรมะ

การจัดให้มีการแสดงธรรม หลังจากสวดนั้น มีจุดมุ่งหมายหลายประการ **ประการที่หนึ่ง** ต้องการฝึกให้พระเทศน์เป็น คือว่า พระท่านจะเทศน์เป็น ก็ต้องเทศน์บ่อยๆ ไม่ค่อยจะมีที่แสดงอื่น ก็ให้แสดงกันในงานศพ เพราะว่าในงานศพนี้มักจะตั้งศพกันหลายคืน ก็จัดพระคืนละรูปให้มาเทศน์ทุกคืน

ประการที่สอง ต้องการฝึกญาติโยม ให้สนใจในการฟังเทศน์ด้วย เพราะตามปรกติทั่วไป ญาติโยมมาในงานศพก็มักจะมาเพียงเพื่อฟังการสวด แต่ไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนา ก็ต้องการให้ญาติโยมได้ฟังธรรมด้วย

ประการที่สาม ต้องการให้มีการประหยัด เพราะว่าในการสวดหลายจบนั้น ต้องใช้เวลานาน ตั้งแต่หัวค่ำ กระทั่ง ๒๓ นาฬิกาจึงได้เลิก เวลานี้อยู่ในสมัยของการประหยัด เราก็ควรได้**ประหยัดในหลาย ๆ ด้านพร้อม ๆ กันไป** ฉะนั้นจึงจัดใช้เวลาเพียงชั่วโมงกว่าเล็กน้อย ญาติโยมก็ไม่ต้องลำบาก ในตอนกลางค่ำกลางคืน จะได้กลับไว ๆ จะได้พักผ่อน แล้วจะได้ไปทำงานในหน้าที่ต่อไปในวันรุ่งขึ้น

การจัดในรูปอย่างนี้ ก็เพื่อประโยชน์ดังที่กล่าว เพราะฉะนั้นท่านที่มาในงานศพวัดชลประทาน ฯ อาจจะเห็นว่าแปลก ที่วัดนี้มีเทศน์ทุกคืน ก็เพื่อจุดหมายดังที่กล่าวแล้ว ที่จริงนั้นในงานศพสมัยโบราณ ก็ไม่มีการสวด แต่ว่าถ้ามีใครตาย พระเราก็ไปปลอบโยนใจผู้ที่มีชีวิตอยู่ ให้คลายจากความทุกข์โศกอันเกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบใจ ไม่ได้สวดอะไรให้ฟัง แต่ว่าไปเทศน์ให้ฟัง แล้วก็นำศพไปเผาไปฝังกัน ตามธรรมเนียม

ในเมืองไทยเรา การจัดงานศพเอาพิธีหลายอย่างมาเพิ่มกันเข้า เรื่องมันก็ยืดยาวหน่อย เมื่อเรื่องยืดยาวเขาเรียกว่าสวดทำนองหลวง ถ้าท่านไปในงานศพที่มีการสวดทำนองหลวง ฟังไม่รู้เลยว่าสวดอะไร แม้ว่าอาตมาเคยเรียนภาษาบาลี แล้วก็ไปนั่งฟังพระสวดทำนองหลวง ฟังด้วยความตั้งอกตั้งใจก็ยังไม่รู้ว่าท่านสวดว่าอย่างไร เวลาจบแล้ว ถามว่าสวดเรื่องอะไร จึงได้รู้ว่าสวดบทอะไร แต่ถ้าฟังเอาเสียงละก็ไม่รู้ ได้ยินแต่เสียงโอ้–โอ๊ะ, เอ่–เอ๊ ยาวทีเดียว เขาเรียกว่าทำนองหลวง สวดกันจนสว่าง

เรื่องที่เอาพระไปสวดกันจนสว่างนั้น ไม่ใช่เรื่องอะไร คือบ้านมันเหงา เมื่อมีคนตาย ก็เอาพระไปสวดให้ดัง ๆ ไว้ ผู้คนจะได้สบายใจ ชาวบ้านพากันนอนฟังสบาย แต่พระสวดคอแหบคอแห้ง อย่างดีก็มีคนแก่คอยรินน้ำชาถวายสักคนหนึ่ง นอกนั้นก็พักผ่อนกันไปตามเรื่อง เรียกว่าเอาพระไปเป็นเพื่อนศพนั่นเอง ไม่ใช่เรื่องอะไร ธรรมเนียมจึงได้ยืดยาวอย่างนั้น ในสมัยนี้ ไม่จำเป็นอะไรจะต้องทำในรูปอย่างนั้น จึงควรจะตัดให้สั้นเสียบ้างด้วยการจัดให้มีการแสดงธรรม

เรื่องการแสดงธรรมในงานศพ ก็เหมือนกัน ญาติโยมตามปรกติเวลามีศพก็มักจะนิมนต์พระแสดงเหมือนกัน แต่ว่าแสดงในเวลาที่ไม่ค่อยมีคนฟัง ปรกติที่เขามีการนิมนต์พระเทศน์กันในงานศพนั้น ถ้าไปดูในบัตรที่เชิญญาติมิตร ก็จะพบว่า เวลา ๑๓.๐๐ น.

แสดงธรรมทั้งนั้น อาตมาเคยได้รับนิมนต์ให้ไปแสดงธรรมคราวเช่นนั้น หลายครั้งหลายหนแล้ว ไปแสดงที่ไรก็ไม่เคยสบายใจ ไม่ใช่ไม่สบายใจเพราะเครื่องกัณฑ์มันน้อยไป แต่ว่าไม่สบายใจเพราะไม่มีคนฟัง ไปนั่งเทศน์กับคนเพียง ๒–๓ คนไม่คุ้มกับเวลาที่เราอุตส่าห์เดินทางไปแสดงธรรม ถ้าในกรุงมักจะเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นบ้านนอกละก็ใช้ได้ เพราะคนบ้านนอกนั้นเขามาในงานศพ เขามารับประทานอาหารกลางวันด้วย เดินทางมาไกล ๆ พอบ่ายโมงก็แสดงธรรมคนฟังมากเต็มศาลา แต่ในกรุงเทพฯ นั้นไม่ค่อยจะมีคนฟัง จึงเห็นว่าได้ประโยชน์น้อย

ได้แนะนำญาติโยม ให้เปลี่ยนวิธีการ ในการเทศน์ในงานศพ คือแนะนำว่าควรจะเทศน์ต่อเวลาใดเวลาหนึ่ง ใน ๒ เวลา ๒ โอกาส ให้เลือกเอา กล่าวคือ เวลากลางคืน เช่นว่าเราจะเผาในวันพรุ่งนี้ คืนนี้เราก็มีการตั้งศพสวดอภิธรรม ญาติมิตรเพื่อนฝูงมาในงานกันมาก มานั่งฟังอภิธรรมเฉย ๆ ไม่ได้อะไรเท่าใดนัก ได้เหมือนกันแต่เรียกว่า "ได้บุญ" ไม่ได้ "กุศล"

บุญ กับ กุศล นั้นไม่เหมือนกัน คือบุญนั้นเป็นเรื่องความสบายใจ สบายใจว่าเราได้ทำไปตามประเพณีนิยม ได้ทำอะไรต่อเพื่อนฝูงมิตรสหายแล้ว เราก็สบายใจ ความสบายใจนั้นเป็นบุญ เช่นเมื่อตะกี้นี้พระได้สวดอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ ญาติโยมได้ฟังแล้วก็สบายใจ สบายใจว่าได้ไปฟังสวดแล้ว จะได้อุทิศส่วนบุญให้ท่านผู้ถึงแก่กรรมไป แต่ยังไม่เกิดกุศล

กุศลนั้นหมายถึง ความรู้ ความฉลาด อันเกิดขึ้นจากการศึกษา เช่นการฟัง การคิด การค้น การสนทนา เราก็ได้ความรู้อะไรใหม่ขึ้น สิ่งที่ได้ใหม่เป็นความรู้ นั่นแหละคือกุศลเช่นว่าเมื่อตะกี้เราฟังได้บุญ แต่ในขณะที่ท่านฟังธรรมอยู่นี้ เราได้กุศล เพราะเรารู้ความหมาย ฟังเข้าใจในภาษาที่เราใช้พูดกัน เพราะฉะนั้นจะทำอะไร ก็ทำให้เป็นทั้ง ๒ อย่าง คือทำให้เป็นบุญด้วย ทำให้เป็นกุศลด้วย และก็ควรจะทำให้เหมาะแก่เวลา เช่นเวลากลางคืนอย่างนี้ ก็เหมาะสำหรับจัดให้มีการแสดงธรรม เพราะญาติโยมมาประชุมกันมาก

ญาติโยมที่มาประชุมบางคนนั้น ขออภัยเถอะ ไม่ค่อยจะมีเวลาที่จะมาวัดฟังธรรม แม้ตามวัดเขามีการแสดงธรรมก็ไม่ค่อยมีเวลาจะได้ไปฟัง เวลาเกิดปัญหาในชีวิตก็มักจะได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนมาก เพราะไม่ได้เตรียมตัวรับสถานะการณ์อันจะเกิดขึ้นในชีวิต

ของเรา จึงเกิดเป็นปัญหาใหญ่ แต่ถ้าได้มีงานศพอย่างนี้ แล้วก็มีพระมาเทศน์ให้ฟัง แม้คนที่ยังไม่เคยได้ฟัง ก็จะได้ฟัง ผู้ที่ได้ฟังมาบ้างแล้ว ก็จะได้ฟังซ้ำอีก มีอะไรสงสัยแคลงใจอยู่บ้าง เมื่อได้มาฟังก็จะได้หายสงสัย คลายความสงสัยนั้นได้ ในขณะฟังอยู่ จิตของเราก็สบายผ่องใสเพราะได้ฟังธรรมนั้น ประโยชน์มันมีอยู่ จึงควรจะได้จัดขึ้นดังกล่าวแล้ว

อีกเวลาหนึ่ง ที่เหมาะที่สุด สำหรับการแสดงธรรม คือเวลาที่เกือบได้เวลาที่จะเผาศพ เช่นสมมุติว่าเรากำหนดเผาศพ ๑๖.๐๐ น. พอถึงเวลา ๑๕.๓๐ น. ก็นิมนต์พระไปแสดงธรรม แต่ว่าในการแสดงคราวเช่นนี้ ไม่ต้องจัดให้เป็นพิธีรีตองอะไร ให้ท่านไปยืนพูดอะไรให้ฟังกันที่เมรุเผาศพเลย ติดเครื่องขยายเสียงให้คนที่บรรดามาชุมนุม ได้ฟังกันชัดเจนแจ่มแจ้งทั่วถึงกัน พระผู้แสดงก็ต้องพูดให้เข้าใจธรรมะเพียง ๒๕ นาที ก็นับว่าเป็นการดีไม่น้อย

ได้แนะนำญาติโยม ในรูปอย่างนี้มาหลายงานแล้วญาติโยมก็ได้นิมนต์ไปทำอย่างนี้ เป็นที่พอใจแก่คนฟังทั่ว ๆ ไป บางคนได้ฟังแล้ว ก็มาแสดงความรู้สึกในใจว่า แหม! ท่านเจ้าคุณจัดในรูปอย่างนี้ ดีแท้ มานั่งกันอยู่เฉย ๆ ไม่ได้เรื่องอะไร ได้ฟังธรรม ก็ค่อยจะได้ความรู้อะไรขึ้นมาบ้าง อย่างนี้ก็จะเป็นประโยชน์ ในเวลามีงานศพต้องจัดอย่างนี้ เพราะว่าเราจัดงานศพนี่ควรจะจัดเพื่อการศึกษาด้วย ไม่ใช่จัดตามประเพณีเฉย ๆ

จัดเพื่อการศึกษา ก็เพื่อให้ญาติมิตรสหายที่ได้มาในงาน ได้ความรู้ ได้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับชีวิต จึงนับว่าเป็นการเหมาะการควร ทางวัดได้จัดขึ้นในรูปอย่างนี้ ถ้าญาติโยมเห็นดี เห็นชอบ ไปช่วยบอกวัดอื่น ๆ ที่ชอบเผาผีกันมาก ๆ **ให้ทำอย่างนี้ด้วยก็จะเป็นการช่วยกันกระตุ้นเตือนจิตใจคนให้ได้เข้าหาธรรมะ เข้าหาศาสนามากขึ้น**

สังคมในยุคปัจจุบันนี้ เต็มไปด้วยความวุ่นวาย มีปัญหานานาประการเกิดขึ้นไม่รู้จักจบสิ้น ถ้าหากว่าคนห่างเหินจากธรรมะ ปัญหาในชีวิตก็จะมากขึ้น แต่ถ้าคนเข้าใจธรรมะเข้าใกล้พระ ปัญหาก็จะลดน้อยลงไป เราต้องการให้ชาติบ้านเมืองสงบ ต้องการให้คนอยู่กันฉันท์พี่น้อง ก็ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าเราชักจูงคนเหล่านั้น ให้หันหน้าเข้าหาธรรมะ เท่าที่เราสามารถจะทำได้ อย่างนี้จะเป็นการช่วยตัว ช่วยชาติ ช่วยบ้านเมืองไปด้วยในตัว อย่างแท้จริง

นี่เป็นเรื่องปรารภกับญาติโยมก่อน จะได้รู้ว่า ทำไมจึงจัดทำอย่างนี้ มีเหตุผลอย่างไร จึงได้จัดขึ้นในรูปอย่างนี้

เราทั้งหลายที่มาประชุมในงานศพ ดังที่ทำกันอยู่นี้ เรามากันเพื่ออะไร? เรามาเพราะว่าเรารู้จักมักคุ้นกับเจ้าภาพ โดยเฉพาะบุตรธิดาของผู้ที่ได้ถึงแก่กรรม บางคนก็รู้จักมักคุ้นกับตัวผู้ถึงแก่กรรม เมื่อรู้ว่าถึงแก่กรรมก็เสียใจจึงอยากจะมาแสดงความรู้สึกด้วยจิตใจต่อเจ้าภาพ จึงได้มาร่วมกันในการบำเพ็ญบุญกุศลในรูปอย่างนี้ เมื่อมาแล้วก็ควรจะได้กำไรในทางจิตทางวิญญาณกลับไปบ้านบ้างตามสมควร

กำไรในทางจิตทางวิญญาณนั้น เป็นกำไรแท้ กำไรทางอื่นเป็นกำไรเล็กน้อย กำไรในทางจิตทางวิญญาณนั้น มันอยู่ที่เราได้รับความรู้อันเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเรา

อันเรื่องของการตาย ว่ากันไปโดยความจริงแล้วเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต เพราะคนเราเมื่อมีเกิด ก็ต้องมีตาย เกิดแล้วไม่ตาย หาไม่ได้ เพราะ**สิ่งทั้งหลายมีการเกิดขึ้นก็ต้องมีการแตกดับไปในที่สุด**

เมื่อตอนบ่ายนี้มีคนมาหาหลายคน บรรดาผู้ที่มาหา มี ๒ คนสามีภรรยา เป็นผู้มีความทุกข์ตรมตรอมใจ บอกว่าอยากจะมาหาท่านเจ้าคุณให้ช่วยแก้ปัญหาชีวิตให้หน่อย อาตมาก็ถามว่ามีความทุกข์เรื่องอะไร เขาก็บอกว่ามีความทุกข์เรื่องลูกชาย ๒ คนถึงแก่กรรมไปด้วยอุบัติเหตุ อาตมาเลยบอกว่า ๒ คนถึงแก่กรรมไปแล้ว ไม่ใช่เรื่องที่ควรจะเสียใจ เรื่องที่เขาตายไปแล้วนี่ไม่ใช่เรื่องที่ควรจะเสียใจ แต่เป็นเรื่องที่ควรดีใจ คือพูดกันให้ถูกต้องก็ว่าควรจะดีใจ ทำไมจึงควรดีใจ? เพราะว่าเขาตายไปแล้วหมดเรื่องไป ไม่ต้องลำบากยุ่งยากกันต่อไป ส่วนคนที่ยังอยู่นั่นสิ มันมีปัญหา มีเรื่องมากโดยเฉพาะเด็กหนุ่มวัยทีนเอจนี่ มีปัญหาเยอะแยะ ถ้ายังอยู่ต้องหนักใจวันละหลายหน แต่ถ้าเขาตายไปแล้วอย่างนี้ ก็หนักใจหนเดียว ไม่ต้องทุกข์ต้องร้อนมาก เพราะมันเป็นเรื่องธรรมดาที่คนเราเกิดมาแล้ว ก็ต้องตายทั้งนั้น ผู้ที่มาก็บอกว่า แหม! มันยังคิดถึงอยู่ตลอดเวลา ว่าอย่างนั้น นึกถึงบ่อย ๆ การนึกถึงนั้นมันเป็นเรื่องธรรมดาของจิต เพราะ**เรามีการพัวพันกับสิ่งใดมาก จิตเราก็คิดถึงสิ่งนั้นเป็นธรรมดา** เราคิดถึงแล้ว เอามาเป็นทุกข์ นี่มันถูกหรือผิด ลองคิดดูสักหน่อย เขาก็ยอมรับว่ามันไม่ถูก ทีนี้เมื่อไม่ถูกแล้ว จะไปคอยคิดอยู่ทำไม เราควรจะทำในสิ่งที่ถูก ไม่ดีกว่า

หรือ **เขาถามว่าจะให้ทำอย่างไร ?** ก็บอกว่า ให้คิด–แต่อย่าให้มันเป็นทุกข์ซิ ถ้าคิดแล้วเป็นทุกข์ นี้เรียกว่าคิดด้วยความเขลา ไม่ได้ใช้ปัญญา ถ้าเราคิดด้วยปัญญาก็อย่าคิดให้เป็นทุกข์ แต่คิดว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติธรรมดา

มนุษย์เกิดมาแล้ว ก็ต้องเป็นอย่างนี้ เราอยู่ในโลกมาหลายปี ก็ย่อมเห็น บางคนตายตั้งแต่อยู่ในท้อง ยังไม่ได้โผล่ออกมาดูโลกสักหน่อย บางคนโผล่มาดูโลก ก็หมดลมหายใจ บางคนอยู่ได้หนึ่งเดือน บางคนก็อยู่ได้หนึ่งปี บางคนก็อยู่ได้จนเป็นหนุ่มเป็นสาวเข้าโรงเรียน บางคนเรียนจบหนังสือ พอดีได้ปริญญา ๒ วันต่อมาก็ได้ข่าวว่าตายแล้ว บางคนไปเรียนถึงเมืองนอก เรียนหลายปี เสียเงินไปเป็นแสน ๆ พอกลับมาถึงบ้านอยู่ได้ ๗ วันเท่านั้น แล้วก็ถึงแก่ความตาย เรื่องตายมันเป็นเรื่องเที่ยง ชีวิตของเรามันไม่เที่ยง เรากำหนดไม่ได้ว่าตายเมื่อนั้น–เมื่อนี้ จะตายที่นั่นจะตายที่นี่ จะตายด้วยโรคนั้นโรคนี้ ใครจะกำหนดได้ เพราะมันเป็นเรื่องเหลือวิสัย แต่เราจะพอจะกำหนดได้ประการเดียวว่า **ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด** เมื่อมีเกิดแล้วก็ต้องมีตายด้วยกันทั้งนั้น

ความจริงเรื่องความตายกับความเกิดนี้ เป็นของคู่กัน คล้าย ๆ กับเป็นลูกฝาแฝดเดินตามกันมาตลอดเวลา เคียงข้างกันอยู่ตลอดเวลา ไม่จากกันเป็นอันขาด ไปไหนก็ไปด้วยกัน มีเกิดที่ไหนก็มีตายที่นั่น ถ้าพูดในแง่ส่วนที่เป็นสัจจะในพระพุทธศาสนา ก็กล่าวว่าความเกิดกับความตายเป็นของอยู่ด้วยกัน เกิดตรงไหน มันก็ดับตรงนั้น

ที่ว่า **"เกิดตรงไหน ดับตรงนั้น"** หมายความว่า เมื่อเกิดทันใด ก็ดับทันใดเกิดเวลาไหน ก็ดับเวลานั้น แต่ที่เรายังมีชีวิตสืบต่อมาได้ ก็เพราะว่ามันมีสิ่งสืบต่อไม่ดับขาดตอนไปเลยทีเดียว คล้ายกับไส้ตะเกียงที่เราจุดไว้ เมื่อยังมีไส้มีน้ำมัน ตะเกียงนั้นก็ยังให้แสงสว่างลุกโพลงอยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าหากว่าไส้หมด หรือน้ำมันหมด ไฟก็ดับวูบไปฉันใด ชีวิตของคนเรานี้ก็เหมือนกัน เมื่อยังมีปัจจัยเครื่องหล่อเลี้ยง ชีวิตก็ยังทรงอยู่ต่อไป การทรงอยู่ของชีวิต อาศัยปัจจัยเครื่องปรุงแต่ง คือสิ่งที่ปรุงแต่งยังมาหล่อเลี้ยงไม่ขาดสาย เราก็ยังมีชีวิตอยู่ต่อมาได้ แต่ถ้าสิ่งที่เข้ามาปรุงแต่งนั้น เกิดขาดตอนไปในตอนใดเพียงตอนเดียว เราก็ถึงแก่ความตาย เพราะฉะนั้น ความเกิดกับความตายจึงมาด้วยกัน เกิดเมื่อใด ก็ตายเมื่อนั้น

พูดกันโดยความจริง เราทุกคนที่กำลังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้ เรากำลังเกิดอยู่และกำลังตายอยู่ ขณะที่เรานั่งอยู่นั้นมันเป็นคนหนึ่ง ขณะยืนขึ้น มันก็เป็นอีกคนหนึ่งแล้ว ขณะที่เราก้าวเดิน ก้าวซ้ายก็เป็นคนหนึ่ง ก้าวขวาก็เป็นอีกคนหนึ่ง พูดให้ละเอียดแล้ว หายใจเข้าก็คนหนึ่ง หายใจออกก็เป็นอีกคนหนึ่ง แล้วเราอยู่ด้วยความเกิด อยู่ด้วยการตาย เวลานี้เรากำลังเกิดอยู่กำลังตายอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าไม่ได้ตายเด็ดขาด ยังมีสิ่งสืบต่อ ยังมีธาตุสี่ เครื่องบำรุงแต่งร่างกาย ร่างกายนี้ก็พอเป็นไปได้

แต่ว่าร่างกายของมนุษย์เรานี้ มันมีสิ่งที่เป็นอุปสรรค คือว่าโรคภัยไข้เจ็บที่เข้าไปอาศัยอยู่ในร่างกาย เพราะว่าร่างกายมนุษย์นี้มันมีเชื้อโรคนานาประการ เชื้อโรคตามผิวหนัง เชื้อโรคในกล้ามเนื้อ เชื้อโรคในกระดูก เชื้อโรคที่อยู่ในสมอง อยู่ในกระเพาะอาหาร อยู่ในตับในไต ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายมันเหมาะที่เชื้อโรคจะเข้าไปจับจองเอาเป็นที่อยู่อาศัย ถ้าเราไปคุยกับหมอที่ทำการผ่าตัดคนป่วยบ่อย ๆ หมอจะอธิบายให้ทราบว่า โรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์นี้ อาจจะอยู่ทุกส่วนของร่างกาย เราไม่นึกว่ามันจะมี แต่มันก็มีอยู่ ในหัวใจก็มี ในปอด ในตับ ในไต ในไส้ในท้อง ไม่ว่าในส่วนไหนของร่างกาย เชื้อโรคเข้าไปอยู่ได้ทั้งนั้น ในเมื่อเข้าไปอยู่แล้ว มันก็เรียกว่ายึดครองทีเดียว ยึดครองเอาส่วนนั้นเป็นที่อยู่ เป็นที่เกิด เป็นที่ตาย เป็นที่อาศัยของมันตลอดเวลา ไม่ใช่อยู่เฉย ๆ มันยังเพิ่มเชื้อ เพิ่มพลเมืองมันขึ้นในร่างกายของเรา ถ้าร่างกายของเรามีความต้านทานเข้มแข็ง เราก็พอยังมีชีวิตต่อไปได้ แต่ถ้าเมื่อใดร่างกายเราต้านทานไม่ไหวเราก็ต้องพ่ายแพ้แก่เชื้อโรค เราก็ถึงแก่ความแตกดับ ซึ่งเรียกว่าเป็นความตาย

มนุษย์เราอาจจะตายด้วยโรคอะไรก็ได้ สุดแล้วแต่ร่างกายของบุคคลนั้น อันนี้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีใครจะเลือกได้ **สิ่งทั้งหลายไม่อยู่ในอำนาจของใคร ๆ** เราจะเลือกเอาว่าจงเป็นโรคอย่างนั้น ขออย่าเป็นโรคอย่างนี้ จงตายเสียที่นั่น จงตายที่นี่ ตายในเวลานั้น เวลานี้ ไม่มีใครเลือกได้ แม้บางคนจะพูดกับตัวเองบ่อย ๆ ว่าขอให้ตายง่าย ๆ อย่าให้ต้องลำบากอะไรอย่างนี้ ก็มีบ้าง ที่ตายง่ายก็คือเป็นโรคหัวใจวาย ไม่ยุ่งเท่าใด ไม่ต้องทรมานสังขารมากมายเท่าใด อยู่ ๆ ก็ปึบปั๊บหมดลมหายใจไปเลย อันนี้มันก็มีอยู่เหมือนกัน เรียกว่าเป็นโรคหัวใจวาย แต่ว่าไม่ใช่เป็นโรคที่เราเลือกได้ เพราะหัวใจวายมันอาจจะเกิดแก่

ใครเมื่อใดก็ได้ คนอ้วนก็อาจจะเป็นได้ คนผอมก็อาจจะเป็นได้ ไม่มีกาละ ไม่มีเวลาสำหรับที่จะเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เราอาจจะเป็นเมื่อไรก็ได้ด้วยกันทั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าท่านจึงตรัสเตือนให้เราทราบว่าความตายเป็นของเที่ยง ชีวิตความเป็นอยู่เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เราอาจจะตายเมื่อไรก็ได้

คนเรานี้ควรจะได้นึกถึงความตายไว้บ้าง วันหนึ่ง ๆ ของชีวิต ถ้าได้คิดถึงความตายสักครั้งหนึ่ง ก็ยังดี เรียกทางภาษาธรรมะว่า เจริญมรณะสติ มรณะสติ แปลว่า ระลึกถึงความตาย นึกเพื่ออะไร ? ก็เพื่อจะได้เตือนจิตสะกิดใจของเราไว้ ให้รู้ว่าความตายเป็นของอยู่ใกล้ไม่ได้อยู่ไกลไปจากชีวิตหรือว่าตัวเรา มันอาจจะปรากฏแก่เราเมื่อใดก็ได้ ถ้าจะคิดง่าย ๆ ก็เหมือนกะว่า โจรที่ถือดาบไล่ตามเราตลอดเวลา เงื้อดาบด้วยซ้ำไป แล้วได้ทีเมื่อใดก็จะฟันฉับลงไปเมื่อนั้น เราหนีคมดาบนี้ไม่พ้น อาจจะถูกเขาฟันเมื่อใดก็ได้ แต่ถ้าคนเราไม่คิดถึงความตายเสียบ้าง ก็มักจะประมาทมัวเมาในวัยในชีวิต ในความไม่มีโรค ในอำนาจ หรือในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ ที่ตนได้เรียกว่าเป็นความเมา

อันเรื่องความเมานี้ มันไม่ดีทั้งนั้นแหละเมาเหล้าเมายาเสพติดนี่ก็ไม่ดี ยิ่งเมาเรื่องชีวิตนี้ ยิ่งไม่ดีใหญ่ เพราะคนที่เมาเกี่ยวกับเรื่องของชีวิตนั้น มักจะมัวประมาทหลงใหลในภาพความเป็นอยู่ แล้วมักจะทำอะไรผิดพลาดเสียหาย ก่อกรรมทำเข็ญ สร้างความทุกข์ ความเดือดร้อน ให้แก่ตนแก่ท่านเป็นอย่างมาก คนที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ ในการงาน ถ้าเกิดขึ้นมาแล้ว มักจะเสียหายมาก คือกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์ของชาติของบ้านเมือง เพราะความเมาในเรื่องชีวิต ในเรื่องความเป็นอยู่ ในอำนาจวาสนา จึงเป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เราทำลายความเมาให้หมดไป อย่าให้กอดรัดอยู่ในใจ เพราะความเมาในสิ่งเหล่านั้น มันร้ายยิ่งกว่ายาเสพติด ยาเสพติดนั้นทำลายทางร่างกาย ให้ทรุดโทรมลงไปทุกวันเวลา แต่ว่าความเมาในอำนาจ ในลาภ ในยศ ในชีวิต ในอะไร ๆ ต่าง ๆ นั้นมันทำลายทุกสิ่งทุกประการ ที่ทำลายทุกอย่างสำคัญที่สุด ก็คือทำลายความฉลาดให้หมดไป ทำลายเหตุผลให้หมดไป ทำลายสติปัญญาของตนให้หมดไป จมอยู่ในความมืดความบอด สร้างความวุ่นวายเพิ่มขึ้นตลอดเวลา อันนี้เป็นความเสียหาย

พระพุทธเจ้า ท่านเห็นโทษในความเมาเหล่านี้ จึงได้ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เราทั้งหลายได้เข้าใจว่า ไม่ควรจะปล่อยใจให้มัวเมาในสิ่งเหล่านั้น ให้ติดอยู่ในสิ่งนั้น แต่ให้รู้ว่าสิ่งนั้นมันคืออะไร เกิดขึ้นมาจากอะไร เป็นประโยชน์เป็นโทษแก่ตัวเราอย่างไร เราควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นในรูปใด จะต้องพิจารณาด้วยปัญญาไว้บ่อย ๆ เพื่อจะให้รู้เท่ารู้ทันในสิ่งนั้นตามสภาพที่เป็นจริง อันนี้จะช่วยให้เกิดความสร่างจากเมา ผู้ใดสร่างจากความเมา ผู้นั้นย่อมหนีไปจากความวุ่นวาย ทำจิตใจให้สงบ แต่ผู้ใดไม่สร่างจากความเมา ก็ย่อมตกอยู่ในอำนาจของสิ่งเหล่านั้น ยังมืดบอด ยังกระทำอะไรหลงผิดอยู่ตลอดเวลา แล้วคนเราในเวลาเมาอย่างนั้น ใครจะพูดอะไรให้ฟังก็ไม่ให้ได้เขาไม่มี "หู" สำหรับฟัง ไม่มี "ใจ" สำหรับคิดนึก ไม่มี "ตา" จะดู ในเรื่องที่ประกอบด้วยเหตุผล เรียกว่าอยู่ในความมืดความบอด ผู้ใดตกอยู่ในความมืดบอด ผู้นั้นย่อมไม่ได้รับแสงสว่างของชีวิต ชีวิตก็จะตกอับไปทุกวันเวลา จึงเป็นเหตุให้เสื่อมมากเข้า ๆ

เพื่อจะทำลายความเมานี้ให้หมดไป พระผู้มีพระภาคจึงสอนให้เราพิจารณาถึงเรื่องความตายเสียบ้าง โดยเฉพาะในขณะนี้ ญาติโยมทั้งหลายนั่งในศาลา สิ่งที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าบนเมรุ ก็คือหีบศพที่ประดับประดาตกแต่งภายนอกอันสวยงาม มีปราการต่าง ๆ สิ่งที่นำมาตกแต่งนั้นเป็นเรื่องของน้ำใจ ของผู้ที่อยู่ข้างหลังมีความรัก ความเคารพ ความกตัญญู ต่อผู้ที่ถึงแก่กรรมจึงได้กระทำด้วยความตั้งใจประณีตบรรจง อันนี้ก็เป็นเครื่องเตือนจิต สะกิดใจว่า คนเราถ้าได้เกิดมาในโลก แล้วได้ทำอะไร ๆ ที่เป็นคุณงามความดีไว้ ความดีนั้นเป็นสิ่งไม่ตาย ยังคงแสดงผลของมันให้ปรากฏแก่คนอื่นต่อไป ดังที่เราพบเห็นกันอยู่นี้

สิ่งหนึ่งที่เราควรจะมอง สิ่งนั้นก็คือสรีระร่างกายของคุณโยมที่ได้หมดลมหายใจไปแล้ว เป็นบทเรียน เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจให้เราทั้งหลายได้นำไปพิจารณา พระผู้มีพระภาคท่านสอนไว้ว่า ในขณะใดเราเห็นคนอื่นตาย เห็นทรากสัตว์ที่ตายลง เห็นใบไม้หล่น เห็นอะไร ๆ ก็ตามทีเถอะ อันเป็นการแสดงออกซึ่งความจริงของชีวิตคือความตายแล้ว ก็ควรจะพูดกับตัวเองเบา ๆ ว่า เอวัง ภาวี เอวัง อะนะตีโต– เราหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้เป็นอันขาด ให้พูดกับตัวเองอย่างนั้น พูดว่า : เราจะต้องเป็นอย่างนี้ เราจะหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้เป็นอันขาด

คำพูดเบา ๆ ที่มีข้อความสั้น ๆ อย่านึกว่าเป็นเรื่องง่าย มันเป็นเรื่องพูดยาก ที่จะพูดกับตัวเองอย่างนี้ มันไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ถ้าผู้ใดพูดออกมาได้กับตัวเอง ในขณะที่ได้ประสบพบเห็นสิ่งเหล่านี้ ก็ควรจะนึกว่าได้กำไรทางจิตอันยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการบอกให้ใคร ๆ รู้ว่าฉันนี้สำนึกได้แล้ว มีความรู้สึกตัวอยู่ว่า วันหนึ่งจะต้องเป็นอย่างนี้ จะหนีจากความเป็นอย่างนี้ไม่ได้เป็นอันขาด เป็นความสำนึกขึ้นมาในตัว เท่ากับได้ลืมตา ได้เห็นแสงสว่างคือธรรมะ แล้วก็จะได้เดินไปตามแสงสว่างนั้นต่อไป เพราะฉะนั้นจึงควรจะได้หัดพูดกับตัวเองในเรื่องนี้

เช่นเรามาในงานศพ เมื่อเรามาถึงตามปรกติก็มักจะมาคำนับคารวะด้วยวางพวงหรีดบ้าง จุดธูปเทียนสักการะบ้าง ขณะที่เราก้มจุดธูปเทียนบูชาศพ ก็ควรจะพูดกับตัวเองว่า "วันหนึ่งฉันจะต้องเป็นอย่างนี้ ฉันหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้ ชีวิตของฉันกับชีวิตของผู้นอนในหีบนี้ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีสภาพอย่างเดียวกัน เสมอกัน ไม่มีใครแปลกกันในเรื่องนี้" พูดอย่างนี้กับตัวเอง ทุกครั้งที่เราไปในงานศพ เท่ากับท่องคาถาว่า "เอวังภาวี – ฉันจะต้องเป็นอย่างนี้, เอวัง อะนะตีโต – ฉันจะหนีความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้" การพูดในรูปอย่างนี้ ย่อมเป็นการเตือนตัวเองไว้บ้าง ให้นึกไว้บ้างในเรื่องนี้ จะได้ไม่เป็นผู้ไม่ประมาทมัวเมาหลงในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับชีวิต นี่เป็นข้อที่ควรจะพิจารณาให้เกิดความซาบซึ้งตรึงใจ

ในขณะที่เรามานั่งอยู่ในงาน ก็ควรจะนั่งเจริญมรณะสติ คือพูดกับตัวเองให้เกิดความสำนึก ว่าเราอยู่อย่างไร เราทำอะไร เรามีความประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในขณะนี้เป็นอย่างไร จิตใจเราเป็นกุศลประมาณเท่าไร การดำเนินชีวิตประจำวันเราอยู่อย่างผู้ลืมหู–ลืมตา หรืออยู่อย่างผู้หลับหูหลับตา เป็นเรื่องที่เราควรจะได้คิดพิจารณา เพราะการมาในงานศพนั้นให้เป็นว่าเรามาเพื่อการศึกษา เรามาเพื่อการปรับปรุงชีวิตจิตใจของเรา โดยเอาศพเป็นครูเป็นอาจารย์ เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ แล้วจะได้เกิดความคิดนึกในทางที่ถูกที่ชอบ ทุกครั้งที่มาในงานศพ ถ้าได้เกิดความสำนึกในความผิดของตัวแม้สักอย่างหนึ่ง ก็ตั้งใจจะเลิกความผิดนั้นเสีย นั่นแหละคือ กำไรมหาศาลที่เราได้จากการมาในงานศพ นั้นครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง

คนที่สังคมมาก มีเพื่อนฝูงมาก ก็ย่อมจะได้ไปในงานศพบ่อย ๆ ถ้าไปในรูปดังกล่าวนี้ ก็เรียกว่าไปแล้วได้กำไรทางจิตทางวิญญาณ แต่ถ้าไปเพื่อให้สนุกสนาน เพื่อให้คนอื่นเห็นหน้าเพื่อคุยกันตามประสาคนที่มาพบกับ แล้วกลับบ้านก็เท่าเดิม ไม่ได้อะไรมา ไม่ได้อะไรใหม่ อย่างนั้นถ้าเปรียบก็เรียกได้ว่า ไม่ได้ไปในงานศพ ไปเหมือนกันแต่ไม่ได้ไปในงานศพ คือไม่ได้ไปคิด ไม่ได้ไปค้น ไม่ได้ศึกษา เพื่อให้เกิดปัญหาเรื่องเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ยังไม่ได้กุศล ถ้าจะได้ก็เพียงบุญเท่านั้นเอง คือบุญนั้นหมายถึงได้สบายใจ สบายใจว่าได้ไปในงานนั้นงานนี้ แล้วเราได้ไปพบกับเจ้าภาพแล้ว ได้ไปเปลื้องหนี้ที่เขามาช่วยเหลือเราในวันก่อนแล้ว อย่างนี้เรียกว่าได้เพียงบุญ ยังไม่ถึงขั้นบุญกุศลแท้

ถ้าเราจะให้มันถึงขั้นที่เป็นกุศล เราต้องนั่งคิด เตือนจิตสะกิดใจให้เกิดปัญญา เพราะฉะนั้นในงานศพนี้ไม่ควรจะมีอะไรให้วุ่นวาย ในบางงานชักจะเลอะไปหน่อย เช่นมีงานแล้วก็มีการดื่มของที่ไม่ควรดื่ม เช่น ดื่มของมึนเมากัน เลี้ยงน้ำชาบางยี่ขันกัน แล้วก็ดื่มกันไปเรื่อย ๆ คุยกันไปค่อยดังขึ้น ๆ คนที่สุภาพหน่อยก็นั่งในศาลา คนที่ไม่ค่อยสุภาพก็ไปนอกศาลา แล้วก็ล้อมวงดื่มกัน การมาเช่นนั้นก็เรียกว่ามาให้ผีมันหัวเราะ ไม่ได้เรื่องอะไรมานั้นไม่ได้สาระ มาสนุกกันเท่านั้นเอง

หรือว่างานศพก็มีการเล่นการพนัน ตั้งศพอยู่กับบ้านหลาย ๆ คน ก็เปิดบ่อนการพนันกัน ในบางจังหวัด พอมีใครตายก็พวกนั้นมาแล้ว บอกว่าจะชักชวนเพื่อนฝูงมามาเปิดบ่อน แล้วจะได้เก็บหัวเบี้ยให้เจ้าภาพบ้าง ตำรวจก็ไม่จับ ซึ่งที่จริง อย่างนี้มันต้องจับอย่างเด็ดขาด เพราะไม่สมควรที่จะไปทำในงานศพเป็นการไม่เคารพศพ ไม่แสดงความนับถือต่อคุณปู่ ตา ย่า ยาย ที่ถึงแก่กรรม เราเสียผู้ใหญ่ไป เราก็ควรจะนั่งสงบสติอารมณ์ สงบจิตสงบใจ ไม่ทำอะไรเป็นเรื่องเหลวไหล อย่างนี้จึงจะชอบจะควร

การมา ถ้าว่ามาสนุก มาเหลวไหล ก็ไม่ได้อะไร ไม่มาเสียดูเหมือนจะดีกว่า เพราะมาแล้วเราก็มาเพื่อเพิ่มกิเลส เพิ่มความชั่วร้ายขึ้นในสังคม ไม่ได้สิ่งที่เป็นสาระ แต่ถ้าว่ามาแล้วเราก็มาช่วยกันทำสิ่งที่ดีที่งาม ถ้าจะพูดคุยกันก็ปรารภเรื่องชีวิต ถามว่าเราอายุเท่าไรใกล้วันเข้าไปเต็มทีแล้ว ร่างกายหมู่นี้มันก็ไม่ค่อยดี มีโรคประจำตัวอยู่ บางคนมีโรคความดันสูงความดันต่ำ บางคนก็มีเบาหวาน บางคนก็มีไขมันในเส้นเลือด มันเตรียมตัวอยู่ทั้งนั้น

แหละ เรามาคุยกัน มาปรารภกัน จะได้เกิดความสังเวช เป็นเหตุให้สลดใจว่าชีวิตของเรานี้มันเหมือนไม้ใกล้ฝั่ง ความจริงมันใกล้เข้าไปทุกวินาทีนั่นแหละ คืออยู่มาก็เรียกว่าใกล้เข้าไป....ใกล้เข้าไป ท่านจึงเปรียบชีวิตว่าคล้ายกับโคที่เขานำไปโรงฆ่าสัตว์ ยิ่งถูกต้อนเดินไปเท่าใด ก็ยิ่งใกล้เข้าไปใกล้เข้าไป ผลที่สุดก็ไปถึงโรงฆ่า แล้วก็ถูกรัดมัดกับหลักฆ่าต่อไป ชีวิตเรามันก็อย่างนั้น ยิ่งเจริญวัยเข้า ก็ยังเรียกว่าใกล้เข้าไป เราควรจะพูดกันอย่างตรงไปตรงมาเสียบ้าง เช่นว่าพบเพื่อน พบฝูง ก็พูดว่า **เอ้อ! ใกล้เข้าไปทุกทีแล้ว!** การพูดในรูปเช่นนั้น เป็นการเตือนจิตสะกิดใจ ไม่ใช่เป็นการแช่งตัวเอง

บางคนยังถือไสยาศาสตร์ ไม่กล้าพูดถึงเรื่องความตาย ไม่กล้าพูดถึงความแตกดับของร่างกาย กลัวจะเป็นลางร้าย ความจริงนั้นไม่มีสาระอะไร พูดหรือไม่พูด มันก็เท่ากันแหละ คนเรามันแก่เท่ากัน บทจะตายมันก็เท่า ๆ กันนั่นแหละ พูดไม่พูดมันก็เท่านั้น มันเป็นไปตามเรื่อง เปลี่ยนฐานะไปเปลี่ยนมากเข้า ๆ พออายุมากเข้าก็หมายความว่าใกล้ต่อความตายเข้าไปทุกทีนั่นเอง ฉะนั้นเรามาพูดกันเสียบ้างว่า เรามันใกล้เข้าไปแล้ว ปีนี้ ๕๙ แล้ว มันก็ใกล้เข้าไปเต็มทีแล้ว หมู่นี้ไม่ค่อยจะแข็งแรง วันหนึ่งอาจจะถึงแก่กรรมก็ได้ ให้พูดอย่างนั้น นี่ก็เท่ากับว่าเตือนตัวเองให้รู้สึกตัวเองว่า ไม่ยั่งยืน ไม่ถาวร ไม่เท่าใดก็จะถึงความแตกดับ

เมื่อได้พูดกับตนในรูปอย่างนั้น หรือได้พูดกับเพื่อนฝูงในรูปอย่างนั้น ก็จะได้ความสำนึก อายุเรามันน้อย มันสั้น เราควรจะรีบใช้ร่างกายนี้ให้เป็นประโยชน์ ด้วยการทำอะไรให้เป็นคุณงามความดี สิ่งสำคัญที่ควรทำก็คือทำหน้าที่นั่นเอง หากใครมีหน้าที่อันใด ก็ให้รีบหน่อย รีบทำหน้าที่อันนั้น ทำแข่งกับเวลา ทำให้ก้าวหน้า ทำด้วยสมรรถภาพเต็มกำลังเท่าที่เรามีอยู่ เพราะเรามานึกว่าชีวิตนี้มันน้อย มันสั้น ไม่เท่าใดก็จะแตกดับแล้ว เกิดมาชาติหนึ่งเราไม่ได้เอาอะไรมา เวลาตายก็ไม่ได้เอาอะไรไป แต่ว่าเราจะฝากผีไม้ลายมือไว้กับโลกนี้สักอย่างสองอย่าง เพื่อทำอะไรที่เป็นคุณงามความดี แม้แต่เราจะตายจากโลกนี้ไป ก็ขอให้ใคร ๆ ทั้งหลายเขาได้รู้ว่าคนนั้นเกิดในสมัยนั้น อยู่ที่นั่น ได้กระทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ อันเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม แก่ชาติแก่ประเทศ ชีวิตก็จะมีราคา มีความหมาย อันนี้เป็นเรื่องดีแท้ พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้คิดบ่อย ๆ ท่านเตือนพระสงฆ์ให้เจริญภาวนาในเรื่องนี้

คราวหนึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงพบพระหลายรูป พระองค์ตรัสถามว่าเธอทั้งหลาย เจริญมรณะสติหรือเปล่า? พระเหล่านั้นก็กราบทูลว่า เจริญอยู่ พ่ะย่ะค่ะ พระองค์ถามว่า เจริญอย่างไร? พระรูปหนึ่งตอบว่า ข้าพระองค์คิดว่า ชีวิตเป็นของน้อย ของสั้น อาจจะแตกดับตายไปในคืนหนึ่ง วันหนึ่งนี้ พระองค์ก็ถามองค์ต่อไปว่า เธอคิดอย่างไร องค์ต่อไปตอบว่า ชีวิตเป็นของน้อยของสั้น อาจจะแตกดับไปในคืนนี้หรือไม่ก็เพียงรอบวันนี้ ตรัสถามต่อไป อีกองค์หนึ่งบอกว่า ชีวิตเป็นของนี้ อาจจะแตกดับก่อนเที่ยงวันวันนี้ก็ได้ แล้วก็ทรงถามองค์ต่อไป

องค์สุดท้ายตอบว่า ชีวิตเป็นของน้อย อาจจะแตกดับเมื่อหายใจเข้าแล้ว ไม่ได้หายใจออกก็ได้ พระพุทธองค์ก็ตรัสสรรเสริญองค์ที่เจริญสติว่า ชีวิตเป็นของน้อย เท่ากับลมหายใจเข้าออก คืออาจจะตายเมื่อหายใจเข้าก็ได้ เมื่อหายใจออกก็ได้ นั่นแหละเป็นการเจริญภาวนาถูกต้อง ที่ว่า ชั่วโมงหนึ่ง ๕–๖ ชั่วโมง ๒๐ ชั่วโมง ๒๔ ชั่วโมงนั้น มันยาวไป แต่ควรคิดให้ตรงความจริง ชีวิตนี้มันน้อย ชั่วขณะจิตเดียว หายใจเข้าแล้วอาจจะไม่ได้หายใจออกก็ได้ หายใจออกแล้วอาจจะไม่ได้หายใจเข้าก็ได้ ท่านให้คิดดูในรูปอย่างนั้น เพื่อจะได้ไม่ประมาทในชีวิตในความเป็นอยู่ อันนี้เป็นเรื่องที่น่าคิด

เพราะฉะนั้น ญาติโยมทั้งหลาย ที่ได้มาประชุมกันในศาลาเมรุศาลาศพวันนี้ ก็ควรจะได้เอามรณะสติเป็นเครื่องเตือนใจ มาเตือนตัวเองว่า วันหนึ่งเราก็ต้องเป็นอย่างนี้ เราหนีจากความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้ แล้วก็ควรจะคิดต่อไปอีกว่า อะไร ๆ ที่เราควรจะจัดทำ ได้ทำเรียบร้อยแล้วหรือยัง สิ่งควรจัดควรทำได้ทำเรียบร้อยแล้วหรือยัง เมื่อเราจะลาจากโลกนี้ไป ก็เรียกว่า ปิดฉากให้เรียบร้อย อย่าให้ใครเขาด่าตามหลังได้ หรือติเราได้ว่าคนนั้นตายไปแล้ว มีความเสียอย่างนั้นอย่างนี้ นี่เรียกว่า ปิดฉากไม่ดี เหมือนลิเกกินนรนางรำอะไรก็ตามทีเถอะ ถ้าปิดฉากเรียบร้อยคนก็ชม แต่ถ้าปิดฉากไม่เรียบร้อย คนก็ไม่ชม เขาติต่อ ๆ กันไป ไปแสดงที่ไหนมันไม่เก่ง คนไม่นิยม คนเราเหมือนกัน เมื่อจะปิดฉากไปจากโลกนี้ ปิดให้สวยงาม ให้คนพากันปรบมือให้เกียรติ ว่าคนชื่อนั้น ไม่เสียชาติ ได้ทำอะไร ๆ ตามหน้าที่ของตน ๆ จนสมควรแล้วทุกประการ อย่างนี้จึงจะสมบูรณ์เรียบร้อย เป็นเรื่องที่

ควรจะได้พิจารณา เจริญมรณะสติไว้ ดังได้อธิบายมา ก็เห็นว่าพอสมควรแก่กาลเวลา ขอจบการกล่าวธรรมกถา เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจแก่ญาติโยมทั้งหลายไว้เพียงแค่นี้

ขออำนาจกุศลบุญราศี ซึ่งท่านทั้งหลายอันมีเจ้าภาพเป็นต้น ได้พร้อมใจกันกระทำไว้วันนี้ จงสำเร็จแก่วิญญาณของคุณโยมผู้ที่ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว จงทุกประการ

ดังแสดงมาก็สมควรแก่เวลา ต่อไปนี้พระสงฆ์ที่สวดอภิธรรมเมื่อตะกี้จะได้สวดคาถาธรรมนิยามแปล เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ท่านทั้งหลายต่อไป ณ บัดนี้.

เมื่อท่านตายทรัพย์สมบัติสักนิดก็เอาติดไปไม่ได้

พิมพ์ที่สยามการพิมพ์ 161/90 ซอยบุปผาสวรรค์ ถนนจรัลสนิทวงศ์ บางกอกน้อย กทม.
โทร. 4114832

HEAR ME, STRANGERS, WHO PASS ME BY;
ท่านผู้ผ่านร่างข้า จงฟัง

WHAT YOU ARE NOW, SO ONCE WAS I.
ครั้งหนึ่งข้า "เป็น" ดัง ท่านนี้

WHAT I AM NOW, YOU SOON WILL BE.
ไม่นานร่างท่านพัง ดั่งร่าง เรานา

BE PREPARED TO FOLLOW ME.
เตรียมเถิด เตรียมตัวลี้ ติดต้อย ตามเรา.

(โคลงภาษาอังกฤษบทนี้ มีผู้พบจารึกไว้ใกล้หลุมศพไม่ปรากฏนามแห่งหนึ่ง)